Digitized by the Internet Archive
in 2025

https://archive.org/details/khorhurdnerumehe0000hako

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ԳՈՂԹԱՆ» ԹԻՒ 2

Յ. ՕՇԱԿԱՆ

ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ՄԵՀԵԱՆԸ

ՀԻՆԳԵԱԹՆԵՐ
ՄԱՆՈՒԱՆ ԾԱՂԻԿՆԵՐ
ԿԱՑՍԵՐԱԿԱՆ ՅԱՂԹԵՐՑՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ
ԼՈՒՍԱՂԲԻՒՐ ԳՐԱՏԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ
1922

ՏՊԱԳՐ. ՍԱՆՃԱԳՃԵԱՆ — Կ. ՊՈԼԻՍ

Հատուածներր որ կը կազմեն այս հատորը, գրուած են զանազան շրջաններու։

Կան հոն էջեր՝ որոնց օտար կը մնամ այսօր, բայց չէի կրնար զանոնք մեկուսացնել, քանի որ մարի մը բնաշրջումը կը պատմեն։

H. GOCHNAG

ԱՂԻԸՆԱԿ–ՔԱՐԸ

Հ Է Ք Ե Ա Թ

Ա.

Ամառ իրկուններ՝ երբ հատնող արեւ մը աբիւններու մէջ կ'այրի գեղին եռեւն ու աղքատ կարմիր մը դէմի լեռներն ի վեր կամաց կամաց կը դեղնի, երբ վարի ծովուն վրայ ճերմակցող շուշանները կապոյտ երազներու վրայ կը գոցուին, անուշ հովը յանկարծ կը յոգնի... ու Աղբնակ–Քարին տակը փորուող անդունդէն թեթեւ, ծիւնի պէս աղուոր երկու աղաւնիներ վեր կ'ելլեն:

Վեր կ'ելլեն: Ոսկիի մէջ թաթխուած իրենց թեւերուն ծայրը անդունդին հովերուն վրայ կ'իյնայ տակաւ բաղխիւնով, հիւանդի հեւքին պէս նուաղուն բան մը կը կոտտայ կարմրած պարապին մէջ, սարսուռ մը կը քալէ ծերունի քարերուն ծիրանի կռնակէն, յակրինները կը ծալլեն իրենց փուշերը ու վերջալոյսին թախիծը անդունդը յօրինող հանդիպակաց լեռներու յարէ գոգին մէջ կը թուլնայ, կը հալի, կարծես, անտես բուրվառի մը հրաշքէ մուխէն գինովցած:

Վեր կ'ելլեն դէպի բարձրը, ուր հսկայ ժայռերը իրարու վրայ ալիք-ալիք պառկած, կը սպառնան ամպերուն: Քարերը բացուած դանակներու խոյանքովը կը մխուին կապոյտին մէջ, իրենց ծայրը ամուր բռնելով վահանածեւ մարմար մը:

Երկու աղաւնիներ կը թառին հոդ. արեւը վերջին անգամ մըն ալ կը պագնէ զանոնք ու բոցերն ու երանգները հետ կ'առնեն մէկէն: Անհուն լուսթեան մը մէջ մեռնող ոյսի եռեւէն նոյն հրաշքէ մուխը կ'ելլէ ծփալէն աղաւնիներն իր մէջ գրկելու:

Ու վարէն, մութցող ծովէն շուքերը կուգան: Ժայռերը՝ սեւ միսերով հսկաներու պարիսպը կը քարեն դեռ կայծակըլտուն երկնքի մը տակ ու յոգնող հովը անդունդը կ'իջնայ պառկելու:

*
* *

Վերը, աւելի վերը ծերունի լեռ մը կը մտմտայ:

Լերան կուշտէն, կանաչները փետտելով ապառաժնեռու աւերակ մը կ'անջատուի. պզտիկ բլուրի մը կտոցն ունի ան: Առաջ կուգայ քիչ մը, ոտքերուն տակի բարձունքէն սարսափած կը քարնայ կը մնայ:

Հոդ, այդ քարերուն վրայ աւերնօք ապրեր է մէկը. եօթը հոգի ունեցող դեւը:

Հիմա տեսնուած փլատակներուն տեղ այն աւերներն կը վառէր դեւին պալատը: Ցորեկն արեւուն՝ գիշերն ալ լուսնին հետ կրնար մրցիլ ան: Ժողովուրդը կ'ըսէ թէ բոցէ շինուած էր:

Դեւը կ'իշխէր գեղին: Իր պալատին բարձրէն ան տարին հեղ մը կուտար գեղացիներուն աղուոր ջուրը, զոր ամպերէն կը գողնար:

Գեղը անծրեւ չունէր: Աղբիւրներու դուռներուն մէջ մամուկներուն զուարթ ցուցադրումը կար. ծառերը վախ վախ կ'ապրէին. մարդերը տարիէն մէկ օր մը միայն կըրնային այդ աղբիւրներէն ջուր սպասելու՝ ինչ գինով:

Երբ ջուրի օրը գար, գեղին բոլոր աղջիկները ճերմակներ հագած կը հաւաքուէին գերեզմերը: Մայրերը կուլային զանոնք ու արցունքով մարգարտուած այդ լոյս աղջիկները կը բռնէին պալատին ճամբան:

Պալատը շալկող լերան մուտքին վրայ կը կարմրէր վարդի պարտէզը: Վարդի պարտէզին վրայ հրաշքներ կը պատմուին...: Հոն շղթան վարդենիներուն վրայ սիրտի պէս արիւնոտ վարդեր կը վառին...:

Աղջիկներուն պարը կը կենար դարաստանին վրայ:

Ու դեւին պալատէն լոյսը կը ծուխնար, ծառերը բոցի ծփանքներու մէջ կը դողդողային, վարդենիներուն վրայէն կրակէ պիւլպիւլներ լեզու կ'առնէին ու յանկարծ չես գիտեր որ ծառէն նուռի չափ վարդ մը թրթռուն բուրվառի մը պէս կը թափառէր պահ մը ձիւն աղջիկներուն վերեւ ու կը նստէր էն աղուորին վրայ:

Անմիջապէս ընկերուհիները կը քոլորուէին շուրջը վարդով աղջկան. կուլային անոր վրայ մեռելներու երգերը, կը պագնէին ու դնէին կը թողուին գանի, ծգելով մինակ վարդով աղջիկը վարդէ պարտէզին մէջ:

Յաջորդ օրը աղբիւրները պահ մը իրենց արծաթը կը հոսէին, գնդացին չքնաղ հնդուկին կը խառնէր իր արցունքը: Ծծկան մայրերը իրենց կաթը կը թորէին անոր մէջ:

Ու արագ արագ կը լեցուէին ամաններըը: Յաջորդ օրը աղբիւրը կը մեռնէր:

Ու դարեր այսպէս էր եղած: Շատ երիտասարդներ մահը աչքերնին առած՝ նետուած էին լերան խորհուրդին մէջ ու ալ ետ չեկած. ետ չէին գար նաեւ պատսատ մտնող լոյս աղջիկներէն ոչ մէկը. ինչ կ'ըլլային հոն, մարդ չէր գիտեր. միայն երբեմն մշուշուտ առաւոտներուն՝ երբ արեւը պատահին շուրջը կը վանէր ամպի դանդաղ ծուխներըր, ասոնց կիսաթափանց ներմակին մէջ կ'ուրուանային պատուհաններու բոսոր բացուածքներէն ծով մազերով աղջիկներուն շղարշէ մարմինները:

Դեւը քաւաւան տարին հնդ մը դուրս կ'ելլէր պատեղու: Անոր անցած ժամանակ ծառերը կը խոնարհէին, քարերը կը դոզային ոտքերուն տակ, հովերն անգամ կը փախչէին առջեւէն սոսկալով:

Գնդացին երբ տեսնէր այդ ամէնը, երեսի վրայ կը փռուէր. տունէն դուրս գտնուողները գետնին կը պառկէին գլուխնին ծածկելով: Վայ անոր որ համարձակէր աչք նետել վեր՝ դեւը տեսնելու համար, շանթերը կ'ուվիլին գայն:

Բ.

Աղբիւրակ—Բարին լերան երեսը մայրիներու անտառ մը կը փռուի. ծառերը, որոնք դարերու ձիւնն են տեսած, հիմա ծերցեր, իրարու վրայ ինկեր են ար: Նոր բուսածները քիչ են հոն: Միեւնոյն ժայռ յատակին վրայ ինկեր են անոնք ու իրենց ստուերներն ու գազաթներըր, որոնք ամէն գարուն կը մեռնին, ծածկեր են բարերը: Ո՛չ հող կը տեսնես, ոչ ալ քար: Զո՛ր, կարմիրի վրայ ասեղուող գորգ մը կը քնանայ այդ անաւրուտ անտառին մէջ, որուն ներքեւի մասը կ'երթայ կորսուիլ, անարկունակ անդունդին մէջ:

Անտառին վերին մասը աղուոր թռուիներու, անուշ շուքերու խորհրդաւոր սարահարթ մըն է, ուր կանանչը չի մեռներ: Դեղին պալատին ցոլքը հալած ոսկիի պէս կ'իջնայ այդ ստուերոտ մինակութիւններուն վրայ. դիմացէն Աղուրնակ-Քարը իր սպառնալիքը կը սարսռայ: Կ'ըսեն թէ Սէրը պահ մը ապրած ըլլայ հոդ:

*
* *

Ու ծառերը, մայրիի դարեր շալկած ծառերը, կը ծռին, կը տափակնան. հովն անոնց մէջ վախէն կոռնայ, Աղուրնակ—Քարին կարկառները անդունդին վրայ կը թոթռուեն իրենց սոսկումը, դեղին պալատէն ցոլքեր կը լուսցնեն անտառին վերի մասը. որո՜ւ հոգ, երկու հոգի պզտիկ վարդենիի մը տակ իրարու գիրկ իրար կը պագնեն. իրենց բերանները ամո՜ւր են փակեր. իրարու մէջ հալող իրենց աչքերուն առջեւ ոչինչ է մայրիներուն երկիւղած ալեկոծումը, իրարու հոգի մտիկ ընող իրենց ականջները չեն ազդուիր հովերու վայնասունէն, իրարու մէջ օրօրող իրենց մարմինը չի զգար թէ իրենց ներքին հոգը կը դողդողայ:

Ու քիչ մը ետքը դեւը կ'անցնի. կը տեսնէ: Վերէն ոսկի մը կը ձգէ, որ աղջկան ճիշտ ճակտին վրայ իյնալով կը ակռի վառիլ...: Սիրողները կը սթափին ու սարսա՜փ... կը տեսնեն դեւը, որ անդունդը կը մտնէր...:

*
* *

Ջուրի օրն է:

Ձկնորսակ աղջիկներուն պարը կը սպասէ վարդէ պարտէզին մէջ:

Մեծ վարդը դեռ չէ կարմրած աղջիկներուն վրայ. պալատէն սպառնացող լռութիւն մը կ'ահաբեկէ միջոցը:

Եւ յանկարծ որոտումներու մէջէն դեւին ձայնը կը պօռայ.

— Գացէ՛ք, գացէ՛ք. ոսկիով աղջիկը չի կայ. գացէ՛ք ան ըսկը. թէ չէ՛, ջուր չունիք. գետն ալ պիտի փլէմ:

Աղջիկներուն խումբը դողէ գարնուած ետ կը դառնայ այս անգամ ամբողջ:

Մայրերը գետնափորին մէջ դեռ կը սպասեն անոնց:

— Ոսկիով աղջի՜կը:

Ո՛վ կրնայ ըլլալ. կը հարցնեն իրար ու գեղ կը մտնեն փնտռելու: Երկու սիրողները գեղին միւս ծայրը պահուած կը հետեւին եղածներուն. մայրերը կը տեսնեն զիրենք:

Ու բռնուելու վախէն կը սկսին փախչիլ. լերան մութ շուքերուն մէջ պարապ տեղը ապաստան կը փնտռեն. աղջկան հետեւէն կը վազէ ոսկիին բոցը. այնքան շատ ու աղուոր, որ էն սեւ շուքերն ալ կը լուսցնէ:

Հետապնդումը զանոնք կը հասցնէ Աղբենակ Քարին օձէ ճամբան, ուրկէ վեր մարմարէ Վահանը կը տափակնայ:

Մայրերը կը պաղատին.

—Եկէ՛ք, եկէ՛ք, ծիծերնիս չորցաւ. տղոց քերանը կը գոցուի. ծառերն ահջուր կը մեռնին, եկէք. եկէ՛ք. մեղք է գեղին:

Սիրահարները կը շարունակեն իրենց ճամբան ու կը հասնին վահանին բարձունքը:

Հոն, պալատին լոյսերէն կ'երեւնան անցնող աղջիկներուն տառապած հոգիները, որոնք բոցերուն վրայ կ'աղաղակեն. վարէն անդունդը իր հմայքը կը մխայ ու ազերքէն երկու սիրողներ իրարմէ բաժնելու համար հեւքոտ ամբոխ մը կը ճգնի մագլցիլ:

—Բերէ՛ք, շուտ բերէ՛ք:

Կ'որոտայ նորէն դուը, որուն ծայնէն կրակներ կը թռչին:

Մայրերը ճարահատ կը շարունակեն օձին ճամբէն ու կը հասնին քարին մօտիկը:

Երկու սիրողները. որ մինչեւ այդ պահը լուռ անդունդը կը դիտէին՝ ոտնաձայներէն վախցած, իրարու գիրկ՝ անդունդը կը նետուին...:

Մայրերը կը սառին քարին վրայ:

Ոսկեհուռ աղջկան մայրը միայն կը ծռի անդունդն ի վար տեսնելու. քիչ մը նայ վարէն, անծանօթ անորոշութենէ մը. երկու աղբենակ վեր կ'սլլին իրարու մօտ, իրար գրկածի պէս:

Մայրերը կը փախչին սոսկումով. ոսկեհուռ աղջկան մայրը հոն կը սպասէ, մինչեւ որ անոնք իր մօտ կատգան, կը թրթռան քիչ մը ու կաղը մը անդին կը թռան վերջին արեւին մէջ:

Ու պալատին տեղէն, որ յանկարծ կը փլի, խոշոր շուշտրդ մը կ'ուրուագծուի, որ օդին մէջ սեւ ծիածան մը գր-

ծելով, անդունդին վրայ կը կամարնայ: Բոցերն ու շանթերը կը մեռնին գալարուն ամպերու մէջ, որոնց վրայէն դեւը դժոխք կը քաշուի:

Երբ մայրերը տուն կուգան, կը տեսնեն, որ աղուոր հեղուկը անարգել կը վազէր փողոցներուն մէջէն. աղբիւրները հարուստցեր էին ալ չաղքատնալու պայմանով ու երջանկութիւնը եկեր էր վերջապէս այդչափ տառապած գեղին վրայ:

Դեւերն ալ կը նախանձին մարդերուն սէրէն, ո՛վ Աստուած:

Գ.

Հիմա՛, երբ դարեր կը բաժնեն մեզ այդ օրերէն, հիմա դեռ անդունդը նոյն սեւերով կը մմմայ քարերուն տակ. մայրիներու անտառը դեռ կը մաղէ անոր վրայ զով արեւ մը, ու քարերուն ահարկու զանգուածքը կը ներմակնայ ու կը դեղնի:

Ու տարիին մէջ որոշ օր մը, երբ անդունդին վրայ անուշ կարմիր լոյսերու անծրեւ մը կը դալկանայ ու մեռնող արեւին հիւանդ ցոլքերն ալ ապառաժին վրայ թափառկոտ կ'ուշանան, վարէն երկու աղաւնիներն են, որ կը թռչին վեր քարին գագաթը ոսկեզօծուելու:

Մէկուն ճակտին վրայ պաշտելի ու թրթռուն կարմիր մը կ'այրի, ոսկիով աղջկան կարմիրը...:

Ու քիչ մը ետքը, դևւին պալատը եղած աւերակներէն, թանձր բան մը կ'ամպանայ ու դէպ Աղբնակ—Փարր հակելով աղաւնիներուն ետեւէն անդունդը կ'իջնայ սեւնալու:

ԻՆՉՈՒ ԿԸ ՄԵՌՆԻՆՔ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԷՔԵԱԹ

Ա.

Պատերազմը վերջ էր գտած:

Սատանան իր սեւ կրակներով ու կանանչ բոցերովը պահ մը երկինքը վառելէն ետքը, գերի էր ինկած հրեշտակապետներուն ձեռքը, որոնք զայն մոխիր շղթաներով կապկըպած բերին ծգուցին Ամենակալին ոտքը:

Լոյսէ աթոռին վրան էր Ան: Այնքան բարի էր որ մեղքըցաւ իր առջեւ կրծոցոտ հրէշին տառապած մարմնին վրայ:

Ջոդիկ ծոդիկ էր եղած միսը Սրիւնը, կանանչ սրիւն մը, կը վէրըզգարկար վէրքերուն ճեղքերն ի վար ու խաժշիկի պէս սեւ կաշիին վրայէն ցաւը պուտ պուտ կը ծրէբը, կարմիր բրտինքներու նման: Խեղճ էր Սատանան, շատ խղճե:

Բայց Աստուած դեռ չէր նայած անոր աչքերուն մէջ:

Ու երբ անոր լոյսէ նայուածքը կաթեց Սատանին մրուայլ, կծկկուող երկնքի պէս ապառնագին աչքերուն մէջ, Աստուած զգաց այդ սեւ փոսերուն խորը ակնկռտուղ գայթղթին կատաղի ոյժը, ու իր բիրերուն ճառագայթումը չկրցաւ թափանցել թանձրութիւնը վրէժի ծովուն որ Սատանին թարթիչներուն տակ սեւ փրփուրներ կը գլէր, ու աւելի վարը անծանօթ բռնելու չափ տարօրինակ մոխրով կ'եփէր:

Ու մտմտաց Աստուած:

Ինչէր անցան մտքէն, ինչէր տեսաւ սատանին աչքերուն մէջ. ատոնք գաղտնիքներ են որոնք պիտի չգիտցուին: Բայց քիչ մը ետքը լարուած դէմքը իր կանոնաւոր գիծերը գտաւ. լոյսը իր աչքին բոցին վճիտութիւնով ծածկեց անոր մտմտուքը:

—Սատանա՛յ, քեզ աշխարհք ղրկեմ, կ՚երթա՞ս:

—Ո՞ր աշխարհքը:

—Վարի աշխարհքը, Արեւին ներքեւ, նայէ՛, աղուոր տեղ մըն է:

Սատանան նետեց իր աչքերը աշխարհքին վրայ:

Հեռու էր ան, շատ հեռու, բայց իր նայուածքը այնքան ոյժով էր որ կրցաւ տեսնել կաթնուկին վրայ խըն-դացող զատիկն անգամ:

Եւ տեսարանը այդքան վերէն աղուոր էր:

Մեծ ծովեր, լոյսով արծաթուած կ՚երկինքնային ու ցամաքին վրայ գետինը կը խնդար գոյն գոյն ծաղիկներու հոտովը:

Ծառերը իրենց վեհ պարոյրը կը կոխէին կապոյտն ի վար. հոս հոն քարերը, ծիւնի պէս ճերմակ՝ անհոգ ու անվիշտ կը խմէին անուշ արեւը: Ամէն տեղ մարդերն ու կենդանիները կու գային կ՚երթային:

Կեանքն անոնց մէջ աւելի քաղցր էր. մազերը իրար անցած, բաց թեւերով ու բաց միսերով մարդեր ու կիներ շարունակ իրար կը պագնէին ու համբոյրներուն սօսափը, խունկի պէս մեղմ կ՚երկննար մինչեւ իր գիրկը:

Աղուոր էր այդ տեղը:

Սատանան հաճոյքէն թրթռուն ըսաւ.

—Կ՚երթամ, բայց ինծի հրաման պիտի տաս ուզածս մեռցնելու:

Նոր կնճիռ մը փորուեցաւ Աստուծոյ ճերմակ ճակտին վրայ:

—Սատանա՛յ, անոնք չեն գիտեր մեռնիլն ի՛նչ է:

—Աւելի լաւ, ըսաւ հրէշը, եւ սեւ ուրախութիւն մը իր ակռաները լուսաւորեց:

Անցան քանի մը վայրկեաններ այնքան ծանր, որ լման երկինքը զգաց անոնց բեռը, Աստուած որոշումը տուած էր.

—Գնա՛, պիտի մեռցնես քարերն ու հողը միայն. կը հասկնա՞ս. կ՚արգիլեմ որ ուրիշներու թելին դպիս:

Սատանան՝ թէեւ դժգոհ՝ ելաւ ոտքի: Շղթաները փչեցին ու գնաց պատրաստութիւն տեսնելու, աշխարհք իջնելու համար:

Հրաժեշտ տալու եկած ատեն, Աստուած տեսաւ որ Սատանան բահ մը, տոպրակ մը, մանգաղ մը հետ էր առած:

—Ի՛նչ են ատոնք, հարցուց Ամենագէտը զարմացած.

—Պարզ է, Տէր, վրայ բերաւ խելացի շունը, կ'ըլլայ որ վարը կը նեղանայ հոգիս: Բահն առի որ քիչ մը հող փորեմ. տոպրակին մէջինն ալ ցորեն է. կը ցանեմ, կը քաղեմ, ժամանակ կ'անցնի:

Սատուած ա՛լ վրայ չգնաց:

—Գնա՛, խելօք կենաս, նայէ որ վլվլուկ չհանես, ես աղմուկը չեմ սիրեր:

Ու Սատանան իջաւ աշխարհք հրեշտակներու հսկողութեան տակ որոնք զայն գետին ձգելնուն պէս ելան վեր, ամպերով փրփրուն պարիսպ մը քարեցին երկինքին ու երկրին մէջտեղ որպէս զի Ապստամբը չփախի:

Սատուած լայն շունչ մը առաւ:

Բ.

Աշխարհքն այն ատեն հիմակուան պէս չէր: Շարունակ բարի ու շոյող արեւին տակ խոտերն ու ծառերը կը մեծնային ազատ ու երջանիկ՝ անոնք երբեք իրարու շուք չէին անցներ:

Գետնի ծաղիկներն այնքան շատ էին որ կանանչ տեսնելու համար պէտք էր ծառերը շօշլաւիլ: Հոշոր խոշոր քարեր ծառերուն քովիկ կը պառկէին ուրախ. առանց փափաքի: Լեռներն ու ձորերը հսկայ սօսիներ կը գրկէին իրենց մէջ: Ու կենդանիներուն ամէն տեսակները իրարու մօտիկ կ'արածէին, կը քնանային. օր մը օրանց անոնց աչքին մէջ ծուռ շոյ մը տեսնուած չէր:

Ու ամէն մէկ ազրիւրի առջեւ, գետակներու ափին մարդերը կը պառկին գիրկ գիրկի, երես երեսի. հաճոյքն ու համր կ'ուռեցնէին աղջիկներուն ծիծն ու կիներուն շրթունքը:

Օդը Ծոցտր էր այս երջանկութիւնով:

Սատանան բիբր շրևց. աչքերը լարից: Ձաղաղութեան այս պատկերը իր մէջ արհնցուց մեծ կսիներուն վատորդայնը. ճակատամարտներուն հոյակապ ասրտածները, յոյսի ճառագայթումները, վերջապէս պատերազմեան, գերութեան անգութ ու բարբարոս դառնութիւնը... Պահնց տոպրակն ու մանգաղը:

Բահն առած սկսաւ քալել:

Չուրի մը բով խմրուած էին մարիները: Մարիներուն վրայ հագար գոյնով, մետաքսի պէս կակուղ փայլումով թիթեռնիկներ կը դողային. ու իրենց թրթռումը, եւեւէջը

ջուրին վրայ կը նկատուէր յստակ ու կենդանի... Աւելի վարօք՝ ապառաժի մը կուշտովը՝ կին մը իր տղուն ժպիտին մէջ կը քնանար. խոտերը գացող ջուրին վրայ կ'օրէին իրենց իրանները... երջանկութիւնը այսչափ կրնար ըլլալ, ու Սատանան բահը զարկաւ ժայռի սիրտին:

Խորունկ հեծկլտուք մը ջուրին վրայ ալիք ալիք ինկաւ. հողերը դողացին, ալիքները արագ արագ փախ առին. ջուրը մեռաւ, ու քիչ մը ետքը ան մեծ, սիրտի պէս աղուոր քարը ահագին երկունքի մը կծրտումով երկուքի զատուեցաւ ու դողդողալէն ինկաւ գետին, հազար կտոր եղած:

Կենդանիներն ու ծառերը նոր կը լսէին այս սարսուռն աւաչը. բան մը չհասկցան սակայն. Սատանան ճամբան շարունակեց:

Լեռներուն ծոցը աղջիկի պէս գեղեցիկ, ծիծի պէս կըլոր քարեր կը նստէին. ասոնք միայն զգացած էին տառապանքի երգը որ պաղ մոռելի պէս իրենց քսուեր ու անցեր էր:

Սատանան իր բահովը անոնց ալ դպաւ. լեռները զարմանքով տեսան որ քարերը կը փախէին իրենց գիրկերէն, իրարու կը զարնուէին, իրար կը փշրէին ու վարերը կ'երթային մեռնելու:

Ու մահը անցաւ քարերուն ծուծէն. դղրդեց անոնց ոսկորները, կոտրտեց անոնց քիթն ու բերանը, փետտեց անոնց գեղեցկութիւնը:

Ու քարերը կը ճաթէին, մահը անոնց փորը կր մտնէր, կը պատռտէր անոնց ներսն ու խոշոր ժայռերը փրթելով իրենց տեղերէն՝ լալով պօռալով կ'երթային ջուրերուն տակ հալելու, տիղմ դառնալու:

Քարերը կը մեռնէին: Այն ատեն սուգ առին լեռներու տակի հսկայ քարերը, դաշտերուն երեսի պզտիկ խիճերը: Ու մեռնողներուն վրայ սկսաւ ողբը մեծ, յուզիչ ու ահարկու. լման աշխարհքը տակն ու վրայ եղաւ այս ողբէն:
Ու բողոք մը, լացի պէս խորունկ ու տխուր, ծմեռուան անձրեւին չափ ընդհանուր, որուն մէջ իր շեշտը նետած էր ալիւր եղած աւազաքարն անգամ, բողոք մը մոլոզներու մրմունջովն իսկ ծանրացած՝ եկաւ բարձրացաւ դէպ Ամենակալին Աթոռը:

— Տէ՛ր, Տէ՛ր, կը գոռար բողոքը, ծանր է մեզի այս մահը, ծա՛նր, ետ կանչէ դրկածդ:

Աստուած որ արդէն խշխշացեր էր քարերուն ողբ ու կոծէն, մօրուքը ծեռքն առաւ:

Մտմտուքը խորունկ ըլլալու էր:

Ետ կանչէր մահը, բայց ո՛վ գիտէ. այդ սեւ Հրէշը ինչեր կրնար ծնիլ երկինքի մաքրութիւններու մէջ: Իր նայուածքը ապագաններուն վրայ պարպուեցաւ իր լոգցնող բոցովը ու մղմղոցէն դողաց: Ինչե՜ր տեսաւ հոն, չէ կարելի երբեք գիտնալ, բայց երբ նոյն նայուածքը իր լոյսը թափեց Աշխարհիքին վրայ, աղօտցաւ յանկարծ, անոր աչքը ցաւէն քրտնածի պէս եղաւ, այնքան յուզիչ էր մեռնողներու վրայ բռնուած ողբը:

Ու մտմտաց, մտմտաց:

—Բաժնե՛նք մահը:

Նոյն օրը Սատանային հրաման գնաց Մահը կիսատելու ծառերուն ու խոտերուն վրայ:

Աստուած լայն շունչ մը առաւ:

Գ.

Սատանան քաշեց մանգաղը, ինկաւ անտառներուն մէջ:

Ու ծառերը կը մեռնէին:

Անտառները, որոնց մէջ խոտերը դեղնիլն ինչ է, չէին գիտեր, կը դողային իրենց ընդհարքը բզկտող բանէ մը: Հովերուն սահքը, տերեւներուն վրայ իրենց թողած գգուանքը տարօրինակ արտմութեամբ մը ծանրացեր էին, ծաղիկներուն կարմիրին եւ ճերմակին վրայէն չեզուտող բայց ուրագրող սեւ երակներ կը փոսնային: Անոնց հոտերը կը հատնէին:

Անծրեւները փոխուած էին ու կեղտ արեւն՝ ա՛լ դադրած էր բարի մնալէ, միշտ կապոյտ եղած երկինքը երբեմն կը սեւնար ու քար կը թափէր, հովերուն հոգին պաղեր էր ու գետինը՝ արիւնը ցամքող պառաւի միս կը դառնար:

Ու մէջ ընդ մէջ խոշոր կաղնիները որոնք դարերու բեռին տակ իսկ չէին ճանչցած ժամանակին յոգնութիւնը, վախով կը տեսնէին իրենցմէ շատերուն անկումը, իրարու մօտ կամ հեռու:

Ծառերը կը մեռնէին:

Նոր էր երեւոյթը: Մինչեւ այն առեն բոյսերու աշխարհին մէջ անծանօթ էին դեղնած տերեւները ծառի մը ճիւղերուն վրայ:

Մանաւանդ ինչ սրտաճմլիկ էր վրթած տերեւներուն թուլիկ էջքը:

Ակէ զատ միշտ երիտասարդ, միշտ կանանչ խոտերուն յոգնութիւնը, ծուլութիւնը չէր հասկցուեր:

Լման աշխարհին մէջ մոմոտուքն ինկաւ անտառներուն սիրտը եւ դաշտերուն գիրկը: Բլուրները վախցան ու լեռները, մայր լեռները զգացին թէ որչափ պաղ ու տխուր բան էր մեռնիլը:

Օր չէր անցներ, անտառներուն որ եւ է մէկ թափին վրայ կ'իյնային երիտասարդ հոյակապ կաղնիները, անոնց առջեւէն մահուան աղաղակր մեծնալէն կը փախչէր, սառեցնելով խոտերուն հոգին ու պզտիկ ծառերուն փորին մէջ աղիքները կը քարանային, կր չորնային:

Կր չորնային ջահիլ, աղուոր մայրիները. իրենց կանանչը կաթ կաթ կը փախէր օդին մէջ, ուր հրէշներ կը ծծէին զայն: Կր թոռմէին գետնի հազար բերնով, հազար հոտով անանուն ծաղիկներն ալ ու խաղցող, հարսի պէս ճկուն խոտերը քանի մր օրուան մէջ կը հալէին, կը հատնէին դեղին մոխիր մը թափելով, կո չորնային: Կը չորնային տուներուն մօտի նորընձիւղ նռենիները, ջուրերն ի վար օրուող ուռիները. ծախ ծեծող թութերն ու բարտիները... Ամէնուն ալ կը դպչէր մահը:

Բայց խոշոր լեռներուն մէջ լալու չափ տրտում էր մահը: Մեծ լեռներուն հսկայ զառիկները մէկէն կը դեղնէին, իրենց ճիւղերը կը ամլին, հողը կը սառէր անոնց արմատներուն շուրջը ու ետքէն անոնց տակ հովի յորձանք մը կու գար պառկեցնել զանոնք: Պզտիկ թուփերու բազմութիւնը կը փաթթուէր մեռնողին իրանին, քանի մր օրուան կանանչ կեանք մր կ'ապրեցնէր մեռնիլին վրայ ու վերջը անոնք ալ թոռմած ու մեռած հովերուն կը յանձնէին իրենց տերեւները: Մահը աւելի սոսկում բերաւ ծառերու աշխարհին մէջ:

Ու ոդրր երկնցաւ լեռներն ի վար, բարերէն փոխ առաւ իրենց վայրենութիւնը, խստօրէն՝ վտիտկութիւնը, անդունդներն՝ խորքր ու լման լեռները, իրենց ծովերով զառուած շղթաները, անապատներուն մէջ կծկուած բլուրները սկսան լալ ու պօռալ:

Ողբը դադար չառաւ, ինկող ամէն մէկ ծառին վրայ բոլոր աշխարհի հեռաւոր ծագերէն ծագեցաւ սուգի երգը: Ծառերը արտասուալից ալեկոծումի մը մէջ կրկնեցին ցաւի երգը: Խոտերուն սարսռուն շիւղերէն մինչեւ ամպերը պագնող հսկաներուն թրթռուն թեւերը, ծաղիկներուն հոտէ երգովը եւ տերեւներուն կսկանչ լեզուովը նոյն տառապանքի ջայլը ծորեցաւ:

Մահը քայքայիչ էր լեռներուն մէջ: Ու Սուգին երգը մեծցաւ, ծաւալուն դարձաւ, բոլոր բոյսերը միացուց գաւիւն եղբայրութեանը մէջ: Ու երգը բողոքի փոխուեցաւ. հսկայ, յուզիչ, տարօրինակ բողոքի մը որ աղերսարկու միեւնոյն ատեն սպառնալից՝ գնաց շիտակ վեր, մէկ թափով ծակեց ամպերուն ցանցը, արագ արագ կտրեց աստղալից պարապը ու գտաւ անծայր անհունութեան մէջ գահակալող Աստուածը:

Ու բողոքը փուռեցաւ Սթոռին ոտքը, աղերսելով,

- Տէ՛ր, Տէ՛ր, ծանր է մեզի այս մահր, ղրկածդ ե՛տ առ:

Աստուած որ շատոնց նեղուեր էր արդէն այս խրշխրշցնող մեռելներուն եղերերգութիւններէն՝ խանդաղատեցաւ ծառերուն ալ բողոքին վրայ:

Մօրուքը դարձեալ ձեռքն առաւ:

Այս անգամ իր լոյսէ երեսներուն վրայ մտատանջութիւնն յայտնի, թէեւ տարտամ շուք մը բերաւ. ու գահին բարձունքէն ծռեցաւ բիչ մը նայելու համար աշխարհին վրայ:

Լեռներու լանջքին վրայ չորցած ծառերու ճերմակ ոսկորները կը փայլէին մռայլ շողիւնով մը, քարերն ու հողը դեռ կուլ տուածի պէս կը ճաթռտէին, խոտերն անգամ սպառնացող վտանգին գիտակից՝ ծռած էին ճիտերնին ու հողին կը նայէին: Աշխարհը շատ էր փոխուած Աստանային հոն իյնալէն ի վեր:

Կր մնային կենդանիները որոնք բոլոր այս խորտակումներուն ու քայքայումներուն հանդէպ զարմանալ միայն գիտէին, ու կեանքը կր ծաղկէր անոնց մէջ զարունի մեղմութեամբն ու համովը:

Թեւերն ու նայուածքները իրար կր գրկէին, անոնց սիրտը լեցուն էր բարութիւնով: Աստուծոյ դէմքը իրապէս մռայլեցաւ երբ մանաւանդ ուշադրութեան առաւ մարդերուն բանակը:

Իր ստեղծածներուն մէջ ամէնէն շատ իր սիրտէն դրած

ըլլալ կր կարծէր մարդերուն մէջ, ու չէր ալ սխալեր: Ինք կր հասկնար ոչ միայն բերնէն բղխող անուշ անուշ խօսքերը, այլ եւ անոնց հոգիին ալքը ծփացող անբացատրելի երգերը:

Իր դիրքէն լսեց զոյգ մը սիրողներու աղապատանքը. իրենց սէրին մեծութիւնը ցուցընելու համար իրենց գործածած պատկերներուն մեծութիւնը մտածել տալու չափ լուրջ էր. անոնք արեւներն ու աստղերը իրարու վկայ կը կանչէին:

Բանաստեղծի մը զգայուն սիրտը կարդաց վերէն. ոչ-չափ երգեր շարք կապեր էին անոր ուղեղին մէջ, բոլորն ալ ուրախ, բոլորն ալ կեանքի օրհնութիւնը փառաբանող:

Ձարտասանի մը միտքը խորասուզեց իր թափանցող նայուածքը: Հոն ալ ամէն բան կրակ էր, ապրելու, ազատ ըլլալու, հաճոյք տեսնելու բուռն հեղեղ մը կը վառէր հռետորին ներսը:

Երիկ—կնկայ սիրաբանութիւններուն քաղցրութիւնը, նշանածներուն երդումները, բարեկամներու երախտագէտ զեղումները, բոլոր այս բաները Աստուած մէկէն տեսաւ:

Ու մակարերեց ողբը, արցունքը որ պիտի ծնէր վիճակի փոփոխութենէն. ծառերուն ծանր եկած մահը ինչ սոսկալի պիտի կշռէր կենդանիներուն վրայ:

Այսքան վարուկ, այսքան զգայուն արարածներուն համար մահը անդարմանելի աղէտ մը պիտի դառնար: Այնքան իրար ամուր փակած սիրողները, գերեզմանին խորը իրենց մոխիրին մէջ ալ պիտի շարունակէին տառապիլ ու ողբալ. բանաստեղծները իրենց լացը անհունապէս պիտի խորունկցնէին, ճարտասանները, սիրողները, բարեկամները, երախտապարտները. վերջապէս բոլոր անոնք որ դագաղներու առջեւ արցունք կը կտրեն ու մանաւանդ դամբանական խօսողն ըլ՝ իրենց լացովն ու բողոքովը պիտի խռովէին իր հանգիստը:

Ապագան այսպէս պիտի ըլլար. Աստուած այնպէս կը տեսնէր:

Բայց իր առջեւ՝ ծառերուն հսկայ բողոքը ողիկ ողիկ կու գար. գալար կը դառնար գերեզկնալով:

— Տէ՛ր, Տէ՛ր, մեղք ենք, ղրկածդ ետ առ:

Ու այս բողոքը այնքան սրտանց, այնքան յուզիչ էր որ յաջողեցաւ Աստուածն անգամ առնել, ետ բերել երազանքէ, Թողուց իր պատկերած թշուառ-մարդկութիւնը եւ դադրեցաւ վարանելէ ու վայրկենական վճռողականութեամբ մը պատգամաւորներ կանչեց.

— Ըսէք Սատանային, Թող մահը բաժնէ կենդանիներուն վրայ ալ:

Աստուած կիսատ շունչ մը առաւ:

Դ.

Հաղորդուեցաւ Սատանային Աստուծոյ պատգամը:

Սեւ, եղի պէս լպրծուն ժպիտ մը իր ուրախութիւնը նկարեց Սատանին դէմքին վրայ ու ծաղեց գետին:

Գնաց առաւ տոպրակը:

Բացաւ: Հիւանդութիւնները, ծերութիւնը, վիշտը, արցունքը, խորշումն ու ճերմակ մազերը, փափաքն ու երազները սեւ Թռչուններու պէս դուրս նետուեցան տոպրակէն ու ցրուեցան մարդերուն մէջ: Տոպրակէն փախողները շատ էին: Ամէն սէկը գնաց տեղաւորուելու մարդերուն ու կիներուն, աղջիկներուն ու տղոց ներսը:

Շաբաթ մը ետքը առաջին մեռնողը Թաղեց մայր մը: Կուլար ան. սրտէն զարնուած ու անոր լացը խորունկ ու անկեղծ՝ քիչ մնաց ամպերը ծակելով մինակուկ հասնէր Ամենակալին...:

Սատանան խորամանկ էր. վախցաւ մօր մը արցունքէն, ու դիմաց ուրիշ դասակարգերու: Նոր ամուսնացածներու վրայ փորձեց իր ուժը:

Վարդի պէս երիտասարդ մը քանի մը օրուան մէջ Թոռմեցաւ ու մեռաւ: Իր կնիկը մազերը վիճտուց. բուռ բուռ լացաւ վրան, աչքերը իրենց ջուրովը լուացին մեռելը ու բերանը գովքերուն է՛ն անուշները, է՛ն սիրտի դպողները Թափեց. բայց այս գովքերը այնքան խորք չունէին, այնքան երեսպէ կուգային որ, դիակն քանի մը Թիզ վեր ելած չելած՝ կ՛իյնային՝ կը մեռնէին:

Սատանան յանդգնութիւնը շատցուց: Մէկ օրուան մէջ միեւնոյն գեղէն քանի մը մարդեր գետին փռեց:

Ու բազմութիւնը հաւաքուեցաւ: Լացը ծայր տուաւ: Բայց զարմանալի բա՛ն, շատերուն լացի երգը իր քովածի տեղէն մտաքսի ճերմակ թել մըն էր որ, ուրախութեան, հարսնիք եկածի տպաւորութիւն մը կ'ընէր Սատանային վրայ:

Լացողներուն արցունքին տակ ժպիտ մը կը խաղար ու անոր երգերը յստակ ջուրի յստակ թելի մը պէս ընդհանուր ողբին մէջ միամինակ կը զատուէին: Հաճոյքի երգեր էին անոնք: Լացողներուն մէջ սեւ, թարախոտ ողբ մը մօր մը բերնէն միայն դուրս կ'ելլէր, տխուր ու շատ ան խորունկ ուժով մը, բայց իր քովիկէն քակուող ցնծութեան ձայները, գոհունակութեան ճիչերը մահուան երգին վրայ զուարթութիւն մը կը ծաղկեցնէին, ու գերեզմաններուն վրայ թափող արցունքները հոգիէն փրթած ատեն մէյմէկ անուշ ծաղիկներ էին...

Այդ օրը ոչ մէկուն ողբը չկրցաւ կանգուն մը իսկ բարձրանալ մեռնողներուն հողէն:

Ճերմակ մազերն ու ծերութիւնը քիչ մը վախ ձգեցին մարդերու սիրտին մէջ, հիւանդութիւնները շուտ գացող հիւրեր նկատուեցան, հոգեվարքները միայն կտոր մը դողացուցին զանոնք: Բայց չմեռնելու հաւատքը այնքան ուժով, ապրելու յոյսը այնքան անկեղծ էր որ ծիւն մազերով պառաւներն անգամ գերեզմաններու վրայ խուսափուկ նայուածքներ ունեցան: Ու մահը շատցաւ, բազմապատկուեցաւ, ձեւերը փոխեց, հարուածները դիւային հնարքներով սարսուռն դարձան:

Որո՛ւ հոգ, մեռնողին մօտիկ նորէն դափն ու զուրնան իրենց խնդալը կը թափէին: Ոչ մէկը չէր կրնար հաւատալ մահուան:

Ու մահը աճեցաւ ու բազմացաւ: Երբեմն քաղաքներ ու գիւղեր լման կուլ կուտար, երբեմն երկիր մը ամբողջ կրակի ու արիւնի մէջ կ'եփէր, ասանկ պարագաներուն՝ գոհերուն ճնշեր կը կամարնար ու արիւնի ծովէն մուխը կը ծառանար ոսկորներուն, բայց միշտ կէս ճամբան կը ցրուէր, վասնզի անդիէն ուրախութեան սեղաններէն հաճոյքին ծափերը, տուներուն անկիւններէն, մեծի ու պզտիկի բերնէն դէպի Ստեղծողը ուղղուած փառքերն ու գովաբանութիւն-

ները. Տաճարներուն սեղաններէն մատուցուող գոհունակու-
թեան եւ երջանկութեան կնդրուքները, մինարէներէն ու
կոչնակներուն ամբարձիկ երգերէն գովաբանութիւնները ու
սաղմոսները այնքան շատ ու այնքան ուժով էին որ
զրկուածներուն, տառապողներուն, մորթուողներուն անէծքն
ու հառաչանքը այդ ամէնուն խառնուելով մաքրուած, սըր-
բուած, զտուած ու ծաղիկ դարձած օրհներգի մը պէս կ'եր-
թար գգուելու Ամենակալին հոգին:

Ու Աստուած հանգչեցաւ: Աշխարհքէն բողոքի ձայները
պակսեցան: Ծառերն ու քարերը քիչ կը մեռնէին, Սատա-
նան երկար ընդհատնելով կը մօտենար անոնց:

Ու տակաւին Աստուած չի գիտեր թէ հոս մարդը կը
մեռնի, ազգեր սուրէ կ'անցուին, մանուկները ողջ ողջ կը
թաղուին ու կիներու արգանդէն կենսաւորուող միսերը
դանակներու ծայրը կը գամեն:

Ու ինչպէս ալ գիտնայ, քանի որ այսչան հազար դա-
րերէ ասդին դեռ մէկ հատիկ բողոք մը չենք յաջողած հաս-
ցնել անոր, որովհետեւ այնքան կը զբաղինք մենք մեզմով:

Հէքեաթը կը կենայ հոս, բայց չըսեր թէ Աստուած հի-
մա ինչպէս շունչ կ'առնէ:

ԻԶՆԻԿԻ ԼԻՃԸ

ՀԷՔԵԱԹ

Ա.

Իզնիկի լիճին արեւմուտքի եզրը շրջանակի մը պէս կլոր ու արծաթէ թելի մը պէս նրբին գիծով մը աչքի կու գայ: Հիւսիսի ու հարաւի ափերուն վրայ դեղնող կնիւնները կը դադրին ջուրին վրայ պղտորուելէ, կամ գարնան թարմութիւններուն՝ կապոյտին վրայ կանանչ կապելէ:

Այդ ափին ազնուական աւազ մը կը քնանայ, տեղ տեղ ալիւրի պէս բարակ ու փափուկ, տեղ տեղ քար կտրած. երկանի կարծրութեամբ գետինը կաղապարելով: Եզերքէն քիչ մը վար եղեգներու ոսկեբաշ անտառն է որ կը տոժկայ, մռայլ սպառնալից փսփսուքներով կանգնած կանանչ ջուրերուն վրայ: Հովը վախնալով կը գլի անոնց մազերուն մէջէն: Մութ թաւիշէ, երկար օղակներով զրահուած շամբերուն ահարկու բանակը կը ծփայ յամրաբար, գորտերու երգին հետ համաչափելով կարծես իր շարժումը:

Եղտիւրի այս բարբարոս ու մռայլ տիրապետութիւնը կ'երկննայ բաւական հեռուներ մինչեւ հերկուած բլուրները ուրկէ վեր տարտամ միջոցէն մեծնալով ու անուշնալով գոյն գոյն հատուածները կը տեսնուին այգիներուն, պարտէզներուն ու ցորեններուն:

Ու կը քալես: Քիչ քիչ ճահիճը ափունքէն կը հեռանայ. կարճ, փշոտ թուփեր ճամբուն մէջ հոս հոն կը կեանան փոշիով քօղուած կամ հեռուներէն փախչող երդերուն դեղին թաւիշովը զարդարուն: Աջիդ ծովէն կ՝ որ իր ջուրերը

կ'օղակէ, տարօրինակ օձերու կռնակները ուռեցնելով ափերն ի վեր. ու վարը՝ աչքիդ առածին չափ ջուրն է որ կը ճերմկի, կը դեղնի, կը կապուտնայ, փոխնիփոխ հազար գոյն հագնելով, ցերեկուան դալուկ արեւներուն տակ հրաշալի վերջալոյսներ ծաղկեցնելով իր երեսին:

Ու կը քալես: Ձահիճները կր հալին, կը հատնին, գորտերուն երգը կը մեռնի. գաճաճ թուփերը կր կլորնան, կը լայննան, պզտիկ որբ մանուկի տխրութեամբ ծառիկներ կը դառնան, որոնց վրայ յաճախ ճայերու եւ մարթիներու ձիւնի պէս մաքուր մարմինը կուգայ քիչ մը ճերմակ դնելու. շատ անգամ ալ ագռաւներով սգաւոր կը դառնան:

Ու յանկարծ այս բոլորովին տափակ գետնին վրայ կը բուսնին երեք բլուրներ, քով քովի դրուած. թեւեր ին իրարու դպած, իրարու նեւեւէ շարունակուելով:

Ձամբին դէպ արեւմուտք կորսուող շամբուտներէն վար, դաշտը կը քաշուի երկար երկար. բլուրներէն անդին գետինը նորէն թուղթի պէս հարթ կը տարածուի երազկոտ. բայց չես հասկնար թէ լեռներէն այսքան հեռու, ծովուն այսքան մօտիկ, նեւեւէն ընդարձակ ու անտառատիպ ճահիճներով շրջանակուած այս բլուրները ուր տեղէն ինկած են հոս:

Ձամբուն մէջ ցրուած թփիկները բլուրներուն վրայ կը թօփիկնան, ծառի մր պարոյրը կը գծնն միջոցին մէջ, գետնէն բարձրանալով քիչ քիչ, միշտ վախկոտ ելքով մր:

Ու հատիկ հատիկ՝ կլոր ծառերուն տակուանքը մանիշակի գոյնով, բայց մշտապէս ապրող ծաղիկի ծղօտներ կը դողդղան նիհար խոտերուն վրայ: Փռնայները իրենց կուզ-կուռ ոտներուն գուռզ դալարին կը կախեն, աւազներով մարգարտուած մարմանդը երբեք չի դեղնիր հոն:

Ու բլուրները իրենց կողերէն անցք կուտան ջուրի յստակ թելի մր, որ չես տեսներ ինչպէս կը բակուի լճին, բայց որ ճահիճներուն արիւնը կը սնպուի:

Մէջտեղի բլուրին ոտքը, հողէն ներս մտած հսկայ քարայր մը կը մխայ շարունակ, կը մխայ, հովէն հալածուող քուլաներ իրար կ'անցնեն, իրարու կը պլլուին գրկուողներու տաքութեամբ: Դէմդ, մեծ գանգուածով լեռը մուխի մէջ փաթթուած կը քաշուի դէպ վեր:

Ջուր-եղածին անդին ալ ծառերը կը հալին բաբակ մշուշի մը մէջ. բլուրներուն ալեկոծումը եւ շուքերուն տրամութիւնը աչքերուդ ուժը կը կտրեն, կ'առնեն մինչեւ աւելի վերը, լեռան ելիշտ փորը, ուր հսկայ վէրքի մը պէս պատառուածք մը, Սայաները, կը դեղնի կանանչին վրայ:

Ու բլուրներուն վրայ կեցած կը հարցնեմ. ո՞վ բերած է ատոնք հոս:

Բ.

Ու քարայրի ծկնորսը պատմեց ինծի:

... Մենէ դարեր առաջ այս լիճը չի կար հոս: Ջուրերուն բռնած տեղը կար քաղաք մը մեծ այնքան՝ որուն նըմանը ալ արեւը տեսնալիք չունի երկրի վրայ:

Լեռներուն փէշերէն, երկու եզերքի վրայ ծայր կ'առնէին տուները. մեծ, ճերմակ, խաս մարմարէ: Ամէն տուն իր պարտէզն ունէր հորովն ու արիշովը:

Ու քաղաքին մէջտեղէն կ'անցնէր գետը, հարուստ ու յատակ: Անոր ջուրերը անուշ էին գարունի անծրեւին նըման ու բարի: Ջուրի աղջիկներ ալիքներն ի վար կռնակի վրայ կը քնանային:

Հարաւի լեռան մէկ բազուկը կը մտնէր քաղաքէն ներս. ու այդ բազուկին տակ ու անոր մէջ չենք գիտեր, ինչպէս, շինուած էր Արեւ-Աղջիկին պալատը:

Պալատը կռնակէն փակած էր ապառաժին. ոտքերը, դարձեալ քարէ՝ կը նստէին շատ խորունկները, ջուրերու ակերուն վրայ որոնք երբեք լոյս չի տեսան ու պիտի չի տեսնեն ալ:

Պալատը մեծ էր, շատ մեծ. ամէն մէկ պատուհանէ լուծք մը գոմէշ կրնար առանց նեղուելու ներս մտնել: Դռները թերթուած, տաշուած լեռան երեսէ էին, նիգերուն տեղը թռչուններ բոյն կը լարէին, այնքան բիւ կը բացուէին: Ու կաթի ճերմակ մը կը լողար լման շէնքին վրայ. իրկունները ու առտուները արիւնի բաբակ հոսանքներ ծիրանի մը կը դնէին անոր վրայ, շուտ անցնող ծիածանում մը կը թրթռար քարերն ի վար ու քարերն ի վեր, պատուհաններուն ընդմէջէն մոխիր դառնալով:

Ներսը մարդ մտած չունէր: Մինակ աղջիկը կը տեսնէին իր պատշգամին վրայ ճառագայթող երեսներով: Անոր աչքերէն կայծակներ կը փախէին, պռունգներէն նուռ կը կաթէր, մազերէն լոյս, ծովի պէս լոյս կը վազէր: Մէկը չէր գիտեր, ամպե՞րը ծգած էին թէ լեռը ծնած էր անի:

Անոր համբաւն ու անունը լեռներն ու ծովերը չափած անցած էին: Շատ հսկաներ, հժտահարի պէս իիիտներ համբայ էին իւկած անի տեսնալու համար:

Աղջիկը սիրտ ունէ՞ր թէ ոչ. յայտնի չէ: Մինակ շատ կը սիրէր պալատին առջեւ փլած հսկաներուն տաքուկ, արիւնոտ սիրտը որ հում հում կ'ուտէր, դիակներն թողելով դռան նիգերուն փորուածքին մէջ ծագի նստող ագռաւներուն:

Ու սարսափը կը քալէր անոր համբաւին ետեւէն:

Հսկաները, որոնք շատ վարերէ կը փրթէին, պալատին մօտենալու համար ստիպուած էին գետէն անցնելու: Հոն կը կռուէին ջուրի աղջիկներուն հետ որոնք իրենց հոլանի միսերուն տարօրինակ համովը կը գինովցնէին ամեհի քաջերը, կը քնացնէին ու կը քաշէին վար անդունդներու մէջ...

Աւելի կորովիները կը փետուէին ծիւն բազուկներու այդ ցանցը, ծիծի ալիքներուն շղթայող թուլութիւնը, ու երբ ոտքերնին փակցնէին դէմի ափին, հողը կը փախէր անոնց առջեւէն, հողը խմոր կը դառնար ու հսկաներուն հաստ մարմինը բեւեռուած կը մնար լոյծ տիղմին մէջ, որ հեռուէն կանանչ կախարդանք մը ցոյց կուտար դիտողներուն:

Էժտահարի չափ ուժով մարդը ճանճի նման կը թափըլկէր այդ նենգող ափերուն վրայ: Իր մռնչիւնէն պատուհան կուգար աղջիկը. խարդախ, մարդուն ծուծը ոսկորին մէջ եփելու ուժ ունեցող ժպիտով մը:

Ու երբ մարդը գամուած մնար իր գերեզմանին մէջ, թեւերն ալ ծիւթ հողին տակ անթակօրէն կապուած ու գերի, կ'ըսեն թէ աղջիկը կ'իջնէր վար: Ներդուները ճարճատիւնով կը դառնային ծխնիներուն վրայ. ագռաւները թափ կուտային թեւերնուն, բարախուն սեւ ամպ մը կը թրթռար աղջիկին ետեւէն ու անձայն նոյն կապող խ՝դան երեսին՝ կուգար ոսկի դանկով մը ոյզ հսկային կուրծքը կը ճեղքէր, կ'առնէր սիրտը ուր արիւնը դեռ կը խժար. կը

տանէր ուռնգերուն, ետքը քերնին ու մազերուն ոսկի պատմուճանովը գոցելով իր աչքերուն վայրագ ուրախութիւնը՝ կը ծծէր պուտ պուտ կեանքի հեղուկը, կը ծծէր այնչափ որ լիսկած կոկով մը կը դառնար սիրտը, ետքը կուլ կուտար...

Ագռաւները իրենց ճագերով կ'անցնէին միսերը մաքրելու, ու քանի մը ժամէն հսկայէն կը մնար կարմիրով ծածուն ոսկորներու ահարկու եւ այլանդակ զանգուած մը, որ քանի մը օրէն կը ճերմակնար ու կանանչ բակին մէջ կը մնար տարիներ, մինչեւ որ օր մը ալիւր դարձած՝ հալէր ու գետին լցուէր:

Եկող հսկաներուն կը պատմուէին բոլոր այս բաները: Դիմացի ափին վրայ տարտամօրէն նշմարուող կանանչին մէջ ճերմակ ստուերներու, վարսուած կմախքներու մեռած հսկումը մտածել կուտար իսիսճարուն: Բայց պատշգամի Աղջիկին լոյսերն այնքան անուշ, աղուորութիւնը այնքան ողողող էր որ վարանքը կը փախչէր քաջերուն մտքէն, ջուրը կը նետուէին խենդեցած ու գինով:

Օր մըն ալ խոշոր հսկայ մը յայտնուեցաւ:

Վարի աշխարհքէն ելեր էր կարծես, այնչափ բարձր ու սեւ էր ան: Իր պատմածին նայելով վեց եղբայրներն ալ եկած էին այդ աղջիկին համար ու ալ՝ ետ չդարձաց: Պալատին դէմ, գետի ափին կեցաւ ան:

Իր հասակը այնքան բարձր էր որ կրցաւ տեսնել կանանչ մարմանդին վրայ խարխուած կմախքներուն ճերմակ գերեզմանը: Ոսկորները թնդացին իր միսին մէջ երբ ճանչցաւ հոգիով իր եղբայրներուն կմախքները որոնք իրար հետեւէ շարուած կը սպասէին: Իրմէն անմիջապէս առաջ եկողը դռան հասնելու քիչ էր թողած:

Տխուր էր շատ տեսարանը: Իրենց սերունդը հոդ այդպէս արձանացած՝ գոհ էր եղած այդ խարդախ աղջիկին: Ոսկորներուն վրայ մլիկ մլիկ լոյսեր կը դողային, երբեմն երբեմն մէկէն միւսը անցնելով: Հեռաւորութեան մէջ լոյսերու այդ երթեւեկը տեսակ մը կեանք կը ստեղծէր կմախքներուն շուրջը եւ հսկային ծուծին մէջ անտես երակներ այրելէն ուղեղը կը գտնէին: Գոյն գոյն ցոլքեր, արիւնոտ ու կանանչ մանուանդ՝ գետին վրայ մինչեւ իրեն կ'երկննային:

Եղբայրութեան կապերը շուտով խելքը թռուցիկին հըսկայինն: Ճիշտ նոյն պահուն պատշգամին վրայ ծագեց աղջիկը ու անոր նայուածքը կրակէ ջուրի պէս ինկաւ հսկային սիրտը: Համ՞քն էր թէ վրէժն էր իր մէջը արթնցողը, ատոյգ չի գիտցուիր: Հսկան ջուրը նետուեցաւ:

Շուտով ոտքերը կտրեցան գետնէն եւ պտտոր, գալարուն ալիքներուն վրայ ծաղկեցան սպիտակ միսերու, կնկան միսերու հրաշալի կլորութիւններ: Անոնք կուգա իրենց ձիթերը կախել հսկային լողացող բազուկներուն վրայ. կամ իրենց պորտին թրթռուն հեշտութիւնովը գինովցնել անոր աչքերը: Շատ էին այդ ապուռներն ու գետը անոնց մազերուն տակ ոսկի ալիքներ կը գլէր: Բայց հսկան ուժով էր եւ մտքը մեծ:

Անդունդներուն վրայ պահ մը դարձաւ. քանի մը հեղ աղուորներուն փետուրէ ծանրութիւնը իրեն յաղթելու պէս եղաւ, բայց կախարդանքը թէ ինչ՞ը չի գիտցուիր, սիրտ տուաւ անոր. քակեց ելաւ ջուրէն:

Հողը կը փախէր ոտքերուն տակ, կը փախէր կամաց կամաց շոյելով իր ներքանը:

Աչ ու ձախ չոր, խարդած գանկերէն կոյր աչքի փոսեր սոսկում կը պարպէին կանանչին վրայ: Կուրծքի լայն վանդակներուն լարուածքը դեռ իր պարոյրը կր պահէր: Նորեր, հիներ, մեծեր, պզտիկներ, բոլոր կմախքները ցըցուած էին միօրինակ սեւեռումի մը մէջ: Կմախքներուն մօտիկ կանանչը քիչ մը նուազուն էր եւ նուազ, ատոր տեղ կարմիր ծաղիկներ ազդրերն ի վեր բարակուկ բարակուկ կը կենային:

Ագռաւները իրենց սեւ կառաչը Թող տուին: Միւս կողմէն. պատուհաններուն ներսերէն ճառագայթումը շատցաւ. լոյսը լիցուց ու ալեկոծեց առաստաղներուն մարմարէ մաքրութիւնը ու պատշգամն ի վար Աղջիկը ծռացաւ, լոյս ու բոց Թոթռուելով իր ծիծերէն ու պորտէն...

Այս տեսիլքէն ետքը հողը կը դաւէր: Հսկան իր հաւակին բարձրութեանը վատահած քալեց որչափ կրնար, թեւերը վեր բռնած: Բայց տիղմը կը քաշէր անի. կը քաշէր այնքան ծանր ու բռնի որ հսկան կը կարծէր Թէ իր ուսերուն վրայ լեռներ են նստեր:

Հողը կուլ տուաւ անոր լման իրանը: Դուռը ալ մօտ էր, շատ մօտ: Ու ապառաժէ դռան առջեւ երբ վերջին թափով մը նետեց թեւերը քարը բռնելու համար, ինչպէս եղաւ, քարը փախաւ թէ հողը կապեց, թեւերն ինկան կանանչին ու մնացին...

Աղջիկն եկաւ: Ոսկի դանակը ափին պահ մը նայեցաւ այդ ողջ աչքիրուն խորունկը ու յետոյ մէկ ոտքը դուռին մէջ միւսը կանանչին վրայ որ կարծես կը պագնէր անի, բացաւ սիրտը:

Խոշոր էր ան ու արիւնը սեւ. կտրած արիւն մըն էր, տարակարգ համով մը: Ծծեց, ծծեց, ծծեց... իր հաճոյքը այնքան սաստիկ եղաւ որ փոխանակ սիրտը կուլ տալու, վեր տարաւ պատշգամը եւ կանանչ կրակներու վրայ դրաւ եփելու համար:

Բայց այդ սիրտը հալեցաւ. կարմիր շոգիի փոխուած թռաւ օդին մէջ ու աներեւոյթ եղաւ:

Ջաղաքը այն օրը օդին մէջ ճամբորդող արիւնի մուխեր տեսաւ եւ վախցաւ:

Գ.

Անանկ հսկայ տակաւին քաղաքը չէր ճանչցած: Հազար տարի ապրողներուն սերունդն անգամ հիացաւ նոր եկողին արտակարգ հասակին վրայ: Է'ն մեծ սօսերուն քով շուք կուտար:

Ու քաղաքը իրար անցաւ.—Եօթը կարիճներուն պապն էր եկողը: Արիւնոտ մուխերը գացած անոր ըսած էին զարհուրելի ոճիրը ու պապը իր աղիքներուն մէջ կտրուած՝ ճամբայ էր ինկեր վրէժի անդառնալի երդումով:

Իր օրերը անցած էին: Փիր մօրուքով այդ հսկան մոռցած ըլլալու էր կնկան մը երեսէն ցաթող բաներուն փափկութիւնը: Կարմիր մուխերը անոր արիւնին մէջ այնքան բոց դրած էին որ կարելի չէր ենթադրել թէ կնիկ մը բզղխող համն ու սարսուռները պիտի ցնցէին իր սիրտը:

Պապը լացաւ երբ գետի ափին հեռուէն տեսաւ իր եօթ զաւկներուն ճերմակ կմախքները. լացաւ ու իր աչքերէն առուներ ինկան գետին: Իր սաստիկ ցաւին մէջ սակայն փորձութիւնը չունեցաւ գետէն անցնելու: Աւելորդ յոգնութիւն մըն էր ատի:

Ու վայրկենական կատաղութեան մը մէջ երկնցաւ լեռան ծոցը խնդացող բլուրին, բռնեց տակի ժայռէն ու ցաւի սպաննող տագնապի մը էջ փետտեց բլուրը եւ նետեց գետին մէջ:

Գետը կեցաւ: Ջուրերը ետ ետ գացին: Ափէն բարձրանալով կոխեցին կանանչ պարտէզը եւ պալատին դուռը թրջեցին: Աղջիկը պատշգամին վրայէն իր կապող ժպիտովը կ'ուզէր կախարդել այս խենդ վրիժառուն:

Բլուրը բաւական խոշոր էր, բայց գետն ալ հարուստ էր. պահ մը ետքը կեցող ջուրերը սկսան բլուրին կողերն ի վար իրենց աւազանը սողալ: Գետը քանի մը ժամէն կուտէր այդ բլուրը:

Հսկան աճապարեց ուրիշ լեռ մըն ալ շալկելով բերաւ դրաւ առաջինին քով. յետոյ երրորդ մըն ալ: Ամբողջ գետը կապուած էր: Ջուրերը առջեւէն շղթայուած տարածուեցան դէպ ետ. քաղաքը օրուան մը մէջ թաղուեցաւ. ջուրը պալատին պատուհաններէն ալ ներս մտաւ:

Դեռ պատշգամին վրայ ահաբեկ աղջիկը իր դիւթանքը կը թափէր այդ ծերունի՝ օր վրայ, որ անտարբեր կը սպասէր պալատին կլլուելուն:

Բայց Սողոմոնախոր բարձր է. ու պալատն ալ դեռ կէս տեղէն վեր գերծ էր ջուրէն:

Գետը բլուրներուն փէշերէն քամուիլ էր առեր: Հսկան հասկցաւ ան: Շուտով մը ալեց լեռներուն վրայի կաղնիներն ու սօսիները, թուրի ճիւղերու պէս կոտրտեց անոնց բուները, խոտերն ու տերեւները իրար հիւսեց ու կոխեց բլուրներուն կողերուն վրայ: Փխրուն լեռ մըն ալ թափթփելէն բերաւ կործեց անոնց վրայ:

Ջուրը դանկի պէս կտրեցաւ: Ու ջուրը լայնցաւ, լայնցաւ դէպ առաջ, յետոյ պոռին տուաւ. չափուեցաւ Սողոմոնախին հետ: Հետուն Պաշ-Քիրագի ծիւնագարդ գագաթը կար: Ու ջուրը ելաւ, ելաւ, պալատին պատշգամն ալ գնաւ, աղջիկը վերջին վայրկեան մըն ալ դողդողաց իր լոյսերուն մէջ, ետքէն ջուրերը գրկեցին անոր բոցէ միսը. մազերը լարուեցան փրփրած ալիքներուն վրայ, ու կամաց կամաց իջաւ վար դէպ կմախքներու պարտէզը:

Բաղաքը կորած էր: Բայց պալատն ալ աներեւոյթ եղած: Ու երկու լեռներուն մէջտեղի բարի հովիտը դարձաւ հիմակուան աղուոր ծովը:

Հսկան, ինքն ալ մտաւ ջուրերուն տակ հանգիստ սիրտով պառկելու:

Դ.

Աւլուած բլուրներուն վրայ կեցած կը նայիմ քիչ մը հեռուն քէնուոած Սողոմոնախին ու ետիս ճահիճներուն դէղին անտառին: Ինծի այնպէս կուգայ թէ լեռան տակէն մինչեւ բլուրները պապ հսկային շալկած լեռներէն թափուած հողն է որ կը պարսպէ ծովն ու ճահիճը:

Դիմացիս Սայանի վէրքն ալ հէքիաթը կը լրացնէ իր աճագին փոսովը: Այդ փորուածքէն քանի բլուրներ կրնան առնուիլ:

Ու ծկնորսը կ'աւելցընէ.

—«Աղջիկը շատ անգամ կը տեսնեն մերերը. նաւակին ծփանքին ետեւէն կաթի պէս իր մարմինը կը փախչի ու կը խաբէ. վա՜յ որ պարտէզին մօտերը չի գիտնալով լողալ կ'երթայ: Ամէն տարի իր սիրածը կը փոխէ ան, գեղացի տղոց էն լեցունկները քաշելով ջուրին տակ:

«Բայց հսկային ձայնը 30—40 տարին անգամ մը միայն մէջտեղ կ'ելլէ»:

—«Երբ սա ջուրի թելիկը կտորիկ մը հաստընայ (ցուցնելով բլուրներուն կողերէն քամուող ջուրիկը), հսկան վախուն դուրս կ'ելլէ, կը քննէ բլուրներուն դիմացկունութիւնը, ճահիճներուն պարարտութեան վրայ աչք մը նետելով տրտում, տխուր կը քաշուի վար իր խորունկ հառաչանքը երեք անգամ կրկնելով»:

Ու իրաւ ալ, երբ ջուրերը հարուստնան լիճին մէջ ու եզերքի շամրուտները թաղուին մինչեւ իրենց օղակները, իրկունները անորոշ ատեն, որոտումի պէս ձայն մը կ'ելլայ ջուրերուն խորունկէն սաստիկ՝ այնքան որ ծառերը կը դողան ու եղեզնները կ'ալեկոծեն, կը կրկնուի երեք անգամ ու յետոյ կը դադրի:

ԿԱՂԱՆԴԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Գեղէն վեր, վախկոտութիւնը կը փախի բլուրներէն, անոնց կողերը կը լայննան ու կը հաստնան, ու անոնց գագաթի կոկիկ խորացումները կը բեկբեկին զարտուղի ալացքներէ:

Անոնք փէշերնին իրարու նետած, իրարու թեւ ինկած կը քալեն, բաժնուած իրարմէ սեւ սեւ գիծերով: Այդ հեղեղատներուն խորը կ'ապրին գետին բոլոր ջուրերը:

Անոնցմէ շատեր հիմա երկաթէ խողովակներուն գերութեանը տակ ստիպուած են հետևանալ ձորերուն հրապոյրներէն, գալու համար գեղ, աղտոտ քարերուն, աղտոտ լաթերուն վրայ պղտորելու իրենց ազնիւ մարդութիւնը:

Ինայուած են սակայն քանի մը աչքեր: —Աւետումին աղբիւրը, ուր կ'երթայ գիւղացին լուալու իր հունտը, իր մաքին պտուկները: Ջմռսնցուող խորշերու մէջ նոր հարսեր իրենց արգանդը կը թրջեն անոր պաղուկ ջուրերէն:

Ինայուած է Վիճակին Աղբիւրը, գեղին շատ մօտ, ուր կը վազեն աղջիկները ծաղիկներ փնտռելու, բախտ կարդալու, կաթ ու կարագ ուտելու:

Ինայուած է Կաղանդին Աղբիւրն ալ, ջուրերուն ամէնէն հպարտը ու ամէնէն բարբարոսը:

Ան ճիշտ բլուրին մէջտեղին կը բանայ իր աչքը, շրջապատուած ժայռերու եւ անթափանց մացառներու զրահէն: Քանի քանի անգամներ գիւղացին կրակ է նետած հոդ մէջտեղ հանելու համար այդ վայրենի ազբիւրին մարմինը: Սակայն աներեւոյթ ձեռք մը բոցին լեզուները կարմիր փունջերու պէս իրար է կապած, յաւտակի կանանչին վրայ թափած, մեռցուցած է զանոնք:

Մամուռներուն տակէն ջուրի անհամար թելեր իրենց անկողինը կը փորեն, աւազի հատիկներ կը գլորեն, պզտիկ դողեր կու տան եզերքի քնացող ծաղիկներուն ու կ'երթան վար, իրարու միանալու քարէ գուռի մը մէջ:

Ու գուռէն ջուրը կ'իյնայ միշտ վերապահ, միշտ խրտչող ալիքներով:

Լաւ համբաւ չունի այդ աղբիւրը: Գեղէն հեռու, լեռան շուքէն շարունակ ընկճուած, քիչ անգամ արեւ գրկելուն, ան չէ ճանչցած ուխտով աղջիկներուն սարսուռը, չէ գինով ած անոնց համով համով երգերէն, չէ պագած հողէն ելած սունկի պէս ծիծերուն մանրիկ բերանները, մոմերուն ոսկին, խունկերուն բամպակը չեն կամարած անոր վրայ: Ու բոլոր ոտքէ հեռու տեղերուն չար անունը փակած է իր ճակտին: Հոն արծիւներ կը մեռնին ու գազաններ կը ծնին:

***

Աւանդութիւնը անոր կը կապէ սակայն հրաշքի յիշատակներ ու զարհուրելի մահեր:

Անոր բերնէն չես գիտեր որքան առաջ բայց սարիին լուսնալիք իրիկունը ոսկի վազած է: Դարձեալ տարիին լուսնալիք գիշեր՝ անոր ճամբուն վրայ գեղացի քաջերու կարմիր ոսկորներ տեսնուած են:

Ու այս ամէնը պատմուած կգկգտուր բառերով, թերի պատկերներով, սարսափի ու խելայեղ հաճոյքի անցումներով պոտած է լեզուէ լեզու: Մաշած դիւզացնութիւններ, խեղդուած երջանկութիւններ իրարու յաջորդած են կաղանդի հէքեաթներու մէջ:

Աղբիւրը միշտ երիտասարդ, միշտ վայրենի ու այլամերժ, կր մնայ սակայն միշտ ալ կենդանի ժողովուրդի հոգիին մէջ: Անոր կր հակին բոլոր խենդ երեւակայութիւնները՝ որոնք ոսկիին փառքը կր հեգեն իրենք իրենց:

***

Բոլոր ցիրուցան դրուագներէն հատ մը սակայն կը պատմուի տակաւին ամէն տարի Կաղանդի սեղանին շուրջը, մանաւանդ մանկակ շահեկանութեամբ մը, երբ դուրսը ձիւնն ու հովը իրարու հետ կը պլլուին:

Երիտասարդ տղայ մըն է աւանդութեան հերոսը:

Հէքեաթը տարտամ է անոր անձին շուրջը, չի գիտեր անոր անունը, աչքերուն գոյնը, բան չ'ըսեր անոր հասակին ու լաթերուն վրայ: Բայց աչքի ինկող կողմնակցութեամբ մը կուտայ անոր շատ մանր դիտուած նշանած մը, պերճ բառեր ունի աղջկան աչքերուն, մազերուն ու փիտանի պէս երկայն հասակին վրայ:

Կ'ուշանայ պզտիկ մանրամասնութեանը մէջ անոր շնորհներուն, կը փայլեցնէ անոր մատները սուղ մատնիներով, անոր մազերուն վրայ եռանկիւն հակայիլը՝ ասոր պզտիկ ոսկիներուն պճլտուն երաժշտութիւնն անգամ նօթելով:

Հէքեաթը կ'անցնի վար, կ'առնէ անոր ուսերուն մարմարը, կը կաղապարէ անոր ջուխտակ ստինքները, ծիւն կը տեղայ երկու ծիծերուն հովիտին մէջ, ու կաթէ շինուած երկինքի մը պէս պատկերելէ վերջ՝ անոր ծոցը՝ կը տխրի մէկէն, այդ երկինքին վրայ ոսկիէ մանեակի մը մահիկը աղերսելով:

Հէքեաթը քիչ քիչ չարաճճի կը դառնայ: Տօնին (Ծըննունդ) կալերուն պարը կը բանայ մեր աչքին, աղջիկները գոյնզգոյն ծաղիկներու պէս կը փռէ ծիւնապատ կալերուն վրայ, զանոնք կը թռցնէ իրենց լաթերուն ծիածանին մէջ, իրենց ոսկիներուն լուսնկային մէջ:

Ու հէքեաթը կը ծիծաղի աղքատ երիտասարդին վրայ, որուն նշանածը ո՛չ ոսկի ունի, ոչ ալ Տօնի շրջագեստ: Դիւային է հէքեաթը երբ երիտասարդին մտքին տուջեւ կը պարզէ աղրիւրին հրաշքը, փարչևրով ոսկին...:

Ո՛չ մէկ բառ ծիւնին վրայ, որ ուրիշ պատմութիւններու նայելով ան տարին սկսի Ս. Յակոբէն դանդաղ, դանդաղ երերալէն, կը գոցէ քիչ օրուան մէջ տանիրներուն առուները, փողոցները ճերմակով կը պատնէ, բլուրներուն վրայ ծառերը կը թաղէ: Ու հէքեաթը չար հեգնութիւնով մը կաղանդ երիկունով երիտասարդը վտխանակ մնուցուն դռան մը, շարականի պրկելու, ճամբայ կը հանէ դէպի բլուրները, ուսին տուած վարչ մը, կ'ես գիշերուան ոսկիին սպասցնելու:

* * *

Կաղանդը կը ծնի: Աղջիկները իրենց ոսկիները կա-

խած, պուպուկ լաթերով ժամ կ'երթան, ժամէն կը շտկին ազգականի տուներ, ձեռք պագնելու, պարգեւ դիզելու համար: Կը պտտի անոսկի նշանածն ալ անօրինակ երիտասարդին՝ որ չէ դարձած աղբիւրէն:

Հէքեաթը հոս ոչինչ կ'ըսէ տղուն վրայ, մինակ կը յիշէ Կաղանդի աղբիւրին մօտ ծիւնին մէջ խրուած փարչ մը, չուխայի մը սեւը, վարտիքի մը կապոյտը, գգգուած ու ծուէն ծուէն տարուած հովերէն:

Ու քանի մը ահարկու բառեր ունի, կարմրած ծիւնին վրայ, կարմիր ոսկորի կտորներ իրարմէ յափշտակելու ըզբաղած արծիւներու մասին, լայն լայն կը բանայ անոնց թեւերուն կոր եռանկիւնը ու անոնց մագիլներուն խաչը արիւնոտ ծիւնին վրայ:

Հէքեաթը չի մոռնար նաեւ հեռաւոր, վայրագ ոգի մըն ալ աւելցնել պատկերին վրայ, ծիւնին մէջ կոկոզած գազաններուն եղերգութիւնը՝ որ հովին հետ ճիտ ճիտի կ'երթայ հեռուները մեռնելու:

ԱԻԵՏՈՒՄ-ԱՂԲԻՒՐ

Գեղին կռնակը, հոն ուր երկու բլուրները կ'եղբայրանան, իրարու մէջ անցած մութ կանաչութիւն մը կը բացուի, անդունդէն քաշուած, դէմդէմ կողերուն շուքին տակ մռայլամած:

Բլուրն ի վեր բլուրն ի վար, ամէն գոյնէ թուփեր իրենց պարոյրներուն ալիքները կը շարեն, իրարու եռեւէ. կանաչ ալիքներ, որոնք հանդիպակաց երկու երեսներէն կը քալեն վար, դէպի փոսր, արգիլուելով քարերու ցցուածքէն, դառնալով գօտին, իջնալով վար, ժայռերուն փորը, տաղաւարելու համար Աւետում-Աղբիւրը:

Քարայրին մէջը կ'ապրի ան: Ապառաժը, զոր կայծակները ակօս ակօս բզկտեր, վառեր են դարերով, վրան քաշած է մամուռներուն թաւիշը մանր պեսակներով ընդելուզուած, որոնց մէջ ջուրի այքեր կը քնանան ժամերով, յետոյ կ'արթննան, կը թրթռան, ու լոյսի կաթիլներու պէս վար կը գլորին վառելով:

Ու քարերուն ճեղքին, անուն չունեցող ծաղիկներ, իրենց թերթիկները կը լուան ջուրի արծաթ թելերուն մէջ: Ու անոնց վրայ՝ նրբօրէն սլացիկ ծառեր կտրատուած լոյսերուն պաստառը կը բանան:

*
* *

Հարսներուն աղբիւրն է ան:

Ապառաժին շուրջը, թուփերուն վրայ, կապոյտ ու դեղին ուլունքներ կ'օրուին բարակ հովերէ. լաթի կտորներ, ամէն գոյնէ, ամէն մեծութիւնով սիրուն ծաղիկներ կը հանգուցուն ճիւղերուն ու ասոնց մղերուն մէջտեղ:

Ազատ են հարսները անոնց շուրերուն տակ, երբ ճամբուն արեւը անոնց երեսներուն վրայ նուազ պէս կ'այրի, երբ հովիկը անոնց խոպոպներուն անխմանալի նուագներու վրայ կը լարէ: Անոնք իրենց ծոցէն կը հանեն կակուղցած ու բրտնած մոմերը, իրարու ծունկ դր դնեն իրենց վարդի պէս թարմ ու անուշ հոտով երեսներու: Անոնց շրմունքէն ժպիտներ կը ծռին ու անոնց աչքերէն վայրկեաններ կը վազեն:

* * *

Ապառաժին սիրտը ջուրը կը պառկի թեթեւ ու անոր երեսին կը քթթեն անհամար աչքերուն անհամար ճառագայթները: Վառուած մոմերէն բխող պայծառութեան մէջէն ինկող կաթիլներ հալած ոսկի կը տեղան: Ու ջուրին քոսոր հայելիին վրայ նոր հարսներ վախկոտ մատներով իրենց կոճակները կը քակեն... ու ջուրին մէջ ծաղկող ծիծեր կը ծփծփան:

Մոմեր, երկայն երկայն լրենց բոցերը կ'օրրեն. ջուրը կը ժողվէ իր սարսուռները, անոր աչքերը իրենց քթթոցին մէջ կ'արիւնին, կաթիլներուն ոսկի անծրեւը վարդեր կը վառէ ծիրանի սաւանին վրայ...:

* * *

Ու մինակ մնացած քարայրին պատերը բամպակ կը դառնան, խմորի պէս կակուղ կը դառնան, ու ներսէն, երկրին արգանդէն մէկը, կը բուսնի շուքի մը պէս:

Ան անուն չունի, ան աչք չունի. հալած մատներուն մէջէն մօրուքին թելերը դողդողալէն դուրս կը թափին: Ան մտիկ կ'ընէ բոցերուն լեզուն, մատիկ կուտայ մոմերուն սիրտին ու կը կենայ: Կը կենայ: Մոմերուն նուագը, դուրսէն, կանանչն ի վեր հեւացող քայլերուն հոգին. հովին ներս բերած բաղձանքներուն խունկը կը դպին անոր սրտին:

Ու անոր մօրուքր աղաւնիի թեւի մը պէս կը սկսի ուռիլ, ու ծիւնէ ալիքի մը պէս կը դողդողայ:

Լոյսերը կը վախնան անոր հովէն. անոնք կը փախչին, անոնք կ'երկննան, բայց մօրուքին հովը՝ մեղմ՝ իր ծփանքը կը կրկնէ: Թեթեւ, անտարբեր սիրտէ բերուած մոմերը կը մարին արագ արագ, խորունկ հաւատքէ վառուած մոմերը կը դիմանան:

Ծերունին քաշուելու առեն իր մօրուքը կը թօթվէ երեք անգամ, իրարմէ աւելի ուժով: Անոր հովէն քարերուն մէջ դող կ'ինայ, ջուրերուն վրայ պղտիկ ալիքներ կը կը-լորնան:

Երանի այն մոմին որ գիտցաւ դիմանալ.. :

* * *

Ու ջուրերէն ելած երկու աղջիկներ, արեւին պէս աղուոր, դիմացող մոմը իրենց լոյսէ թաթերուն մէջ բռնած կ'երթան տնկելու արգանդին մէջը այն հարսին որ իր աբիւնը դրաւ իր ուխտին մէջ:

Ինն ամիս ու ինն օր ետքը մոմը աշխարհ կուգայ աղուոր մանչու մը մարմինով...:

ԿԱՂԱՆԴԻ ՀԷՔԵԱԹ

Միտքս կուգայ: Դեռևս տուն մըն էր, ուրկէ ճիշդը հողէ մեծ սեղեակ մը: Ածուխի պէս փայլուն գերաններ ի-բարու կուգային մեր գլխուն վերեւ ու անոնցմէ կախ ու ծոյլ ծոյլ իրենց վրայ դարձող սերկեւիլի ու խնձորի բոլո-քակները կը յիշեմ այսօրուան պէս:

Դռան մօտիկ, կաղանդի սեղա՛նը, իր եօթը լեցուն ա-մաններով: Ու օճախին շուրջը թաղին բոլոր ինձիպէ՛սները, ու մեր մէջտեղը հօրքուրս բարի ու անուշ պառաւ աղջի՛կ, ճերմակ մազերով, թարթիչէ ու լոյսէ զուրկ աչքերով:

Ինչ համով էր գգուրտուբր ծունկ մը տեղի համար:

Հօրքուրս պօղին երկու փէչերը ամո՛ւր մը գօտիին փքոթը անցուցած չորուկ մատներովը կը հսկէր իր գիրկը լեցնող պիլիթին ու պատեղին: Մեր շարժումներէն, մեր հեւուքէն կը հասկնար մեր հոգին, մեր անառակ տղու չա-րութիւնները, երբ լակոտին մէկը կատուի թաթ մը փոր-ձէք պօղին մէկ պահուած գանձին:

— Խելօք կեցէ՛ք, ատենը չեկաւ:

— Գիտէինք որ ան իրկունը մեր ամէնուն հայրերը մե-ռելտուն կ'երթային խաչ ու աղօթք ընելու, հոգու դդում ուտելու: Մինչեւ որ հօրս չորս հազը չառնէր ախոռին խո-րունկէն, հօրքուրս չորուկ մատները չէր բաժներ իր գիրկէն.

— Տղա՛ք, խունկը կէս ճամբան կը մնայ, մեռելնե-րուն աչքը ճամբան կը պաղի ետքէն:

Ու մենք քար դնելով մեր անհամբեր փորին վրայ կ'ի-նայինք իրարու հետ: Ինծի համար անպատմելի հաճոյք մըն էր օճախին եւրին իրարու վրայ շարուած կաղնիի աղուոր ճիւղերուն հետ խաղալ շարունակ, սուր երկաթով մը չար-չարել կարմիր միսերը, բոց տալ փայտին վրայ գոց կապուտ մամուռներուն ու անոնց հոգու պէս անուշ ծաղիկներուն: Ուրիշմը գործ կ'ընէր իրեն տալմապազէն կախ հոգ: ամանին մէջ բամպակէ պատրոյգին բիթլէն սեղմել: Ու կրակին կայծերը կ'երթային համբուրել կանթեղին երգող ցոլքերուն հետ:

Տե՜ս հոն հին բոլոր իմ ընկերները, Ռուչիկը, Շիշոան Փախուկ-Դաւիթը, Կուր-Օվսէսը: Ինչ ալ լեզուանի էր շան

տղան, կարմիրենց Պետիկը երբ գլխիկը հօրքուրիս ծունկին դրած,

— Հոգեկդ ուտիմ, հօրքուրս, ալ չհասաւ խունկը:

Ու ամէնս մէկ կը կրկնէինք մեր աղաչանքը.

— Չէ՛, տղաքս, չէ՛: Խելօք նստեցէք: Ոսկիին հէքեաթը պատմեմ ձեզի:

Ու մենք ամէն տարի, ատ իրկունը մտիկ ըրած էինք արդէն Ոսկիին Հէքեաթը: Բայց հօրքուրս պատմելու ձեւ ունէր: Մեր անհանգիստ շարժուձեները քիչ քիչ կը մեղմանային, մեր քիթերը դրած հօրքուրին արգելափակ գանձին վրայ կը սպասէինք:

*
* *

Ինձի կուգայ թէ հօրքուրիս հէքեաթը պատահած էր շատ առաջները, երբ գեղին մէջ մեր գիտցած տուներն ու մարդերը չէին եղած:

Այն ատեն մեր տան տեղը խոշոր լեռ ըլլալու էր: Ու հօրքուրս գլուխը վեր առած կը թէ մատովը ցոյց կուտար սեւցած գերանները որոնք գեղին մօտիկէն, ծլնակին բերուած էին:

Բայց Սուրբի աղբիւրին վերօք, Պսակուած-Քարին կուշտիկը շատ պզտիկ հիւղակի մը խօսքը կ'ընէր ան:

Ու մենք գոց գիտէինք Մեծ Քարը որ մինչեւ մեր օրերը կը կենար հոն: Ինչ խոշոր էր: Սարին մէկ երեսը լըման կը բռնէր անոր հասակը:

Հիւղակին հետքն անգամ կերած էին տարիները: Բայց հօրքուրս խաչով ու պատարագով կրդում կը հանէր բերնէն թէ Գափիկանց Մայրին, պատկառելի ծառ մը որ խրնայուած է գեղացիէն, բուսած էր ճիշդ ու ճիշդ տանը տեղը այն աղջկան՝ որուն փարչը ոսկի վազած էր:

Այդ ահարկու քարերուն սիրտին մէջ հիւղակը կար հին օրերուն. հոն կ'ապրէին մինակուկ, աշխարհքին չարեբէն հեռու քոյր մը ու աղբար մը:

Հօրքուրս ամէն տարի չէր մոռնար աղջկան ոսկի մազերը երկնցնել մինչեւ անոր կրունկները: Այնպէս աղուոր ալ կուգար: Ու հօրքուրս գուվեստ ունէր անոնց կարմիր աքլորին, խելօք այծին որ դունչիկը տուած օճախի շեմին հանդարտ հանդարտ կ'աղաղ իր ակռաներով:

Ու կը նկարագրէր ան շատ համով կաղանդի իրկուն

մը, երբ մեռել-տուն երթալ չկար, ու պատեղ ու շարոց ուտելու համար այսպէս ժամերով հոգի չէին քակեր պըզտիկները: Մեզի ինչ փոյթ թէ անոր գիշերին մէջ, դուրսը, հովն ու անձրեւը, ձիւնն ու ցուրտը իրարու ետեւէ կ'ևյնային:

Ու կը պատմէր: Ան հովերուն թեւ կուտար, ամպերուն ձայն ու կրակ: Անոր անձրեւը խելօք ու նիհար անձրեւը չէր հիմկու օրերուն, անոր հեղեղը ձորակին մէջ առասպելի դիւերուն չափ ուժով կը պոռար: Ինչ անուշ էին բառերը որոնք այդ գիշեր կը տևացնէին մեզի:

Մինչեւ հոդ պատմութիւնը հանդարտ էր: Մենէ շատեր իրենց ականջը կը յատկացնէին ախոռէն հասնելիք հագին, կամ կ'աշխատէին հօրքուրին կոյր հակոդութիւնը խաբել:

Բայց յանկարծ հէքեաթին մէջ այծին բոժոժը՝ մեզմ՝ կը հնչէր: Կենդանին երկու տոտիկներուն վրայ կը շտկեր մեզմով: Հիւղակին դուռը կը զարնէին:

Ամէնքս ալ ինքնաբերաբար պարտաւորուած էինք պատմուածքին հետեւելու:

Աղջիկը կ'ելլար պառկած տեղէն, օճախին մէջ անթեղուած կրակին վրայէն մկրտի կ'առնէր մոխիրին հատ հատը: Մութին մէջ կարմիր ճառագայթում մը աղջկան դէմքին վրայ կը ցոլէր: Ու Աստուծոյ մը վայրող անվախութեամբ մը ան կ'երթար դուռը բանալու:

Մեր վրայէն առակում կ'անցնէր անպայման երբ դուռին առջեւ փառաւոր ձիու վրայ նստած փառաւոր երիտասարդ մը կ'ըսէր աղջկան.

— Աղուոր աղջիկ, թրջեր եմ անձրեւէն, ինծի ներս կ'առնե՞ս:

Ու աղջիկը ներս կ'առնէր տղան: Կրակին շուրջի վայտերը կը մկտեղէր: Բոցը կը լուսցրնէր հիւղակը ամբողջ: Ու բոցը կը խառար քնացած աղրօրը երեսին վրայ ու կը կոտրտուէր այծին անուշ աչքերուն մէջ:

Աղջիկը կը հանէր անոր թրջած լաթերը, կը չորցնէր բարակ կրակին դէմ, հաց ու բնկոյզ կը բերէր երիտասարդին առջեւ: Մինչ դուրսը անոր ձին դաշնաւոր ձեւով մը ամբակները շեմին կը զարնէր:

— Աղուոր աղջիկ, ջուր ալ կուտա՞ս:

Աղջիկը կ'երթար փարչին մօտ, ոտքին վրայ առած կր

ծռէր զայն փայտէ գուշին մէջ ջուր լեցնելու համար:

Մենք շատ լաւ գիտէինք փարչին պարապ ըլլալը:

Հօրքուրս կը կենար հոդ մեզի հարցնելու համար.

— Հիմա ի՛նչ ընել:

Ու կրկնուած բառերով ան կը նկարագրէր անծրեւին սաստկութիւնը, քարէ ճամբայէն ոռնալով թռչող ջուրին կատաղութիւնը, գիշերուան զարհուրելի սեւութիւնը ուր կրնաս մատդ աչքդ խոթել ու չտեսնել ըրածդ: Աղբիւրը, Սուրբին աղբիւրը գիշերով գտնել ո՛ր քաջին գործն է, նոյն իսկ հիմա, երբ գեղացին ապառաժէն վար ճամբայ է քակած:

Մենք լուռ էինք:

Հօրքուրս ժպիտով մը փարչը շալակը կուտար աննման աղջկան, զայն աղբիւր կը ղրկէր խուշի պէս թռցնելով, որպէսզի տան հիւրը չը նեղուի ծարաւէն:

Երիտասարդը նստած կ'ըլլար, աղբարը միամիտ քնացած:

Ու ջուրին ձայնը գլ-գլ կը հնչէր փայտէ գաւաթին մէջ ու աղջիկը ծեռք կ'առնէր զայն բերելու երիտասարդին, երբ յանկարծ աքաղաղը՝ թափ տալով թեւերուն՝ կէս գիշերուան երգը կը պոռար:

Մեր կռնակէն պաղ բան մը մեր սիրտերը կը զարնէր, երբ աղջկան առջեւէն երիտասարդը կը հալէր ու հով կ'ըլլար ձիուն հետ:

Ու որքան հմայուած կ'ըլլայինք, երբ առանց գիտնալու բոլորս մէկ.

— Վա՜շ...

կը պոռայինք աղջիկին հետ որ փայտէ գաւաթը կը-բակին մօտ դրած ատենը ջուրը ոսկի դարձած կը տեսնէր:

Ու հօրքուրս կը պարպէր փարչը ամբողջ, ու անոր նեղկուկ բերանէն խոշոր խոշոր. կլոր կլոր ոսկիները իրարու հետ իյնալէն կը թափէին իր ոտքին:

Քիչ չանցած հօրս հազը կը լսէինք ախոռէն:

Հօրքուրս հազիւ կը յաջողէր մեր անհամբերութիւնը զսպել, չորուկ մատները կը քակէր գանձին վրայէն, մէկ ծեռքը պօղին ճեղքէն ներս խօթելով կ'առնէր իւրաքանչիւրին բաժինը ու

— Բարի՛ կաղանդ, Աստուած ամէն տարի հասցնէ ա-

օրին, ըսելով կը կենար:

Առաջ անցնելու կռիւը, իրար հրելու խենդութիւնը վերջ կ'առնէր մէկէն, երբ հօրս հասակը շուքի մը պէս գծուէր կէս բացուած դրան մէջ:

Ու կարգով կը մօտենայինք հօրքուրիս չորուկ ձեռքին ու կը պագնէինք զայն հաճոյքով:

Ու ամէնէն վերջը երկիւղած յարգանքի մը մէջ կը տեսնայինք հայրս որ հին գտակը հանած գլխէն ծունկի կուգար պառաւին առջեւ պագնելու անոր երկու ձեռքերը

— Մեծնա՛ս, Աստուած զաւակներուդ թազ ու պսակ: կին հասցնէ:

Ու հօրքուրիս ձայնը այս անգամ դողացող, յուզուած քան մը կը կաթէր իր մէջէն:

ԿԱՆԱՆՉ-ԿԻՐԱԿԻ

Գ. ՌԱՖՖԻ-ԵՓԻՆԵՆ

Կիրակուտքէն վերջ, երբ խնկածուխին մէջ կրակը դադրի նայելէ՝ մեռնող աչքի մը պէս խփուելով, խունկին հոտը փախ կուտայ առէբի ճեղքերէն, տուներուն մէջ լոյսերը կամաց կամաց կը նիհարնան, օրօրները կը նուաղին կիներու շրթունքին վրայ, նշանած աղջիկներն ու քօղով հարսները պառկելէ առաջ հեղ մը պատուհան կ'իյնան դիտելու երկնքին չորս պոչերը, կ'ուրախանան լեռներու գագաթին մինակութիւնը տեսնելով ու կը քաշուին իրենց սենեակները:

Անոնց գլխուն վերեւ կախ կ'ըլլայ կանանչ շալվարը, ծածկուած կարմիր, արիւնի պէս վառող շղարշէ քօղով. բարձին մօտիկ կը պառկի մոմին ճերմակ մարմինը: Անոնք Աւազան պիտի երթան հայ-կանանչը պարելու:

Ու այդ իրիկունը, կը պատմեն մամերը. կէս-գիշերին, աքաղաղի երգէն առաջ, երբ մենէ աղէկները ճերմակ հարսնիք կը բռնեն, ծովը կը ճեղքուի, ու աղուոր երեսով, անուշ աչքերով երիտասարդ մը թեւաւոր ձիու վրայ դուրս կուգայ ճերմակած ջուրերէն:

Երիտասարդը կ'անցնի դաշտէն իր ձիով, բարի, արգասաբեր փրփուր մը թօթուելով ձիթենիներուն ալեկոծ կռնակն ի վար, կը քակէ ցորեններուն կապերը, դաշտի ու լեռան բոլոր ծաղիկներուն պորտը մեղր ու կաթ թափելով: Կը բանայ հովերուն, անուշ անուշ հովերուն դռնները, կը դպի մաքիներու պտուկին ու գառներու կռնակին, կը մանէ ծխաններէն հոսի պէս թեւթեւ, մատ մը կը խաղցընէ հարսներու կրծքին, ափ մը սահ կուտայ աղջիկներու մազերուն, գուրգուրանքով կը ծռի օրաններուն վրայ: Ու անոր այցեկած տուներուն մէջ մազերը ծո՛վ կը դառնան, ծծկաններուն ստինքը կաթնաղբիւրի կը փոխուի: Վա՛յ ան աղջիկներուն, որոնց սիրտը պաղ է իրենց նշանածուն վրայ, վա՛յ ան կիներուն, որոնց անկողինը դեւ է պառկեր. երիտասարդը գանոնք կը տանի գիշերը կէսին, իր ձիուն թամկան առած, ու Աւազանի անտառին մէջ գանոնք կաղնիի կը փոխէ:

Ու երիտասարդը իր տօնը ունի. կանանչ-կիրակի գիշեր:

* * *

— Հայ-կանանչ, կարմիր-կանանչ,
Նստեր եմ կանչիդ դիմաց:

Աղջիկներուն պարն է, որ աւազանին ճամբուն վրայ իր ոսկի ծայրը ձգեր է: Լուսին-Աստղը նոր է փրթած Ազընակ-Քարէն, տարտամ կ'երևայ կարմիր ճառագայթներու սայմը չորս դին: Գացող լուսնկան ամպի պզտիկ կտորներու վրայ ներմակներ է վառեր: Քարունի հով մը ծովուն քերնէն տաքուկ համբոյր կը բերէ.

— Ալիքն ալիքի վրայ,
Կտաւն աւազի վրայ.
Ես քեզ գաղտուկ սիրեցի
Խնձորի ծառին վրայ:

Հայ-կանանչ, կարմիր կանանչ
Նստեր եմ կանչիդ դիմաց:

Կը կրկնուի երգը անտառն ի վեր, ու կանուխ արթնցող պզտիկ թռչուններ անորոշ անկիւններէ դուրս կը նետուին, վախկոտ թեւերը գարնելով:

Կանանչ-կիրակին պիտի լուսնայ:

* * *

Գեղը շրջապատող ժայռոյն բլուրներու կուշտին, Աւազանին բլուրը խնդացող պատկեր մը կը բերէ աչքի. չոր, կռնծած հողերուն միօրինակ ախորժելանքը մէջ Աւազանին Անտառը կը կանչընայ հոծ ու խաւուտիկ գոյներով: Դարաւոր հաւատք մը խնայած է զայն, ու գնդացին չի յիշեր անոր մէջ տապարին երգը:

Ծառերը մեծ մեծ, ազդօր պէս իրարու նման են ինկեր: Նոտերը վախով չեն մեծնար հոն: Կայծակը միայն կը զայ առնն առնն դարերով կորաբամակ ծառերը մեռցնելու: Ու անոնց ոսկորները կը մնան տարիներ ու տարիներ, անձրեւէն ու ձիւնէն, արեւէն ու բուրէն ծեծուելով ու հալելով: Հոնկէ, ենէ մը վտակ մերթընդոր խշտմի (յանկարծական հարուած մնոյ ապկնելուն կողմէն) կը զայ: Տարին հեղ մը, Ապրիլ ամսուն, հովիւը կը զայ իր հօտը ջրելու Աւազանի ակրիլէն, լաւագոյն գառնուկին արիւնը վառելով հոն:

Ու հէնց հին աւանդութիւններով, մութ մութ խոր-

հուրդներով քօղուած Անտառը կը մնայ խաղաղ ու անբաժան՝ մարդուն քայքայող հպումէն:

Հոն ուխտով կ'երթան:

* * *

— Ծառնո՛ւկ, ծառնո՛ւկ, շուք ըրէ՛.
Եարըս եկաւ, մութ ըրէ՛.
Ծառնո՛ւկ. ճիւղերուդ մատա՛ղ,
Օրո՛վ, ամսո՛վ շուք ըրէ:

Հայ-կանանչ, կարմիր կանանչ,
Եկեր եմ կանչիդ վրայ:

Կիրակին կը լուանայ:

Արեւը հինա է քաշեր Սուրբի Սարի կողերուն. ծովէն անդին մուխը կարմիր է կապեր. անտառին խորունկէն մշուշի կտորներ լող կուգան ծառերու գիրկին մէջ:

Ու կարմիր կանանչ աղջիկները մոմը ձեռքերնին, երգը շուրթերնին՝ կը դիմեն ուխտավայրը, ու անոնց սիրտը կը նետէ ամուր ամուր:

Ահա ջուրը. պզտիկ կալի մը շրջապատով: Եզերքին բացուած կակաչներ իրենց կարմիրը կը դիտեն քնացող ջուրին մէջ: Վայրի վարդ մը իր հովանոցը բացեր է. ներմուծած վարսակները բարակ հարսներու պէս իրենց ժանեակներուն վրայ կը խնդան:

Ու երկու նիհար ուրդերէ, երկու ջուրի թելերը անընդհատ կը քակուին ու կը քակուին անոր մէջ:

Աւազանէն վեր անտառը կը բարձրանայ անակնկալ արագութեամբ, զառիթափին վրայ ծառերուն շարքը կը ճղդուի, կը նեղնայ. կարճ թուփերը անհետ կ'ըլլան մէկէն, խոտը կը մանրանայ, գետնին կը փակի, ու մեծ լեռան ոտքը կազմող նեղկուկ սարահարթի մը վրայ կ'արձանանան կաղնիները, իրարու մօտիկ, բարձր ու նիհար ոստերով:

Ծառերուն տխրութիւնը մէկէն կը զգացուի: Անոնց բունները ծողիկ ծողիկ են եղեր: Իրարու շատ մօտ տնկուած ըլլալուն, ուժ չեն ունեցեր հաստ ճիւղեր ճարելու: Ճնշումի սերունդ, մեղքի արձաններ, անոնք կը մնան հոն իրար անցած մազերով, կոտրտած մէջքով, չոր բազուկներով:

Ու անոնք չեն մեծնար. կանանչ-կիրակիին երիտասար-

դը կարած է անոնց արմատներուն այջերը ու կապած ա-
նոնց՝ տերեւներուն երակները. ու անոնք շատ ուշ կը մեռ-
նին կանուխ հանգիստը անոնց արգիլուած ըլլալուն: Ու
յոգնած, վար կախուած թեւերնուն վրայ ժողովուրդին հա-
ւատքը լաթ ու հուլուն է շարեր:

Ու աղջիկները լուռ, մտամփոփ շրջանը կ'ընեն անոնց
ցաւաբեկ իրաններուն: Մեղքին վկաներն անոնք, խեղճ ծա-
ռեր, որոնց արմատին տակ տակաւին կնկան սիրտը կը
զարնէ:

Գարողները կը պատռեն իրենց վրայէն լաթի կտոր մը,
կը կապեն զայն արդէն ծանրաբեռնուած շիւղերուն վրայ:
Ետոյ խաչ հանելով կը վառեն մոմերը: Ուռկները կը ներ-
մըկնան, մահուան հոտ մը գերեզմանի տխրութիւն մը կա-
մաց կամաց կը նստի ծառերուն մէջն ու տակը:

Ու երբ մթնշաղը մեռնի բոլորովին, ու արեւի կտոր-
ներ ճիւղերուն արանքներէն գան կարմրիլ ու խաղալ գետ-
նի շաղերուն վրայ, աղջիկները կ'իջնան վար, Աւազանի ա-
փին լուացուելու:

Կը լուացուին անոնք: Ջուրը կը պագնէ անոնց երեսն
ու սրունքները, կուրծքն ու մազերը: Հաւաքուած ծաղիկ-
ները կը փետտուին ու կը նետուին Աւազանին մէջ:

Երբ մեղաւոր ծառերուն հոգուն փակցուած մոմերը
մարին, աղջիկները կը պառկին Աւազանին մօտի թաւ կա-
նանչին վրայ ու կը գլորուին, կը գլորուին:

Ուռտերը իրենց թաց համբոյրը կուտան անոնց կարմիր
երեսներուն, շաղին գովութիւնը սեւ փայլ մը կը նետէ ա-
նոնց մազերուն վրայ. ու երգը, պարերգը կը շարունակուի
հետզհետէ ոգեւորուած, տաքցած, քաղցրացած.

— Փրփրեր է կ'երթայ ծովը.

Եկուր պագնեմ, բերնիդ քովը...

Ու գովացած ու կարմրած անոնք ուռքի կ'ելլան, վեր-
ջին նայուածք մը կը նետեն Սէրի գոհերուն մնայ խոմ-
բին, ու պարելէն ու երգելէն կը բունեն գետին ճամբան:

Հովն անոնց հետ կ'իյնայ, անոնց մազերը կը ցրուէ ու
պզտիկներուն շրջագիտաը գլուխնին կ'անցընէ:

— Հայ-կանանչ կարմիր-կանանչ.

Ու ծայնը կ'երթայ հետուները մեռնելու:

ԿԱՂԱՆԴ ԳԻՇԵՐՈՎ

Ու ծիւնախառն լեռան կատարին, ուր այնքան լուսընկաներ մագլցեցան եւ ուրկէ այնքան արեւներ մութին ծոցը թափեցան, այս իրիկուն, երբ գիշերը կ՝ կիսուի ճիշդ մէջտեղէն, Աստուածամթիւն մը կ՝իյնայ մէկէն: Աւանդութիւնը մոռցած է անոր անունը եւ զգուշացած ընդդէմ անոր դաւանանքը:

Բայց ինծի կուգայ թէ անիկա փախստական ու տառապող Աստուած մըն է, Արեւմուտքէն հոն նետուած հէքեաթին միւս զմայլելի շղթայուղին նման, որուն լարդին, ինգգ մը իր սատափէ կտուցը կը փորձէ, չորս դին պատնող ծիւնին վրայ պուտ պուտ արիւն թօթռելով: Ու անի կա եղերական հանգիստութիւնը կը բերէ ճակատագրին հետ այն ցեղին՝ որուն մեռելները հովուելու անփառունակ ցաւը շնորհուեցաւ իրեն:

Նորէն, Աւանդութիւնը կ՝ուզէ որ անիկա ունենայ պարմանիի մարմին մը, գլուխի մը տակ ուր անհամար սերունդներու ապաւորէժ վիշտը իրարու է եկած: Աւանդութիւնը անոր աչքերը կը գոցէ կէս մը, ընդհնշմարել տալով անյատակ անդունդ մը ուրկէ ներս լոյսի գիծ մը, աստեղին Թանձր՝ ուրիշ ազգերը կարապետող սիւներուն նման, կը հեւայ հիմա, երբեմն նուաղելով հասնելու աստիճան, բայց շուտով իր թելերը կը հաւաքէ, ու ճակատագրին դէմ իր նիհար ցօղունը կը ճկէ, առանց սակայն փրթելու, այնքան անուշ իր ոգորումին, այնքան սրտառուչ իր տառապանքին մէջ, որ պիտի ուզէիր այդ դողդոջումին մէջ ցեղին չըմեռնող հոգին խորհրդանշել:

Այսպէս են տեսած զայն դարերով, մեր ցեղէն անոնք որոնց նայուածքը լեռներն ի վեր քաշել է սիրած:

Բայց մած լերան կատարին, երբ գիշերը կէսին՝ տարին կ՝օրօրէ վերջին օդակը հաւաքուող շղթային, Աւանդութիւնը Աստուածը հոլաթեւ կը նետէ սրբազան բարձունքին վրայ, ինչպէս բրիստոնեայ եկեղեցիներուն Սուրբ Հոգին: Ու անոր սրամէն լոյսին թելերը կը քակտին արագ, կը քակտին առատ այնքան՝ որ ամէն մէկ մեռել զոնէ ընդունի ճառագայթի մազ մը իր հոգիին խորը

Ու Աւանդութիւնը կը պատմէ անոր շուրջը մեր երկրին բոլոր անկիւնները, զայն կ'ուշադրէ բոլոր խորունկ կիրճերուն վերեւ ուր հոգիները՝ իրարու վրայ դիզուած դիակները կը սպասեն, զայն կը լարէ քաղցր սաւառնումի մը մէջ ճակատամարտի դաշտերուն վրայ, զմայլագին բարութեան մը տրութիւնով մէկիկ մէկիկ դպելով դամբանները անյայտ կափարիչներուն, դուրս կանչելու համար բոլոր անոնք, որուն՝ արեւներուն տակ այնքան վայրագօրէն նահատակուած մեր Երազը տարին պահելու հողին մեծ գիշերին մէջ, ամէն օր ընկրկող նախնական օդակին կցելով նորը, կարմրած՝ զոհերուն բոցէն ու արիւնէն։

Ու ամէն տարի, կաղանդ գիշերով, մեր մեռելները՝ մէկիկ մէկիկ դուրս քաշուած ճառագայթի մը կտորէն, կը թօթուեն իրենց աչքերուն վրայէն հողերուն գիշերը, կը պտտին իրենց տուները, անկիւնը կլորցող սեղանին վրայ, հօթը ամաններուն հօթն անգամ համտեսր կ'ընեն, իրենց աշխարհիկ կեանքի օրերէն մէկ երկու մեծ յուզումները կը գտնեն նորէն ու շատեր գայրագին, շատեր գլխահակ ճամբան կը բռնեն հայրենի լերան, լսելու համար ամէն տարեգլխի սպասուած ու միշտ ալ անսպասելի մնացած մեծ բանաձեւը, որուն բառերէն խաղաղութիւնը ցօղի մը պէս գաղտուկով, պիտի իջնար ստուերներուն աշխարհին։

* * *

Կուգան մեռելները։

Անոնք իրարու նետուէ, ճերմակով դալկացած լռութեան մը մէջ կը բռնուին դանդաղ, փափուքով մը որ ստուերներուն յատկանիշը կը մնայ, ամայի գերեզմաններուն ներսը, երբ հոգին անգամ կը վախնայ անոնց վրայ թեւ զարնելու։

Անոնք ծիներն ու ապառաժները կը ճեղրին, դուրս բերելու համար իրենց պատանդներուն անթառամ կարաւանը, ու անոր ալիքները սառած կը տարտամնան անպարագիր այն գերեզմանատան մէջ որ մեր երկիրը եղաւ յարատեւակ։

Ու անդութիւնը միշտ պատանդ չի տար ստուերներուն։ Անոնք երբեմն մշուշի մը պէս դուրս կը փափկին բերանաբաց տապանաքարէ մը, քանի մը անգամ կը ծփան ու կը ծփան իրենց առածիգ ոտքերուն քայլափոխ առանցքին վրայ, ու կ'անձրեւուին անմնան ցաւումի մը մէջ ուր մաս-

նաւոր ձեւը կը հալի։ Շատ ցանցառ է այդ խումբին մէջ հանդիպիլ մահուան ողկոյզներուն, մեր աւանդավէպին մէջ շատ յիշատակուած—, անդենականին սահմանէն ներս, ընտանիքին վերափթթումը պատկերող այդ գիրկընդխառնումին։

Կուգան մեռելները։

Որքան խորունկէն փրթիին ու հեռուներէն վազեն, այնքան լայնք ու ճկունութիւն կայ անոնց ընթացքին մէջ։ Ու հոգիները որոնք դարերուն գիշերը կը կրեն իրենց բիբերուն խորը, թեթեւցած են մեղքի եւ կիրքի մեծ բեռներէն։

Ու կաթաւանը կը կարապետեն ամէնէն հինները անոնք որ մեր պատմութիւնը կը բանան, որոնց կեանքն ու մահը աւուգելու չափ հանճարեղ չեղանք, եւ որոնց անունները թուղթերը միայն պահեցին։

Այդ հսկաները։ Գիտեցկութիւնը եղան ցոլարձակ. ու կը մնան մեր ցեղին երիտասարդութիւնը հողին ծոցը, ասպետական օրերուն ծաղիկը, բոլորն ալ կարմիր, բայց ժրպիտի մը մէջ հոն իջած։

Ու ահա ուրիշներ։ Անոնք իրենց պատանքին վրայ ուներին ծիրանի, ունին քեհեզ, ունին ինչ որ Արեւելքը կը վերապահէ իր կիսաստուածներուն, երբ անոնք կ'իջնէին ըստուերներու թագաւորութիւնը։ Ինչ տպաւորիչ է քխումը ծիու մը թռիչին, լերան իսկ սրտէն, որուն բաշերուն վրայ իր զրահուած թեւերը կը փաթթէ, քաջերէն շղթայակապ մեր հին մէկ թագաւորը։

Ու մեր թագուհիներն ալ իրենց սեւ աչքերուն ճերմակ լոյսերովը, կը ծգեն իրենց այլեւս անյայտ ու անանուն դամբարանները, մեծ հիգերով թօթուելով իրենց վրայէն ինչ որ դարերուն գերութիւնն ու մեր ապիրատութիւնը բարդեցին անոնց աճիւններուն վերեւ ու հերարձակ, ու նազանքով ու աստուածօրէն կը քալեն ծոյլ ծփանքովը ծալլուող եւրագներուն, դէպի մայր լեռը, դէպի սպասող Աստուածութիւնը։

*
* *

Կուգան մեր մեռելները։

Բայց կէս գիշերով սառած լոյսի մը մէջ, որ ստուերներէն կը րղխի, ինչ նորօրինակ է քանակը բոլոր անոնց, որ գերեզմաններուն չեն յանձնած իրենց մեսերուն ծան-

քութիւնը եւ անապատէ անապատ, ջուրէ ջուր թափառած են իրենց ոսկորներուն բեկորները հաւաքելու, եւ լեռնէ լեռ են վազած փորելու որջերը գազաններուն, անոնց բերնէն խլելու համար իրենց միսերուն ծուէնները:

Աւանդութիւնը չի մոռնար տեղ տեղ լոյս ալ վառելու, որուն աղօտ հեռանկարին վրայ գիւղեր ու քաղաքներ կ'ուրուագծուին կարմի՛ր, բոց առած մեռելներու ողջակիզումովը թրթռալով:

***

Հիմա գիշերը մօտ է թափելու դարերուն չկշտացող անդունդին խորը: Երկրին վրայ, բոլոր ազգերուն ներս, հէքեաթին ոսկին կը դեղնի, ու բոլոր հանդարտ ծառերուն տակ գանակոծ ու վիրալից կմախքները կը ծլին հսկայ սունկերու նման, դողահար ու փխրուն: Անոնք կը տատանին աչ ու ձախ, ու անոնց ոսկորներուն մէջ կը քնանայ դարաւոր յուսաբեկութիւնը, անդարմանելի յոգնութիւնը ու երբ լերան դին կը շարժի իրենց ազազուն ծեւերուն տժգոյն անտառը, պատնեշորները վախցած ետ կը նային, ճանչնալու համար իրենց եղբայրները:

Գիշերը կիսուելու մօտ է:

Սուսերները աշխարհի բոլոր հոգերէն կը դիմեն մեծ լերան: Ու անոր գագաթէն Ատտուած մը իր մոգական գաւազանիկը ափին, անոնց հանգիստը կարդալու համար կը սպասէ կարաւանին վախճանին:

***

Անհուն անբոխ մրն է նկոյր, անծայր, անհամաչափ ու խայտաբղէտ՝ իր վէրքերուն զանազանութեամբը:

Բազմութիւն մը ուր շատերուն վիզին դեռ տապարին բերանը ներմակ կիսալուսին մը կը բանայ եւ ուրիշներուն ճիակն չուանին օգակը կը գծագրուի օդին մէջ, տժգոյն ուրուականներուն գլխուն տակը: Անոնք կարաւանը տղոց որոնք միջոցին մէջ կը լսդան իրենց շուրջ մահներուն ծնծղալով անջրպետին ամայութիւնը եւ անոնց միակ աչքերէն մեծ յոյսին շուշանը միտոնի պէս կը ծաղագայթէ:

Եւ ահա շարանը մեր կիներուն, որոնք ջուրերու քանդրը փայփայանքին տակ անեծուելի հեշտանքով մը կը գոցեն իրենց մարմիններուն խորանը եւ յանձնելէ ետքը գետին Ատտուածներուն, պատիւը իրենց ցեղին, գրեթէ ու-

բախ, գրեթէ երջանիկ իրենց դիակին արհամարանքը կը թաւալեն ցեղերուն ամէնէն անարգին դէմ, հպարտ, վրիժաքորը ու աւելի քան երբեք յուսալիր, լարուած դէպի մեծ բանաձեւը մեծ քարոզին:

Ու ահա լուսափառ փաղանգը մեր նոր կիսաստուածներուն: Անոնց ստուերները թափանցիկ են ու անոնց գանկը ճառագայթներու հնոց մը՝ զոր չկրցան մարել կրկնակ բարբարոսութիւնները նոր ժամանակներու. անոնք կը վառին ատրուշանի նման, տաք, պաղպաջուն, մեռելներու սառած ծովին վերեւ, հսկայ ծիածանում մը նետելով անոնց անշարժ վիշտին վրայ:

Ու ջուրերուն տակէն պղպջացո՛ւմը բոլոր անոնց, որոնք քար մը ճիտերնին, իրենց պարմանութիւնը եւ իրենց հաւատքին դաշնակութիւնը տարին հոն, որքան քաղցր, որքան սրտագին, պզտիկ ու կլոր հծծիւններուն շունչէն ծաւալող հին ու նոր բոլոր խեղդամահ հերոսները:

Ու ամէնէն ետքը, յոգնած, աւազուտ կը հասնի անապատէն կարաւանը ողջ ողջ թաղուածներուն: Անոնք իրենց ոսկորներուն վրայ կպած կը կրեն, աղտի մը պէս, կտորները իրենց միսերուն: Բայց անոնց բոլորին մէջ ալ Երազը կ'ապրի ու անոնք ալ ականջ կուտան լերան Առտքծուն:

*
* *

«— Դուք բոլորդ որ մահուան դաշտերէն կուգաք ինծի, դուք բոլորդ որ ձեր հետը կը բերէք չմեռնող գաղափարին ադամանդ սլաքը, պինդ բեւեռած՝ խորը ձեր սրտին, լսեցէք ինծի:

Մեռելները ուրիշ երկրի վրայ հողին խաղաղութեան են հասած ու անոնց տառապանքը հալած է ինչպէս իւղի մը հոտը որ կը լուծուի օդին մէջ:

Դժնդակ բան է որ ձեր կրունկին կապուած հսկայ ներգութիւնը ձեզի կը հետեւի հոս ալ ու դուք տարին հեղ մը կը հազնիք ձեր միսերուն լաթերը, դառնալու համար մարդեր: Ու տառապանքը կ'ապրիք այնքան ուժով ու սաստիկ որ չէք դիմանար ու կը մեռնիք շատ շուտ նորէն: Ձեզի չափ վշտակոծ մեռելներ Աստուած չէ ճանչցած, ինչպէս ինծի չափ դժբախտ Աստուած չէ դատապարտուած ամէն տարի ահարկու ձեւով մը ձեզ խաբելու:

Ես հսկեցի անդրանիկ օրանին վրայ ուրկէ յառաջացաւ շառաւիղը այգիներուն ամէնէն ազնիւին: Բայց ես տառապեցայ ձեզի հետ ու ձեզմէ աւելի՝ քանի որ ձեր հոգինե-

բուն վիճակուած ապաշխարհանքը չհասաւ աւելի մեծ Աստուածներուն աթոռին:

Ես զոցեցի մեծ դամբարաններուն խորհուրդը ցամաքին վրայ, ու ցամաքին տակ ես հովուեցի հօտը մեծ հոգիներուն որոնք ամէն կաղանդի իրենց տապանները կը ձգէին գոնէ գիշերուան մը համար, կրակուած տենդէ մը, տեսնելու օ՛րը՝ ուր իրենց անուրջը վճիտ կտաւի մը վրայ մարմինն առած պիտի գար Թրթռալու անոնց վերեւ եւ Թափեւլու սպասուած օրհնանքը՝ այդ անմահ ուխտաւորներուն:

Լսեցէք ծայնը որ հեռուներէն կը քակուի եւ որուն վանկերը հեգել տրուած չէ մեզի: Բայց ապահով եղէք, այս գիչերը վերջինն է, ուր դուք նորէն կանչուիք ու նորէն բառեր լսէք: Գիտցէք Թէ մեռելները պիտի հանգչին երբ օրհնութիւնը նորէն փախչի իրենցմէ: Գիտցէք, մեռելները այ չեն ապրիր երբ երազը կը մեռնի: Ողջերուն համար ալ չարժեր խորհիլ քանի որ անոնք կամաց կամաց ուրիշ կերպով մեռնիլ կը սորվին:—

«— Գացէք ձեր տեղերը, եւ իմ բերնէս չեյած օրհնութիւնը բարի լուսնկայի մը պէս հետեւի ձեզի: Ես գիտեմ Թէ անիկա պիտի գայ շատ կանուխ:»

Աստուածը լուռ: Ստուերները Թեթեւ մը դողացին, հով մը անցաւ որ պաղ էր ոսկորներուն երգին նման, երբ ապառաժներուն վրայէն կը քաշուին:

***

Ու ստուերները երբ կը դառնան ետ, կռնակնին լեռան, դէպի իրենց գերեզմանները, անհուն պաստառի կտոր մը, լուսավառ, գունագեղ ու տաք՝ կը ծածանի լեռան կատարէն:

Ու պարը քաղցր է իր շրշիւնին մէջ. ու պաստառը յուսադրիչ՝ իր ծալքերուն մէջ. Մեռելներէն շատեր կը ճանչնան զայն ու անոր սրսփուքը չորս հորիզոններէն՝ յարութեան մը շունչին պէս կուգայ:

Կաղանդ գիշերով, մեռելները կը դառնան իրենց բուները, ոչ ամէն տարուան պէս տրտմահար ու գլխիկոր, այլ գուարթ, կանխահաս ու անբացատրելի հաւ ատքէսը գինովցած:

Ո՛ւր էր, անոնք ալ չկլլային հայրենի լեռան կախարդուած ճամբաներուն վրայ դարաւոր մարտիրոսութիւնը ցուցադրելու մեր մաքուր, մ՛ր անուշ, մեր աստուածային աննման անուրջին:

ԱՐԵՒՆ ՈՒ ԼՈՒՍՆԿԱՆ

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՀԻՊԵԱԹ

Փողոց մը: Անոնցմէ՝ որոնք կը փախչին քաղաքներուն մեծ բոլորակներէն ու մէկիկ մէկիկ ծգելով իրենց տուներ՝ կը քաշուին ու կ'երթան բլուրի մը ոտքին մնալու:

Տուն մը: Ամայի այդ փողոցին վայլող լքումով մը: Անոր վրայ կը հատնի հատկաուն ու վիրաւոր գիծը տարօրինակ փողոցին:

Երեք պատուհաններ, տխուր պատի մը վրայ: Ու երեք պատուհաններէն՝ երեք աղջիկներ:

* * *

Առաջինը ամէնէն մեծն է այդ աղջիկներուն:

Անոր երեսին վրայ, միսը գոյնն ունի վարդի մը ներմակ թերթին որ տունկին ոտքը կ'ինայ ու կը սպասէ, հովին յանծնուելէ առաջ: Անոր աչքերը յոգնութիւնով կը ժժգունին տարիներու լարումին:

Բայց անոր մազերը դեղին են, վտանգաւոր դեղինով մը ու չորցած ինչպէս որան որ կէս օրուան արեւին է ինկած: Ու նեղ ու խիտ թարթիչներէն անոր նայուածքը կը մեկնի նետի մը պէս որուն սլաքը մահուան թոյնով կը թրթռայ:

Ան հպարտ է իր մազերով ու անոր թողուած գեղեցկութիւնը պայազատներ կ'ներազէ:

Երկրորդը թարմ աղջիկ մըն է, ներմակ՝ ինչպէս կ'ըլլայ սառոյցը որուն վրայ ծիւնը եկած է ինքզինքը դնելու:

Անոր աչքերը կապոյտ են ու անոր բիբերը երկինքին մէջ թեւ բացող թռչուններուն պէս սեւ են եւ հեռաւոր: Տարիներէ ի վեր անոնք կը վառին յոյսի մոմերուն նման, ու անոնցմէ վազող բոցը չէ ինկած այն ճամբուն վրայ որ ողոց սիրտերը կը տանի: Ջար է անոր նայուածքը, վտանգաւոր չարութիւնով մը ու անկէ մեկնող նետը մահուան անդունդէն կուգայ:

Անիկա հպարտ է մանաւանդ իր տարիներուն գողտր սակաւութեամբը ու անոր ցուրտ ներմակութիւնը պայազատներ կ'ներազէ:

Երրորդը մատղաշ աղջնակ մըն է, գոյնով մը որ տաք

է ինչպէս մոխիրի բամպակին տակ քնացող կրակը, եւ որ տղոցը սիրտը կ'առնէ դիմացէն:

Անոր այտերուն վրայ միսը կը նմանի՝ բաժակէն բանտուած վարդի թաւիշին՝ ու անոր աչքերէն անմեղութիւնը կը նայի սրտառուչ ու զրաւող:

Բոց չառած ճրագն է անոր նայուածքը քանի որ Սըբբազան Աստուածը խորանող վարագոյրը դեռ կը մնայ անշարժ ու պատարագը հեռու է տակաւին:

Անիկա երջանիկ է իր կոկոնի գեղեցկութեամբը ու բոլոր մեծ ու պզտիկ, գեղեցիկ ու տգեղ աղջիկներուն նման ալ պայազատներ, գահաժառանգ ու թագաւորներ կ'երազէ:

* * *

Ու քաղաքը ունի իր պայազատը:

Ջսանամեայ երիտասարդ մըն է ան: Անոր ալ աչքերը խորունկ են ու փայլուն: Խարտեաշ են անոր մազերը ու սաղաւարտին տակէն անոնց բարունակները տաղաւարի մը պէս կը պսակեն անոր գլուխը:

Երիտասարդ է ան, թարմ՝ ցօղի մէջ լուացուած ոսկիի մը նման, քաղցր՝ ինչպէս առաջին վանկր սիրտին որ կը դողայ, հեռուէն անցնող դէմքի մը դիմանքէն, կախարդ՝ ինչպէս կ'ըլլայ պերճութիւնը տղոց, որոնք իրենց մարմինը ադամանդէ քերթուածի մը պէս կ'անցընեն աղջիկներուն առջեւէն: Ու ոչ մէկը կը կարդայ վանկը կնքուած քերթուածին ու ո՛չ մէկը, աղջիկներէ՛ն, կը համարձակի մատ նետել անոնց անարատ, անոնց դեռ կոյս ստեղնին:

Երիտասարդ է ան ու աղջիկները անոր հասակէն կը կախեն պաղատանքը իրենց նայուածքին, անոր ուրքերուն կը նետեն փափկութիւնն ու մետաքսը իրենց մազերուն ու անոր աչքերուն դէմ կ'աշխատին վերցնել, բիւրեղէ բաժակի մը պէս, պարապութիւնը իրենց սիրտին ուր բերդարգել թագուհիի մը նման, կ'ապրի սուտերը պայազատող Երազին:

Բայց տղան կ'անցնի փողոցներէն, երջանիկ՝ իր հոգիին միամտութեամբը ու անոր ներդաշնակ ու պերճ մարմինէն կը ծածանի պատմուճանը, ծիրանի՝ կարմրած կարծես արիւնին մէջ մորթուած աղջիկներուն:

Սիրոյ դրօշակն է ան որ կը քալէ, ու աղջիկները անոր հովէն կրակ, կրակ, կրա՛կ կը դառնան:

***

Լուսնկայ գիշեր:

Փողոցին մէջ կտրատուած պաստառի գիծ մըն է, որ տանիքներէն կ'իյնայ վար: Մեղմ է փայլը պաստառին ու սալարկին կէսը սեւ կերպասի մը պէս կ'երկննայ դէպի վեր:

Լուսնկայ գիշեր ու գարնան գիշեր: Հով կայ, անո՜ւշ՝ ինչպէս շունչը սիրող աղջկան, որ կը քալէ պայազատին առջեւէն:

Դուռնատ լոյսին մէջ անոր ծեւերը կը մարին առանց աղմուկի ու անոր պատմուճանը սիրոյ դրօշակին պէս կը քալէ ամայի փողոցէն:

Անիկա անճանաչելի է, բայց երիտասարդ է անիկա ու առաջին պատուհանին տակ անոր ականջները կը լսեն երազը դեղին մազով աղջկան:

Ու աղջիկը կ'երազէ պայազատ մը, ինչպէս ան՝ որ կը պտըտի երբեմն փողոցներէն: Ան պիտի տանի անոր առագաստին՝ դեղնութիւնը իր աննման մազերուն եւ գիտութիւնը՝ իր ճաշակին:

Ան պիտի յարդարէ դահլիճ մը ուր բոլոր դարերուն ղարդն ու գեղեցկութիւնը պիտի գան իրարու: Ան պիտի հագուեցնէ պատուհանները ընդելուզուած ադամանդով, ու ան պատերը պիտի ծածկէ՝ խմորի պէս, դեղին ու ազնուազգի ոսկիով: Ու տախտակամածին վրայ գորգերը պիտի վառին կրակի լիճի մը պէս ու ծեղունէն ջահերը պիտի թափեն գոյնզգոյն անծրեւը պրիսմակուած ճառագայթներուն:

***

Աղջկան երազ: Դոյնի ու փայլի, ոսկիի ու ադամանդի տրտում երա՜զ, որ կը բացուիս ամէն հողի վրայ, առանց ծաղիկի, ու կը մեռնիս շատ անգամ, ճառագայթի մը չինկած:

Կախարդ իշխան մըն է երիտասարդ գահաժառանգը ու տունին մեծ ստուերին մէջ պաշտպանուած ան կը հետեւի աղջկան երազներուն:

Ու տրտում, տրտում է երիտասարդ իշխանը: Այդ հրաշալառ ու համակ ճառագայթ երազներուն մէջ չիկայ հատ մը գոնէ, որ խելակորոյս մեղուի մը պէս երկննար իր սիրտին, որ ինքնաբուխ ու միջոցն ի վար թաւալող կա-

Թիլի մը նման դողալէն դողալէն, գար իր սիրտին:

Տրտում է երիտասարդ իշխանը։ Աղջիկները մետաքս ու ոսկի, բոյր ու շղարշ, գովեստ ու գոհար կ'երազեն, բայց երեկոյ սիրտին համար քո՛յն մը գոնէ չեն փնտռեր:

Լուսնկայ գիշեր ու գարնան գիշեր:

Ո՞վ է այն ոգին որ մեզմ ու վշտահար Աստուծոյ մը պէս կը քակուի տունին ստուերէն ու կը քաշուի դէպի խորհուրդը լերան:

Աղջնակը, այն որ ոսկի ու գոհար երազեց, որ արծաթի ջուրով լիճեր նկարից թագաւորին պալատին մէջ, կը նայի անոր եռեւէն:

Պատմուճանը կը ծփայ, քաղցր՝ սիրոյ դրօշակի մը պէս ու կը հատնի լեռնէն վեր:

Ինչո՞ւ աղջիկները ամէնէն շատ՝ գոյնը կը սիրեն:

Ինչո՞ւ անոնց աչքերը աւելի շուտ ու շատ կը խօսին քան անոնց սիրտերը:

Ինչո՛ւ, ինչո՛ւ անոնք միշտ մետաղը փնտռեցին:

Գահաժառանգը գնաց ու առաջին պատուհանը զո՛ւր պիտի սպասէ նոր այցելուին:

***

Լուսնկայ գիշեր:

Փողոցներուն մէջ մարդերը կը քալեն արծաթի մէջ թաթխուած: Ստուերը պատերին վար կը գամուի, սեւ սաւանի մը նման ու տանիքներուն եզրերէն ժանեկաւոր երկինքը կը փախչի ու կ'երթայ:

Գարունի գիշեր, գոյնով ու ծեւով գիշեր:

Երիտասարդ իշխանը հագած է թանկագին իր վերարկուն: Ատոր պատատին վրայ բարերը կը վառին փշրուած ատղի մը կտորներուն նման ու անիկա վերէն վար ճառագայթ հիւսուած պատմուճանն է հէքեաթին:

Անիկա անճանաչելի է, բայց անիկա երիտասարդն է, որ կ'անցնի ու անոր եռեւէն, երազները, թեւ առած մեզուներու նման կը թռին ու կ'երթան:

Ու իշխանը որ կախարդ իշխան մըն է, կը լսէ երազը երկրորդ պատուհանի աղջկան:

Ու աղջիկը կ'ուզէ մտնել արքունի պալատէն, հագուած այնպէս ինչպէս չեն կրցած մինչեւ հիմա աղջիկները բոլոր երկիրներուն:

Ան պիտի կարէ իրեն համար զգեստ մը որուն կտաւը լուսինին մէջ կը գործեն եւ որուն ձեւը սեւ թռչուններ կը բերեն հէքեաթին աշխարհէն:

Ան կ'ուզէ քօղը, նո՛րը այնքան՝ որքան կրնան ըլլալ լոյսին թելերը որոնք նաշիհի մաղէն կը թափին թրթռո՛ւն այնքան՝ որքան ալիքի մը մազերէն փախչող փրփուրը: Ու անիկա պէտք է իյնայ իր դէմքին աւելի շնորհալի քան ամպի մը թեւը՝ լուսնկայի երեսին:

Ինով պիտի քօղէ ան ներմակութիւնն իր այտերուն, աւելի գեղեցիկ՝ անշո՛ւշտ, քան հալած ոսկիի քօղը որ լեռներուն սպիտակ կատարները կը դեղնաւորէ, աւելի գրաւիչ քան շապիկը բոցին որ մեծ մոմերուն աչքը կը տաղաւարէ:

Անոր մազերէն արծաթն ու ոսկին անհատնում անծրեւի մը նման պիտի տեղան ու պիտի տեղան: Անոր մարմինը, թափանցիկ ու պայծառ գոհարի մը նման պէտք է փաթթուի վարդին ու սնդուսին, ծիածանին ու թաւիշին մէջ:

Ու տրտում է երիտասարդ իշխանը:

Ան կը տեսնայ երազները որոնք նուրբ, գրեթէ ափիդ մէջ հալող շղարշի մը համբոյրովը կը դպին հոգիիդ ու հոն կը մնան: Ան կը զգայ գգուանքը թաւիշներուն որոնք աղջիկներուն միսին վրայ երկրորդուած միսի մը նման կը բացուին ու նորէն չեն յուզեր հոգին:

Տրտում, տրտում է երիտարարդ իշխանը: Մետաքսին ու աղուամազին, բուրդի քաղցր թելին ու փայփայանքի պէս զովացնող բամպակին դէմ որոնք աղջկանը հոգին կը փաթթեն ամէն կողմէ, չի կայ սրտի իսկական աղապատանք մը որ աղջկանը կուրծքէն բարձրանար, մերկ՝ տղու մը վարդագոյն մսին նման ու գար քու սրտիդ մէջ, հագնելու քու գորովիդ, քու սէրիդ անարատ հարսնութիւնը:

Լուսնկայ գիշեր: Դարունի գիշեր ու ձեւի ու գոյնի ու խաղուա՛ծ փափկութեան գիշեր:

Կը տեսնէ՞ք լուսարձակ պատմուճանը որ կը քաշուի լերան դին, ու անոր ծալքերը իրարու քով կը սեղմուին գոցելու համար, ծածկելու համար երիտասարդ պայազատին երջանիկ մարմինը:

Ինչ գեղեցիկ է ան, ինչ սրտագին երբ լերան վրայ,

թեւերը բաց, կը մտնէ խորհուրդի գիշերին մէջ, մինչ վաղը, երկրորդ պատուհանէն աղջնակը իր երազովը անոր պատմուճանը կը ձեւէ մեծ շրջազգեստի մը համար:

Գահաժառանգ իշխանը կը տառապի աղջիկներուն չոր սրտին համար:

Ինչո՞ւ աղջիկները միշտ մետաքսը կը սիրեն:

Ինչո՞ւ անոնց համար լաթերուն վարագոյրը շատ անգամ պատանքի պէս կը բացուի:

Ինչո՞ւ անոնք վախցան հոգիին մերկութենէն ու խենդի պէս, խենդի պէս փնտռեցին պաշտպանութիւնը բեհեզին:

*
* *

Լուսնկայ գիշեր:

Փողոցէն լոյսը կը վազէ: Քարերը յստակացած կտորներու նման կը սալարկեն գետինը ճառագայթով ու բիւրեղով, ադամանդով ու բոցով:

Հով կայ, անուշ ինչպէս առաջին հակումը որ սիրտերը իրարու կը պարպէ կախարդուած բաժակներու նման: Զայն ու վանկ կայ, սրտառուչ՝ խենդեցնող՝ ինչպէս հոսումը առաջին համբոյրին:

Երիտասարդ իշխանը կը քալէ ամայի փողոցէն ու անիկա լոյսի մեծ ալիքի մը կը նմանի: Խորացած ու գրեթէ ճշդուած են անոր ձեւը եւ վերարկուին կուտան քաղցրութիւնը կորացող գիծերուն:

Անոր գլուխը սաղաւարտէն կը բղխի ինչպէս լուսընկան՝ ամառ վերջալոյսներուն, վարդին ու սուտակին հրդեհէն: Ան դրած է արբունի մեծ զարդանշանը իր ճակտին ու ան կը քալէ, լուսնկային տակ, խրոխտ ու զգեցիկ այն ոտքերով որոնք գահերուն պատուանդանը կը փորձեն:

Ու անոր նետէն ու առջեւէն՝ տարտամ բարախումը բոլոր մեր փառքերուն, մեր այն շքեղանքներուն որոնք պալատներու պատին կը վազեն, որոնք թագուհիներուն կուրծքը ակնախտիպ ու անմատչելի խորանի մը կը վերածեն ու անոնց մարմինները թափառական հրաշքի մը պէս անկարելի արուեստով մը կը գեղազարդեն:

Անոր ետեւէն ու առջեւէն, բոլոր գոյները ու բոլոր բոյրերը, բոլոր փափկութիւնները, անոնք՝ որոնց սիրուն մեր նաւրամտութիւնը ծովերուն սիրտը կը պատէ ու

անդունդներուն հետ կը խաղայ. անոնք՝ որ աւազներուն հովիտէն, թռչող քերթուածներու մահուզը կ'իրանան, եւ զորս մեր փառասիրութիւնը կը քերէ թափելու կիներուն վրայ, անոնց հագցնելու համար անդունդին խոռովքը եւ թռիչին ամբաւութիւնը:

Ու երիտասարդ իշխանը որ կախարդ իշխան մըն է կը կենայ պատուհանին տակը երրորդ աղջկան:

Ու կը լսէ:

Պատուհանին բացուածքէն չտեսնուող աղաւնիի պէս կը թեւածէ սիրտը երիտասարդ աղջկան: Անիկա պզտիկ մսի կտոր մըն է օդին մէջ բայց այնքան թափանցիկ, այնքան ճառագայթով պսակուած որ իր անցքին վրայ միջոցը գողտր տաքութեամբ մը կը թրթռայ ու պարապը լեցնող բոլոր հոգիները կը յուզուին անոր թովանքէն:

Ու այդ սրտէն, ճառագայթի ճամբուն վրան, անոր փափաքները կը թռչին միջոցներուն խորը, բոլորն ալ մերկ ու մինակ, նոր ծնող տղոց հանգունակ:

Կախարդ է իշխանը եւ կը տեսնէ պատուհանին դէմ ոսկի ոստայնի մը պէս ձգարուած սրտէն՝ մայր գիծը մեծ երազին:

Երիտասարդ աղջիկ մըն է ան: Ան կ'երազէ թագաւորի մը պալատին, բայց չի խորհիր, միւսներուն նման, ոսկիին ու արծաթին, քեհեգին ու կարունկին: Անիկա իշխանին հոգիին մէջ պիտի իյնայ առուտուան ցօղի մը նման, վայրի վարդի մը խուսափուկ շունչին նման, նոր քալող հովի գգուանքին նման:

Անիկա պիտի փաթթուի իշխանին հասակին ինչպէս համեստ բաղեղը՝ նոճիներուն սլացքին. անիկա պիտի գրկէ անոր մարմինը իր թեւերուն կրակէ թաւիշին մէջ. պիտի դնէ անոր թագազարդ գլուխը իր կուրծքին գահին վրայ ու անոր շրթունքներուն վրայ իր հոգին գերի տարուած մեղուին նման պիտի վառի ու վառի:

Ու անիկա պիտի տայ անոր, երիտասարդ թագաւորին, ինն ամիսէն, երկու զաւակ: Երկո՛ւ զաւակ, ու պիտի կախէ զանոնք իր ծիծերէն, քով քովի, մէկը արեւ՝ միւսն ալ լուսնկայ:

Գարունի գիշեր, լուսինով գիշեր: Հեշտանքի գիշեր՝ երբ մեր կուրծքին վրայի միսին տախտակը թափանցիկ կը

դառնայ ու կախարդ աչքերը կը դիտեն մեր սրտին բոլոր սարսուռները եւ յուզումները, երբ մեր հոգին մեծ, ա-քաւր, փառաւոր իսկութեան մը նման կը քակուի մեր միսերուն պատանքէն, ու լուսաւոր ու ոսկի ու կենդանի ըստուերի մը պէս կը քալէ մարմինին եռեւէն:

Ո՞վ է ան որ կը ծեծէ դուռը ամայի փողոցին ամայի տունին:

Երեք պատուհաններէն երեք գլուխներ փողոց կը նային ու երեքը մէկ կ'իջնան դուռը բանալու լուսազարդ ասպետին:

Ու անխօս, ու կախարդ ու ողբերգական՝ ինչպէս մահուան ու կեանքի Աստուած մը, իշխանը մէկ ծեռքովը կը բանայ վերարկուին ծալքը ծախ թեւին վրայ, կը հանէ կուրծքէն յաւիտենապէս վառուած աչքի մը պէս անթարթ ադամանդը, մանեակին վրայ, կը քաշէ մեղմով, հովի մը մատովը, երրորդ աղջնակը սեմէն դուրս, կը ծռէ անոր կոկոնի պէս հլու գլխիկը ու կը կախէ անկէ վար՝ նշանը հարսնիքին:

Ցետոյ գարնան գիշերով, լուսնակ գիշերով ան իր պայազատի ոսկի շրթները կը գոցէ աղջկանը մաքուր միամիտ ու ադամանդ շրթունքին վրայ, ու անոնց սիրտերը, ծովերուն խորունկէն բարձրացող ջրաշուշաններուն նման դուրս կ'ելլեն անոնց կուրծքերէն, անոնց բերաններէն, կը համբուրուին դարձեալ լուսնին տակ:

Ցետոյ գինով, անգիտակ իրենց ըրածին սրտերը կը փոխեն գիրար:

Կախարդ է իշխանը ու երիտասարդ:

Ան ընտրեց երեք աղջիկներուն ամէնէն համեստը ու ամէնէն քաղցրագինը:

*
* *

Նախանձը կուպրէ ծաղիկ մրն է որ աղջիկներուն հոգիին մէջ շատ անգամ կը ծաղկի:

Նախանձը սեւ կրակի աստուշան մրն է որ ինքզինքը կուտէ եւ դժոխքը կը փոխադրէ աղջիկներուն սրտէն ներս:

Նախանձը կոյր օձ մրն է որ մահուան պաղութեամբը կը գալարուի երիտասարդ աղջիկներուն, անոնց հոգիները սլացիկ սիւնին, ու զանոնք կործանուած պալատներու կը վերածէ:

Անիկա չի վախնար մահէն, ինչպէս չազդուիր Աստուածմէ: Ան ուժով է մեր բոլոր կիրքերէն ու անով մեռնիլը մահերուն ամենէն դժբախտը կ'ըլլայ:

Ու երկու քոյրերը կը նախանձին, կը նախանձին անմիխիթար՝ իրենց պզտիկ քրոջը վրայ որ գարնան առտու մը, արեւին մէջ կրակ առած երազի մը պէս գրկեց պայազատին մէջքը, արքունի երիվարին քամակին ու գնաց, գընաց պալատներէն ներս ուր իրենց միտքը բեհեզ ու սընդուս, մետաղ ու բուրում միայն տեսաւ:

* *

Ու գահաժառանգ իշխանը, պէ՛րճ իր ձիուն վրայ, կը շարժի կամաց, ընդարձակ քաղաքին զարդարուն փողոցներէն:

Լրացած է իններորդ ամիսը ու պալատին առջեւ սեւ ւեր հագած քառասուն կիներ կուլան եղերական երգը ոբով կը դիմաւորեն մարդիկ ճակատագրին հարուածները:

Անոնք ծգած են վար ամբողջովին, մոխիրով պղտորած ալիքները իրենց մազերուն: Անոնց ետեւմակ կուրծքերուն վրայ, եղունգները պզտիկ, արիւնոտ մահիկներ կը փորեն ու անոնց ձիւնի պէս մատներուն ծայրերէն արիւն կը վազէ:

Անոնք, եղերամայրերը, դժբախտութիւնը կ'երգեն:

«Ի՞նչ է խոստումը եւ ի՞նչու: Ո՞վ կրցաւ հասնիլ Աստուածներուն իմաստութեան:

«Ինչպէս պիտի բղխի արեւը մարդուն արգանդէն ու ի՞նչպէս կնոջ մը որովայնէն լուսինը դուրս պիտի գայ:

«Ինչո՞ւ խոստանալ, ինչ որ մարդերուն տկարութիւնը երազել միայն կրցաւ:

«Ինչո՞ւ հաւատալ, երբ Աստուածներ քիչ անգամ կը գիջին մարդերու բաւին ու ճեւին:

«Մեծ են Աստուածները ու անոնց բարկութիւնը աւելի հզօր՝ քան գայրոյթը աւազի բոլոր հատիկներուն:

«Մեծ են Աստուածները ու թագուհիները անոնց առջին աւելի չեն արժեր քան թերթերը չորցող վարդերուն:

«Արեւները կը ծնին Աստուածներուն ճակատէն ու լուսնկաները կը բղխին անոնց աչքերուն անյատակ հորիզոններէն:

«Մեղք մըն է խոստումը երբ մարդերուն ուժերը կը

դաւեն անոնց:

«Կը պատժեն Աստուածները բոլոր անոնք որոնց եթազը վիրաւորիչ նետի մը պէս կապոյտները կը հարուածէ:

«Կը պատժեն Աստուածները բոլոր անոնք որոնք աքեւներ ու լուսիններ կը խոստանան երբ մարդերը թռչելու համար անգամ մահուան կարօտ են:»

Ու կը դադրի խմբերգը:

Դուռերը կը բացուին լայն ու տրտմահար ինչպէս թեւերը մեծ թռչուններուն: Ու սանդուխին կատարէն Մայր-դայեակը, ոսկի սկուտեղի մը վրայ, ոսկի շղարշներու տակ, արքայազունին կը մատուցանէ գոյգ մը շան-լակոտ, իրարու ճիտ ինկած, իրենց մուրթին գոյգ կոկոնովը:

— Դարեր թող ապրի իշխանը իր փառքին մէջ: Դժբախտութիւնը երբեմն կուգայ մարդերէն, երբեմն Աստուածներէն: Ահա թէ ինչ կը բերէ իշխանուհին:

Կ'ըսէ դայեակը ու կ'իյնայ իշխանին ոտքերուն:

*
* *

Ու ճիշդ պալատին դիմաց, մեծ հրապարակին կեդրոնը, կէս մէջքը մինչեւ, թաղուած է Մայր-Իշխանուհին:

Անիկա կը նմանի ժժգոյն ծաղիկի մը որ գերի է գացած աւազներուն: Անիկա կը նմանի հողէն բուսած վշտահար երագի մը որուն հանգիստին չէ երկնցած ոչ մէկ բազուկ եւ զոր ընդունելու չէ յօժարած ոչ մէկ կուրծք: Անիկա կը նմանի Աստուածուհիի մը կիսանդրիին որուն գլուխէն վերցուցած ըլլան կամարը իր տաճարին:

Անիկա վարուած պիտի մնայ հոս: Ընդունելու համար անարատ երեսին վրայ թուքը բարդի բոլոր ազոտաներուն՝ բոլոր կիներուն արհամարանքն ու հեգնութիւնը, կիցը բոլոր անոնց որոնք դժբախտութիւնը կը հարածեն գայն աւելի շրեղ. աւելի փառաւոր ծնողագարդելու համար:

Հրամանը Իշխանինն է: Վայ անոր անսաստողին:

Ու երամ երամ, կուգայ ամբոխը, կը թափի, իր լոյծուները Սիրոյ Մեծ Մարմիրոսին վրայ ու գոհ ու երջանիկ կ'երթայ իր գործին:

*
* *

Մութ, մռայլ գիշեր: Սեւերով հիւսուած ու կապրով ծծուած աղջամուղջ գիշեր:

Պզտիկ կրակ մը կը բաբախէ խաղաղ բոցին տակ ու

ջաղացպանը անոր առջին իր մօրուքը կը շոյէ արդարի հանգստութեամբը:

Մութ, մռայլ գիշեր: Դուրսէն հովերը կը պօռան ու կ'անցնին հսկայ ոգիներուն թեւերուն նման քսուելով տանիքին որ կը հեծկլտայ:

Բայց պզտիկ լոյսին մէջը երտերուն (կիսավառ փայտ) քարը կը դառնայ ինքն իր գլխուն, լիսեռին երգը կը քակուի անդադրում՝ գեղի աղբիւրին նման:

Բարի է ջաղացպանը բոլոր անոնց նման որոնք մարդերուն մեղքէն հեռու ապրեցան, որոնք գեղերուն ու քաղաքներուն սալարկը երկիւղով կոխոտեցին: Բոլոր անոնց նման՝ որոնք մեծ վիշտերէ զարնուած՝ վանքերուն խաղաղութեանը կամ գերեզմանին հանգիստին վազեցին:

Բարի է ջաղացպանը ու Աստուածները երբեմն այցէ կուգան անոր:

Ու յանկարծ չա՛թ, քարն է կը կենայ:

Աքաղաղը լուռ վիզը կ'երկնցնէ ու երկու հաւ կը թօթուեն իրենց փետուրները:

Ամէնէն խռովիչ պահն է գիշերուան ու ոգիները դուքսը կը պտտին ու կը պօռան: Սիրտ պէտք է երթալու համար մեծ խողովակին:

Բայց արդարները ե՛րբ են վախցեր: Ու ծերունին, մօրուքը ափին, կը շտկէ կռնակը ու կ'ելլայ խողովակին մօտ:

Հովերը կը յարգեն պզտիկ երտը ջաղացպանին ու ոգիները հանդարտ կը սպասեն անոր անցնելուն:

Դոց անտուկ մըն է որ եկած է փակելու մայր խողովակին բերանը ուրկէ ջուրը կը խուժէ նախնական անիւին վրայ:

Ի՜նչ մութ է գիշերը ու երկինքը հալած պիտի կարծէիր: Որքան կը սայթաքին մամռոտ քարերուն վրայ ոտքերը ծերունիներուն, երբ անոնք մշտապէս թաց ճամբայէն ջաղաց կը դառնան:

Անիկա դողդողալով առած է արգելքը որ թեթեւ է սակայն հովի ափի մը պէս ու կը մտնէ ներս: Ինչպէս կը վախնան անոր մատները: Պարապ անտուկները դագաղներն են Աստուածներէն ղրկուած ու ջաղացպանը կը վախնայ մահէն:

Ու տրտմութեամբ ու դառնութեամբ ու յուսահատ կը

վերցնէ կափարիչը:

Հրա՛շք: Անտուկին խորէն լուսնկան կը թափէ վեր, իր լոյսերուն արծաթ հարստութիւնը:

Անիկա մերկ մանկիկ մըն է, որուն միսերը խտացած լոյսի կտորներու կը նմանին ու կը վառին հանդարտ, մոմերէն ալ խելօք, սիրահար աղջիկներուն, յուսահատ աղջիկներուն սիրտէն ալ խելօք:

Նորածին աղջիկ մըն է ան ու անոր թեւերը կ'իյնան իրեն չափ ուրիշ մանուկի մը վրան որ կը քնանայ աչքերը գոց ու մանչ մըն է ան:

Լուսին կայ ջաղացքին մէջ, վճիտ ու շոգեւորած արծաթի մը պէս որ քարերուն վրայ ցօղի կաթիլներուն նըման ծաղիկ կը բանայ ու ալիւրին մաքրութեան մէջէն անցած ատեն՝ շափիւղաներ կը վառէ:

Ու կը բռնկին արծաթէ ջուրով, բոլոր ոստայնները ոբոնք անկիւնէ անկիւն քաղցր երազներու պէս կախուած կ'օրօրուին ու կը բռնկին սեւցած առաստաղէն հիւսքերը պահծու պտուղներուն:

Լուսին կայ անտուկին խորը ու լոյսը կը բղխի անկէ հանդարտ, անաղմուկ, անսպառ ու պայծառ:

Իսկ ցերե՞կը:

Քնացող մանչը կ'արթննայ, կը շարժէ իր թաթիկները ու ցոլքերը կը բռնեն ամբողջ ջաղացը, դուրս կը նետուին խելայեղ ու կ'անցնին բլուրներէն ա՛լ անդին:

Արեւն ու լուսնկան: Ինչ խորունկ է երբեմն Աստուածներուն գիտութիւնը: Ինչո՞ւ, լեռներուն մարդը՝ առանց ե-բազելու, կը հրաւիրուի բախտերուն ամէնէն լաւերուն եւ ինչո՞ւ երիտասարդ իշխանուհիին աստիղները չայցելուած աղբիւրի աչքերուն նման, չորնան ու քարանան:

Ինչո՞ւ:

***

Ու ծերունի ջաղացպանը կը մեծցնէ տղաքը, խնամելով զանոնք ինչպէս երկու բիբերը երկու աչքերուն:

Անդին պալատի հրապարակին վրայ, անոնց կիսաթաղ մայրը կը սպասէ աղատուներուն մուրին ու ծնծին:

Անիկա սեւցած կոճի մը կը նմանի հիմա ու անոր աչքերը թուրերուն անձրեւին տակ կը վախնան նայիլու:

Անոր մորթը կարծրացած ու ճեղրուած է զգանի կա-

շին նման ու անոր մագերուն խուրձը արիւնոտ կծիկներով կը տանին իրմէն:

Բայց անիկա յամառ է իր երազին վրայ ու անոր հոգիին մէջ իր տղոցը բոլորակները կ'ապրին, փոխն ի փոխ, ցորեկ ու գիշեր, արեւով ու լուսնկայով:

Ան երջանիկ է մանաւանդ պայազատի իր անկողինով:

*
* *

Սիրուն մազերով, սիրուն ու շատ խորունկ աչքերով աղջնակ մը:

Սիրուն մազերով, սիրուն ու շատ խորունկ աչքերով մանչուկ մը:

Անոնք կը խաղան օրն ի բուն ջաղացքի շուքին, անոնք ջուրի խորունկ ճամբան շատ կը սիրեն ու անոր երեսին վրայ իրարու դէմքը կը սորվին:

Երբեմն անոնք կ'ելլան ջուրն ի վեր. կ'անցնին ծառերու երկար ուղիէն որ կ'եզերէ ջուրին կորդը, ու կը կենան ուշակորոյս քաղաքին հեռակայ նկարին հանդէպ:

Անոնք շատ հարցուցած են ծերունի հայրիկին՝ քաղաքին վրայ, մարդերուն վրայ որոնց կենդանիները ամէն օր կուգան ալիւր տանելու: Անոնք մանաւանդ լսած են փառքը քաղաքի թագաւորին:

Ծերունիները զաղտնիքը չեն սիրեր: Բայց իրենց չգիտցածէն կը վախնան անոնք:

Քանի տարի է ան մտիկ կ'րնէ բոլոր աղունուորներէն պատմութիւնը վարսուած թագուհիին:

Քանի տարի է անոր մտքէն փայլակը կ'անցնի որ այդ մարտիրոսութիւնը կը շաղկապէ ջուրէն հանուած անտուկին:

Բայց անոնց ուղեղին անիւները ժանգ է կապած, ու հրաշքները ըմբռնելու համար ուղեղը կայծակի թեւ ունենալու է:

Ու կը կասկածի: Ու արգիլուած է տղոց որ քաղաք երթան:

Անոնք քոյր ու եղբայր են ու անոնք անծանօթ բանէ մը քաշուած, կը տարուին քաղաք հակառակ ծերուկին ու իր բարի արգելքին:

*
* *

Ո՞վ է այդ կինը որ խարսխած է հրապարակին մէջ ու ինչո՞ւ անցող ու դարձող թուք ու կից կը նետէ անոր:

Քույր ու եղբայր են անոնք, թեև թեւի են անոնք ու կը մօտենան կիսախաւ արձանին:

Անոնց բերնին մէջ թուքը կը չորնայ ու անոնց փոքրիկ ոտքերը հողէն վար կը քաշուին:

Հրամանը թագաւորինն է ու կը պատժուի ան որ իր թուքն ու կիցը կը խնայէ մայրերուն ամէնէն մաքուրին:

Բայց տղաքը կը սպասեն անդարժ ու անոնց սրբապղծութեան դէմ գողահար կը սպասէ ամբոխն ալ իր կատգին:

Ու ահա կը վերնայ մօրը վայրահակ նայուածքը ու կ'իյնայ իր տղոցը աչքերուն մէջ:

Ո՛վ գիտցաւ նրբիք խորհուրդը ճամբաներուն որոնք սիրտէ սիրտ կը ծգուին:

Ինչ բանէ շինուած են չտեսնուող այն թելերը որոնք իրարու կը վազեն անջրպետներուն արգելքներուն վրայէն:

Ու երկու կոյչ թուքի տեղ, երկու տղաքը երկու համբոյր կը դնեն մայրիկին դժբախտ աչքերուն ու երկու կից հարուածի տեղ անոնց մատիկները գոյգ մը շուշան կը կապեն մայրիկին փետուռուած մազերուն:

Հրամանը թագաւորինն է ու մահով կը պատժուին բոլոր անսաստողները:

***

Ու երիտասարդ թագաւորին առջեւ տղաքը կը կենան հանգարտ ու անոնք չեն իսկ խորհիր գահիճին առապարին:

Անոնք կը սպասեն ջալացպանին որ կանչուած է իր գաւակներուն վերջին համբոյրը առնու:

Բայց ծերունին կը զայ հորաբաժակ ու անոր մօրուքը այնքան շատ է ու մաքուր այնքան, որ տեսնողները կ'ուզեն իրենց կսկիծէն:

— Ապրի թագաւորը սիրուն օրով: Անիկա գտած է իր գաւակները, անիկա ունի իր առջին արեւն ու լուսնկան:

Կրակ ծերունին ու կ'իյնայ թագաւորի ոտներուն:

***

Հէ՛յ նախանձը ամուսնի աղջիկներուն:

Մանաւանդ նախանձը սիրուած աղջիկներուն:

Անոնք սեւեցին իրենց հագիները ու գրեցին գեհենին:

Անոնք կաշառեցին գայլակը ու իրենց քրոջը գաւակները գողնալով Ջուրերուն յանձնեցին:

Անոնք յաջողեցան խաբելու իշխանին ամբարտաւան

միամտութիւնը ու անոնք շան լակոտներ տեղաւորեցին երկունքի արիւնոտ մահիճին մէջ:

Անոնք գամել տուին իրենց հարազատ քոյրը հողերուն գերեզմանին:

***

Կ'բսեն թէ ճակատագիրը երբեմն աչքերը կը բանայ իր սխալը քունէն ու փայլակի մը մէջ կ'աշխատի զարմանել աղէտները որոնք իր անուշով, իր կամքովը բայց առանց իր գիտնալուն գործուեցան մարդերուն մէջ:

Ու ճակատագիրը կը հանէ մայրը իր գերեզմանէն, կը ղրկէ զայն բաղնիք ուր քառասուն կիներ կը լուան անոր մարմինին վրայէն թուքն ու աղտը տարիներուն ու մարդերուն:

Ու ճակատագիրը կը կապէ երկու քոյրերն ու դայեակը խենդ ջորիներու պոչերուն: Հէքեաթէր անոնց ոսկորները ածուխի կտորներու պէս կը ցրուէ սարերուն ու ձորերուն վրայ:

***

Տուն-Ճնայ աղջիկները երբ նախանձով կը տառապին, կը սեւնան աւելի խիստ քան ամէնէն վաւերականները սատանաներուն ու անոնց ոսկորները ածուխի կը վերածուին:

Անոնց համար աւելորդ է գերեզմանը, քանի որ զայն ճանչցան, դեռ հողին համը չառած:

ՀԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Ա.

Տղայ մըն է ան:

Անոր աչքերը սեւ էին, ածուխներուն ամէնէն հարաւ-գառէն աւելի ու լոյսը կը քնանար անոնց խորը, ինչպէս գիշերներուն ամէնէն մուխին ծոցը:

Մուխ կարմիր էին անոր երեսները, բայց փափուկ՝ յղկուած կրանիթներուն արու փայլովը:

Ու հասակը բերուած էր այդ գլուխին տակ, պատուանդանի մը նման գեղակերտ, ներդաշնակ ու սլացիկ:

* * *

Աղջիկ մըն էր ան:

Կապոյտ էին անոր աչուըները, ինչպէս չեն եղած ջուրերը մեր աղբիւրներուն ու ծովուն: Լոյսը չէր մարէր անոնց խորը:

Բաց-կարմիր էին այտերը անոր, բայց հատած այնքան որ հասուն դեղձերը պիտի խաբուէին անոնց հետ երկար գալով:

Ու անոր իրանը պզտիկ է՛ր բայց կատարեալ, բազուկներու մատղաշ կորացումովը եւ կուրծքին նոր թեւ առած սեւաչեայ զոյգ կոկոններովը:

Բ.

Ու տղան իր սրինգը ունի մէջքին ու անոր կռնակին՝ շեղ՝ կը պառկի մախաղը պաշտօնական հովիւներուն:

Անոր ձեռքին մէջ ամէն օր կը փոխուի ներմակ մականը ու անոր ոտքին մէջ ամէն օր կը մնծնայ երիտասարդ թագաւորը:

Ան առտուն կանուխ կ'նայէ գեղէն, առջին ծգած հօտն իր ոչխարներուն եւ անոր ետեւէն, հետաւոր ու անկարելի շուքի մը նման կուգայ աղջիկը, ճիտէն չկտտնող կծիկովը, որ օժիտին գուլպաները կուտայ:

Ու լեռներուն մենութեան մէջ տղան կ'առնէ աղջիկը՝ իր մէջքէն, կ'առնէ ծունկին, ու անոր կուրծքէն ու անոր պիտերէն՝ գգուանքը, թեթեւ, համբոյրի մը պէս կը թափի տղուն մէջ:

Լեռներուն ծոցը, մենաւոր աւազաններուն բաժակին

մէջ, նշխարի մը պէս կը ծաթի աղջիկը ու անոր բազուկները՝ կրակէ օղակներու պէս խենդեցնող ու հալող որպէս թէ նաշիհէ կաղապարուած ըլլային, մահուան պահակի մը նման կ'ինկնան տղուն գլխին:

Լեռներէն ներս, երբ տերեւները հազար լեզուներու նման թախիծը կը պատմեն հողի այդ գալարներուն ու ջուրերը երգելու տեղ կուլան աջ ու ձախ հակող ծաղիկներուն տոտիկին, երիտասարդ հովիւը իր երազը կը պըտըտցնէ ու անիկա տխուր է բոլոր սիրողներուն տխրութիւնովը:

* * *

Ու գեղին մէջ, իր պատուհանին դէմ, ուրկէ բլուրները կը նային ու կը նային, աղջնակը նստած է, մինակ գլխիկոր:

Անոր գոց աչքերէն, կը դառնան ու կը բարձրանան գեղին ճամբաները, որոնց վրայէն երիտասարդը կր հեռանայ ամէն առտու, գեղին բոլոր բլուրները որոնց կրծուած երեսներուն վրայ, առտուան յստակ խաղերուն մէջ ոչխարները կը փոքրանան, հեռաւոր կակաչներու կը վերածուին ու կը մեռնին:

Ու երիտասարդը ետ կուգայ լեռներէն, առանձին, իր աչքերուն թափանցիկ լոյսովը ու աղջիկը զայն կը նստեցնէ իր մօտիկը:

Ինչպէս կը վագէ անոնց նայուածքը իրարու: Ինչպէս աղջնակը կ'առնէ տղուն թևերը, յետոյ մէջքը, յետոյ ամբողջ հասակը ու ինչպէս իրենց երեսները իրարու կը փակին բռնկած երկու թերթերու նման:

Գիտէ՞ք թէ աղջիկները ինչպէս կը համբուրեն երբ անոնց շրթունքը օդին մէջ կը փնտռեն տարակայ շրթները սիրականին:

Ու մինութներուն մէջ անհնակին, աղջնակը կը սիրէ իր երազը ու անիկա տխուր է բոլոր սիրողներուն տխրութիւնովը:

* * *

Գարունի իրիկուն: Մեծ տանը ետեւէն բոլորը կը թափին ներս, փարախէն ներս, հովի ամէն մէկ հարուածին. Ու ձայներ, ու հեւքեր, ու սարսուռը կեանքին որ կը դպի բոլոր իրերուն ու բոլոր կենդանիներուն:

Գարունի իրիկուն: Պառկող հօտին վրայ, իր հիւղակին

դռնէն ինչ քաղցր է երգը տօսախին:

Ու շուները կը նստին իրենց պոչերուն վրայ, մտիկ ընելու, ու դուրսէն անցորդները կ'ուշանան դիտմամբ փայտէ ցանկէն ներս իյնալով իրենց աչքերով:

Գարունի իրիկուն: Կայ աւելի խռովիչ պահ մը քան յուսնկային տակ, տօսախը լացնող շրթներուն երգը այս անգամ մատղաշ աղջկանը բերնէն վրայ:

Ու թող հովը գայ ու երթայ, թող մաքինները իրենց դռնչիկը դնեն կշտացող գառներու մետաքս կռնակին ու ժարը ահագին տունին մէջ թող մարդերը ելլեն ու իջնեն. Համբուրուողներուն պահը պաշտպանող Աստուած մը կայ ու մահուան գինով՝ բերանները իրար կը փնտռեն, լուսնկային տակ գարնան իրիկունով:

Դ.

Աստնք, մատղաշ աղջնակը եւ նրիտասարդ հովիւը իրար սիրեցին հակառակ բոլոր օրէնքներուն:

Անոնք գիշերները պզտիկ հիւղակին մէջ իրար սիրեցին կատաղութեամբ, խենդութեամբ, ու անոնց գրկախառնութեամբ հզօր եղաւ, մահուան պէս ու մահուան չափ:

Որո՞ւ մտքէն անցաւ, աղջիկ օրերուն՝ երբ իր գործքին տակէն տենդին ալիքը ուռեցուց քնացող ծիծերը, ափսոս տալու նշանի ոսկիներուն, որոնք կախ կը մնան բոտիներուն հովիտին վրայ, պահպանելու համար անոնց անարատ բունը:

Ո՞ր նրիտասարդը, իր բազուկներուն վրայ՝ յուսատուր ու տաք ալիքի մը նման դարձող աղջիկը խնայեց, ականջ տալու համար արգիլող օրէնքին:

Ո՞ր աղջիկը իր մարմինը մեծ ու գալարուող ծաղիկի մը նման չնեռնց խորհուրդի մեծ բուրվառին ու ո՞ր սրբազան ձեռքը անոր նուիրական բոյրը չցրուեց հովերուն համբոյրին: Անոնք սիրեցին կատաղութեամբ, խենդութեամբ ու անոնք իջան կախարդուած ճամրան, ուրկէ, եա դարձողները անծանօթ կը մնան սերունդներուն յիշողութեան.

* * *

Մեղքը սրբազան ծաղիկ մըն է, ոսկիով օծուած ու բեհեզով ընդելուզուած:

Մեղքը նայուածքն է միամիտ աղջկան, որուն խորը դժոխքին դուռները կը բնանան:

Մեղքը երիտասարդ մարմին մըն է որ կը քալէ եւ ա-նոր ոտքերը անդունդներ կը փորեն:

Բայց այդ ծաղիկին սիրտը Թոյնի մը բիւրեղը կը հանգչի մահուան չափ անմեղ:

Բայց այդ նայուածքէն ներս երիտասարդները կը մրափնեն բոցերուն ամէնէն եղերականին մէջ, որ չի մարիր, որ գերեզմանէն ալ դուրս յաւտակ Թելի մը պէս կը բխի յաւիտեաններով:

Բայց այդ մարմինին շուրջը անդունդները կը քօղուին բոլոր գեղեցկութիւններով ու մի զարմանաք երբ աղջիկ մը եւ տղայ մը կը մեռնին:

Ե.

Մեռաւ աղջիկը, չուանի մը հասակին յանձնելով իր մեզքը:

Ան ինքզինքը կախեց հիւղակին մօտիկ, ամառ գիշերով երբ փեսային տունէն փողոց դրուեցաւ, կիսամերկ ու բոպիկ:

Ու անոր մարմինը, մեղքի խորան, կշռուեցաւ պաթանէն դառնալու համար սրբագրուած քերթուածը եղեբայրական տարփանքին:

Մեռաւ երիտասարդը, իր սիրտը ծակելով նոյն երկաթով, որով խեղդած էր ան անողորմ փեսան, անոր տանը սեմին վրայ խողխողելով անոր մարմինն ու ամբարիշտ հոգին:

Զ.

Հին պատմութիւն մըն է ասիկա որ հարսնիքներուն բերնէ բերան կը պտտի ու ահաւոր գեղեցկութիւն կը հագնի Ծոցի-Գիշերին առագաստը սպասող կիներու համար:

Ասոնք պառաւներ են ու փորձանքի քրմուհիներու նըման կը կենան անխլրտուն, իրենց ականջները դուռին որ այդ գիշերը մահուան խորհուրդ մը կը գոցէ:

Անոնք կը յիշեն խղդուած հարսներ ու անոնք կ'ըսպասեն դուրս նետուած հարսները փողոցը չծգելու համար:

ՀԷՔԵԱԹ

Չեմ յիշեր, ո՞վ է ինծի պատմած սա հէքեաթը ու ե՞րբ:

* * *

Դղեակ մը: Անոնցմէ որոնց նկարները ճանչցեր եմ թուղթերու վրայ, բլուրներու կողքին ու կամ անոնց կատաքին, առջևը ունենալով ժժգոյն ժապաւէնը տխուր ջուրերուն: Անոնց աւերակները ես ողջունկցուցեր եմ մըտքով ու նաւած կիսակործան Աշտարակներու շուքին՝ զացեր եմ երազի:

Ասպետուհի մը: Մեծ մազերուն յիշատակութիւնովը: Հաւատ՛ր, ինչպէս ալէտք է բլլան բոլոր կիները երբ՝ աշտարակով սպառազէն պարիսպները զանոնք կը զատեն աշխարհէն: Մելամաղձոտ, բոլոր անոնց նման որոնք իրենց մենութիւնը աշտարակած բլուրի մը գագաթին կը նային վար ու դիմաց, իջնող լերան մեծ կիսակումին, անոր սիրտը հատցնող ճամբաներու ապօտ երիզին:

Կը սպասէ Ասպետին:

* * *

Ան հեռու է գացած: Ու անհասկանալի մեկնումին ցաւը կ՛ապրի իրմէն ետքը, դղեակին մէջ, ալ սուգուած իր մենութեան ծոցը:

Ու գացողն ալ երիտասարդ է ու գեղեցիկ: Անոր ալ մազերը դուրս կ՛ելլեն սաղաւարտէն, գանգրուած ու լուսաւէտ: Անոր ձին սեւ է, երբ կը թռի հովին հետ, ու գրգռահուած Ասպետը՝ անոր բամակին՝ կը թուի բլլալ մէկը ծառայ աշխարհներէ:

Գնաց Ասպետը: Ու գինքը տանող ճամբան հիմա հանդարտ կը մնայ առանց ամպի ու տրտմութեան:

Դղեակին բակէն նշմարները նորէն հերմակներ հագան, ու լռկան բարտիներէն տերեւներ ինկան ու նորէն եկան:

Ասպետը չդարձաւ: Զդարձաւ ան ծիծաւին հետ որ բնութեան ատուկին մէջ նորէն բերաւ համբոյրին հնութը ու կեանքին համը:

Չեկաւ ան:

Ու լերան դին յառած՝ կինը կը մնայ իր սպասումին հետ դաթծեալ մինակ, ճամբաներու գիծին կամարած իր աչքե-

րուն ծիածանը ու իր հոգին աղաւնիի մը պէս արծակած անոր ետեւէն:

* * *

— Բա՛ց դուռը, հեռուներէն կուգամ:

Երկաթ դուռին վրայէն կը նայի կինը տարտամ՝ մաքրուած ու հիւծուած տառապրի մը նման: Անորոշ բան մը ոչ ացինը չէ ոչ ալ ժպիտինը, կը փաթթէ անոր երեսները. Շրթները կը կծկուին իրենց բակեակ աղեղին վրայ: Ու անոր աչքերուն խորը կապոյտ կաթ կը դառնայ մշուշելով պատկերացումը տարակայ երազին:

Ո՛չ մէկ բառ: Կը նայի մեղմով ու տրտում՝ ծիաւորին որ ծունկի է դուռին առջեւ ու գլուխը ճիտին կը սպասէ:

* * *

Սրահ մը, մութ պատերուն գիրկը, ճնշուած ու մակոյր: Ցլոր ու գոյն գոյն ծակերէ՝ նիհար ու խարտեաշ պայծառութիւն մը: Քով քովի նստեր են անոնք, անծանօթ, եկեւոր Աապեւոր ու անմխիթար սպասողը:

Քով քովի: Սառերէն ցաքուղ ճերմակ իր ծեռքը տրուած անծանօթին՝ կինը կը նայի վար, լեռնէն ցած իջնող ճամբուն ու անոր աչքերը կը սպասեն երբ թաթիկներ մեղմ կը դողան եկուորին կրակէ ափին մէջ:

Քով քովի: Ծերևկ ու գիշերներ: Սպասողին գլուխը շատոնց յեցած է արդէն Անծանօթին ուսին: Տաք շրթներուն գգուանքը կը սահի անոր երեսներէն: Ան կը սարսռայ նեղսէն, երբ ուժով բազուկներ ծալուին իր շաղվազփուն իրանին վրայ: Բայց անոր աչքերը միշտ կը սպասեն, կ'ըսպասեն լերան մէջ հատնող նիհար ճամբային:

* * *

Տարօրինակ է այս հէքեաթը:

Աշտարակի այդ մենութեան մէջ տառնր կը սիրէ՞ իրար: Սպասուղ Աապեւոր կ'սպրի՞ հորիզոններէն դուրս: Եկեղ է ու պիտի գա՞յ:

Այս ամէնէն ոչ մէկ լոյս:

Բայց հէքեաթը կը շարունակէ խօսիլ եկուորէն որ օթեր իրանին, կնոջը կուշտին, յաճախ զայն փաթթած իր բազուկներուն կ'աշխատի գտնել խորհուրդը այդ միսերուն, քացակայ ու տարագիր հոգին:

Չի կայ ան կնոջը շրթներուն տակ, երբ համբոյրներ

կը թռին անոնցմէ, աչքերուն խորը երբ նուաղելու չափ կը թրթռան անոնք, ծիծերուն իսկ ծայրը երբ գգուանքէ կը խենդենան անոնք:

Եկեղը տեղեակ է առեղծուածին: Ամէն օր ան կը տեսնի աւանդական որսորդին նման փնտռելու այդ հոգին ու ամէն օր պարապ կը դառնայ:

Կինը կը սպասէ: Ու եկեղը կը հառնի:

* * *

«Հորիզոնդի այս էջին մէջ նկարական պատկեր մը կը պահուի: Շատ քիչեր պիտի հասկնան սպասումի այս տառապանքը հոգիի մը վրայ որ գացողին ետեւէն իր շառաչիւղումին մէջ կը գտնէ ճառագայթումը, միջոցներուն բնդմէջէն, նոր հոգիի մը:

Խաչածեւումի այս տոհմը ե՞րբ կ'ունենայ իր վարագոյրը:» X.

* * *

Վերցնելով անգաղտնապահօրէն այս էջը ալպոմէ մը որուն պատմութիւնը թեթեւ գիծերու մէջ ծանօթ է ինծի, կը ստիպուիմ յայտնելու թէ տոհմը կը մնայ մինչեւ այսօր իր սկիզբին մէջ ու բացակայ է միշտ ծնողը որ անոր վերջին վարագոյրը պիտի ծգէր:

ՀԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Ա.

Կամ՝

Հին օրերու գիրք մըն է, կաշեպատ ու ոսկեզօծ, որուն գիրերը դեռ չեն ազատած ծեռքին յուզումներէն եւ որուն էջերէն ներս տարօրինակ Ցիսուսներ իրենց միամիտ աստուածութիւնը կը մերկանան:

Կամ՝

Հին օրերու քերան մըն է, բարի պառաւի մը դէմքին վրայ, որ ժամուն ճամբէն ետուն դառնալու ատեն, կամաց կամաց կը տանի իր մարմինը, չխախցնելու համար՝ կտոր մը հոտ ու օրհնութիւն:

Սառնցմէկն է որ կը խօսի տարօրինակ աղջկան մը վրայ, որուն պատմութիւնը իր եղերական գեղեցկութեամբը մարմին կ'առնէ իմ առջին երբ հիմա միւքոմս ետ կ'երթամ ես դէպի աւրուած երջանկութիւնը մեր գեղին:

Ինչ փոյթ: Թուղթ ու քերան երկուքն ալ չի կան հիմա: Բայց աղջիկը:

Բ.

Անիկա կ'ապրի հին երկրի մը մէջ:

Գիւղ մըն է անոր ամբողջ աշխարհը, որուն տուները, կը վախնան իրենց հասակը փողոցներէն վեր նետելու ու կը թաղուին խորունկները, ծգելով միայն տանիքներուն քարէ գիծը որ փողոցը կը շինէ ու այդ գիծին վրայ լուսընկայի ծաւալով բացուածքը, ուրկէ լոյսը վար կը թափի:

Աղտոտ աղջիկ մըն է անիկա:

Ու գեղերուն մէջ երբ գոյներն ու գիծերը քիչ մը կը պարտուղին, երբ աղջկան մը յօները պարզ թերակամարի մը տեղ՝ մեծարուհատ ու խենդեցնող աղուղի մը պէս կ'իջնան անոր աչքերուն վրայ, երբ անոր մազերը լուսաւորող եռանգը կը զատուի պարզ սեւէն կամ դեղինէն, ըլլալու համար երկնային ոսկին, այն ատեն պառաւները սարսափով կը նային անոր եռեւէն ու վա՛յ մարդուն, որուն տունը հարս պիտի երթայ ան:

Ու աւանդութիւնը հզօր է ինչպէս գեղին քարերուն, նոյնպէս մանաւանդ գեղին սրտերուն համար:

Մեր օրերուն աղէտը չէ բաժնուած աղուոր աղջիկներուն կրունկէն: Հին օրերուն անոնց խնայուած է ան, բայց ինչ գինով:

Գ.

Ու երիտասարդ աղջիկը, աղո՛ւոր աւելի քան բոլոր աղջիկներն իր գեղին, թաղուած է իր հիւղակին մէջ ու անոր օրերը կ՚անցնին հոր գործելով: Ու ան, ինքզինքը նուիրած է երկնքի փեսային:

Անիկա ետին է ձգած շատ բան պարմանութենէն, առանց նշանի ու առանց ոսկիի, ան կը մտնէ իր գեղեցկութեանը խորանին մէջ զոր ուխտին մշուշը կը գոցէ աշխարհին:

Երկինքին աղջիկն է ան, որուն սիրտը խուլ կը մնայ մարդերուն արցունքին եւ որուն աչքերը անկարող կը դառնան լսելու տառապանքը պաղատող նայուածքին:

Քանի տարեկան է ան ու անոր երեսներուն վրայ լոյսը կը նիհարնայ ու անոր կոպերը իրենց թարթիչները իրարու կը հիւսեն պաշտպանելու համար դիւրաբեկ դուռը բիբերուն որ ճառագայթով մը կը կոտրի երբեմն:

Քանի տարեկան է ան ու անոր իրանին վրայ քունքը կը պառկի սեւ կրակի մը նման, ու անոր մխերուն փափկութիւնը ասեղ ասեղ կ՚արիւնոտի ձարին համրոյրէն:

Ու կիսատուներին մէջ ուր ժամուն խորհուրդը կը քնանայ, ու ճնշուած ձեղունին տակ ուրկէ՝ օդակներ՝ դերձաններուն մարմիններր կ՚ոլորին, աղջիկը նստած է հորին առջին ու անոր թափանցիկ խունկէ մատներր կը նետէն կկոցը, առաւօտէն մինչեւ իրիկուն ու անոր ոտքերր թափ կուտան տախտակի մեծ կտորին որ թելերը իրարու կը շաղկապէ:

Ամէնէն աղուորն է ան իր գեղին ու ան Ճիտուր կը սիրէ:

Դ.

Ո՛վ բոլոր դարերու մեծ սիրողներր:

Դուք երկինքին կը դառնաք շատ անգամ երբ ձեր սիրտր մեծ փորձի մը մէջ կը պարպուի իր ստուգիէն ու երկնատուր բոյրը փնտռելէ, գտնելէ յուսահատ, մարդերուն պարտէզէն կը հեռանաք գլխիկոր: Բայց ձեր նուիրումր զոհողութեան ճերմակ արիւնովը կը դիմանայ ձեռնդ դուրս

ու բոլոր դարերուն դուք նոյնը կը մնաք: Ձեր մարմինը, ըլլայ մագերուն կծիկին տակը խաւխանուած՝ կամ նոր օրերու թաւիշին տակը թրթռուն՝ դուք կը տանիք ձեզի հետ անպէտ անօթի մը նման, ուրկէ փախած ըլլար ազնուական իսկութի՛ւնը, այն չտեսնուող արի՛ւնը, որուն ալիքները ձեր երակներէն՝ բո՛ցի պէս, հեղուկ դարձած համբո՛յրի պէս թռան ու թռան:

Բայց բոլոր ձեզ ճանչցողները կարծած են տեսնել ձեր սեւ վերարկուներուն տակ, ձեր գեղեցիկ մարմինին տառապանքը որ կ'եռայ թանկագին ընդունարանին մէջը ձեր երիտասարդ կրագներուն: Ու դուք անապատին մէջ ձեր տաղտաւարը կը բանաք հովերուն ու կրակներուն, զմայլելի պատրանքով մը ստեղծելով ցանկալի կրկնեւոյթը, երիտասարդ Աստուածը որ դալկահար՝ ինչպէս փուշը աւազներուն, արիւնոտ՝ ինչպէս կարմիր ծաղիկը ովասիսի աղբիւրներուն, ու ժպտագին՝ ինչպէս երգը լուսթհան մէջ հալող կարաւանին, կուգայ ձեր հոգիին ստուերին մէջ հանգչելու: Ու ձեր Աստուածը դուք կը սիրէք շատ անգա՛մ երբ գերեզմանէ ետ կը դառնաք:

Դո՛ւք սրբուհիները բոլոր դարերուն ու բոլոր կրօնքներուն:

*
* *

Հին ձեռագիրը կամ հին բերանը չեն բանար աղջկանը հոգին: Անիկա կը մտնէ իր խուցին մէջ, գամուելու իր հորին տախտակներուն ու Ցիսուսը գտնելու համար չկորընչացրներ աղջիկներուն Ցիսուսը, աներեւոյթ Աստուածը որ չպատասուած օրի մը, ոսկի մատիկովը կը զարնէ անոնց սրտերուն:

Բայց առանց պատիժի, մարդ ոսկին չթափեր հոգերուն ցեխին ու ծաղիկէ ու լոյսէ, ու երկինքի բիւրեղէ շինուած միսի մը քերթուածը, առանց պատիժի մարդ անկարող է պահելու արեւին համբոյրէն:

Ու պատռուած մագաղաթէն ներս կ'իյնայ դէմքը երիտասարդին:

***

Պատռհասուած երազ է որ կը դառնայ իր կրունկներուն վրայ:

Երիտասարդն է ան, ամենազօր Աստուածը որուն շուն-

չին տակ աղջիկներուն սիրտը տերեւի պէս կը դողայ, որմէ փախչելու համար թեւ բացող աղջիկները ետ երթալու տեղ դէպի անոր գոգը կը նետուին:

Անոր մատներուն առջեւ սիրտը երկաթի չունի ու անոր համբոյրը քաղցր է, այնքան որ մեռնող հոգիները իրենց երիտասարդ գերեզմաններէն կը բարձրանան տենդագին ու կը բանան իրենց շրթներուն կնքուած աղեղները:

Ու պատռուած մագաղաթէն նոր Աստուածն է որ կ'երեւայ:

*
* *

— «Գեղեցիկ են քու մազերդ, ինչպէս չեն եղած բոլոր մետաքսները Արեւելքին:

Անոնք մութին մէջէն որ քու խուցիդ մէջ, քեզի կը փաթթուին, իրենց լոյսը կը ծգեն ու անոնք դէմքիդ շուրջը դեղին նրազի մը պէս կը պսակեն քու հոգիդ:

Գեղեցիկ են քու մազերդ, ինչպէս չեն եղած ազնուական ցօղունները, արքունի բարուրնակները Արեւելքի տօնախներուն:

Անոնք կռնակէդ վար իրենց ճիւղերուն ոսկի ծաղերը, գուշ խոյակները կը նետեն ու անոնց ցանցէն, անոնց հպումէն՝ նայուածքդ՝ վիրաւոր եղնիկի պէս գետին կը փռուի:

Գեղեցիկ են քու մազերդ ու կը սիրեմ ես քեզի:»

Հին ձեռագիրը կամ հին պատարը կը կտրեն մագերն աղուոր աղջկան ու պատռուած մագաղաթէն դուրս կը նետեն անոնց փունջը ապառող ոգոյն ոսկերուն:

*
* *

— «Գեղեցիկ են քու յօնքերդ ինչպէս չեն կրցած գլալ կիսադեղները մեր տաճարներուն:

Անոնք ճակտիդ մարմարին վրայ ոսկի ծիածանները կը ձեւեն քու հոգիիդ երկինքին ու անոնց գիծը լուսակէն բերուած երիզն է երազին:

Գեղեցիկ են քու յօնքերդ ու անոնք աչքերուդ գոյգ անհունները իրարու կը կապեն:

Անոնք կորութիւններուն համայրը կը կամարեն ու անոնք նայուածքիդ վրան կը կախեն ոսկի մանգաղը երիտասարդ մահերուն:

Գեղեցիկ են քու յօնքերդ ու կը սիրեմ ես քեզի:»

Աւանդութիւնը որ մազերը կտրելու առեն անտաքեր է, կը փափկանայ ու աղջկանը ծեռքը կը դնէ վայրի պանակը գրեթէ հեշտանքով: Ու ան, սուր գործիքին ծայրովը, կը հերկէ երազին այդ գիծերը, ինչպէս պիտի հերկէր առողջ խոփ մը՝ նրբին արտ մը ոսկի:

— «Դեղեցիկ են քու երեսներդ, ինչպէս չեն եղած երբեք արեւածագիկները իշխանի պալատներուն:

Անոնք մազերուդ դեղնութեանը տակ ներմակցող վահան են տարփանքին ու անոնք կը գոցեն անդունդը բզգացումներուն ամէնէն եղերականին:

Քու այտերուդ վրայ քու սիրտդ կը բաբախէ անարիւն աղջկան մը հոգիին նման ու անոնք երկնային նշխարի մը չտեսնուող սրբութիւնովը կը թառամին:

Դեղեցիկ են քու երեսներդ, ինչպէս չեն եղած լուսինները հեշտանքի գիշերներուն, երբ ամպերուն մէջէն համբուրող շրթունքներ կ'երկննան լուսեղէն սկաւառակին ու վարը, տուներէն ներս, սենեակներուն մութին վրայ, համբոյր փնտռող երեսները լոյս կ'արձակեն:

Քու երեսնե՛րդ: Անոնք քու կտաւներուդ վրայ պուտ պուտ, թել առ թել իրենց կուսութիւնը, իրենց արիւնը կը թափեն ու գործուած ամէն կտոր պատանքն է քու հրաշքիդ:

Դեղեցիկ են քու երեսներդ ու կը սիրեմ ես քեզի:»

Եւ եղերական է հէքեաթը երբ աղջիկը իր դանակովը կը գծէ իր դէմքին վրայ սրբազան խորհրդանշանը՝ ճակատոցին, ու մանրիկ գիծերուն առէջը՝ որ քառաթեւին անկիւնները կարմիր ասուերումով կը քօղաւորէ:

*
* *

«Դեղեցիկ են քու աչքերդ որքան չեն եղած մեծ աստղերը հարաւի ծովերուն:

Անոնք լոյսի անյատակ երկինքներ են ու անոնց խորը տարրերուն ու աստուածներուն սկզբնանիւթը կը թրթռայ:

Անոնք ծովերուն գգուանքը եւ անոնց վայրագութիւնը ունին եւ անոնցմէ դուրս քու հոգիդ կը թափի անիմանալի աղբերացումով:

Անոնց մէջ տղաքը կ'իյնան առանց ուզելու եւ գիտնալու եւ անոնք կը բացուին դժոխքներուն բերնին վրայ:

Դեղեցիկ են քու աչքերդ, ամէնէն աւելի քան քու բո-

յոլ հրապոյրներդ: Անոնք քու մարմինիդ խորհուրդին վրայ անտես ձեռքերէ վառուած կանթեղներ են ու անոնք՝ աբիւնին ու ադամանդին, արցունքին ու ժպիտին, մահուան ու կեանքին վրայ, ողբերգական ջահերու նման, առագաստներ կամ գերեզմաններ կը լուսաւորեն:

Քու աչքե՛րդ: Անոնք անքոյթ խորշերն են կիրքերու մեծ ծովին ու անոնք ահարկու յորձանքները կը գահավիժեն խաղաղ սրտի մը բաժակն ի վար զոր ճակատագիրը կը նետէ ճամբաներուդ:

Քու աչքերդ անուշ են ինչպէս առտուան մէջ կամաց կամաց վաթող նայուածքն աղբիւրին, ու անոնք հոգիներուն վրայ զով համբոյրի մը պէս սարսուռով կ'երկննան:

Գեղեցիկ են քու աչքերդ՝ գեղեցիկ են քու աչքերդ ու անոնց մէջէն մահն է որ կը վազէ: Գիտե՞ս թէ որքան կը սիրեն տղաքը՝ երբ անոնք աչքերուն մեռ կը խօսին:» —

Ահարկու է ոխքեաթը ասկէ վար: Ան կը քանէ կկոցները ու կը մխրճէ գանոնք երիտասարդ աղջկանը աչքերուն խորը, կը դարձնէ գանոնք իրենց սուր առանցքին վրայ քանի մը անգամ ու ահա անմառամ գոհարներու նման, նորօրինակ արցունքի կայլակներու նման, աչքին պատուհանները կ'ինչան կատին հիւսուող պատանքին վրայ:

Արիւն ու լուսամոտի մագաղաթին նետուած կկոցներուն չոր կեղերջը ու անուն անսիրտ գիշերը որ կը խուժէ լոյսի աղբիւրէն ներս լեցնելու համար մինակութիւնը կուրացած աղջկան:

2.

Ինչ խաղաղ են գերեզմանները երբ մեր ոտքերը կը տեսնեն զանոնք:

Ինչ խաղաղ են գերեզմանները երբ մեր ձեռքերը կը խաղան անոնց կողերէն դողացող ցօղուններուն հետ:

Բայց ո՞վ է պատեր հողին վարագոյրը եւ մեռելը: Ո՞վ է իջեր մեռելներուն հսկայ տատապանքին երբ անոնց սիրտը ամէն օր չհատնող երգի մը պէս կը թրթռթռայ ինքն իրեն ու կ'ապրի զգացումներուն ամէնէն ներքականն ու չմեռնողը:

* * *

Ինչ խաղաղ են սեւերու մէջ պլլուած ճերմակ աղջիկները որոնց մատէն վարդարանը կը կախուի անբաւելի

մեղքի մը նման եւ որոնք կը քալեն կարծես աներեւոյթ գառիվերը որ երկինք կը տանի:

Ի՜նչ խաղաղ են սեւերով աղջիկները որոնք պատուհաններուն առջին կը նստին ու ամպերուն հետ խօսիլը կը սիրեն:

Բայց ո՞վ է բացեր սիրտը վարդարանով աղջիկներուն եւ ո՞վ երբեք գտեր ճամբան որուն կը հետեւի պատուհանէն թեւ առնող նայուածքը՝ սեւերով աղջիկներուն:

Է.

Գերեզմանի չափ խաղաղ է հիմա խուցը կուրացած աղջկան: Ալ հոն կը լռէ շաղակրատ աղմուկը կկոցներուն ու տախտակները կը հանգչին իրենց խորունկ հնծքերէն:

Պատուհանին մագաղաթը տարուած է հովէն եւ աներոյթ է ստուերը ուրկէ ազատելու համար աղջիկ մը իր մարմինը զոհաբերեց:

Հէքեաթը կը կենայ հոս ու խաղաղ մահով մը կը փոխայ գոցելու տեսիլը երկինքին դուռներուն առջեւ:

Ը.

Ինչ միամիտ են թուղթերը եւ որքան անխելք են պատուհանները:

Անոնք չեն տեսներ իր ամբաւ գերեզմանին մէջ կամաց կամաց այրող աղջիկը ու անոնք չեն հասկնար անեզ տատապանքը զոր ազատրները կանչուած են ապրելու ամէն անգամ որ իրենց գեղեցկութիւնը ալեկակ խլեակի մը պէս՝ կը մնայ խաչուած՝ իրենց օրերուն վերեւ — անկարելիկը ու օտարոտի յիշատակարան՝ աստուածութեան մը որ գնաց ալ չգալու համար:

Ու մեծ պատարագէն ետքը, ու մեծ խորտակումէն ետքը, մեծ ու անմխիթարին գիշերին մէջ ուր հոգիները արեւներու պէս կը տեսնեն, կուգայ, կուգայ կանչուած Աստուածը:

Լուսամուտի մագաղաթին առջին ուրկէ երկինքի մոմայի բոլորակը միայն ներս կը նայի հիմա, հիմա ինչ դաղջ է նայուածքը երիտասարդ Աստուածին:

Անիկա չէ այն տարտամ, խաչով աղուորցած ու մահով պակուած երիտասարդ Աստուածը որ խորանները կը զարդարէ եւ աղջիկները դէպի ողջակէզ կը տանի:

Անիկա երիտասարդ Աստուածն է քանաստեղծ, որ ե-

գեց իրեն քաղցրութիւնն իր յօնքերուն, մազերուն, իր այտերուն ու իր աչքերուն:

Անիկա ճամբու դրուած սիրահարն է որ ետ կը կանչուի, երբ ամէն բան մոխիր է հին փառքերէն, ու հրաշալի պարտէզէն աւերակ մը միայն կը մնայ:

* * *

Ո՛վ կրցաւ հասնիլ երբեք ահեղ այն տառապանքին որ քունկած սրտերէն դուրս կը բարձրանայ ու ով չափեց խորութիւնը կսկիծին որ ինքն իր վրայ գալարուող մարմիններ կը բևեռէ անոյշ սենեակներու անվախճան գերեզմաններուն:

Բոթորշի լուսամուտէն միշտ կը նայի երազուած Ասպետը բայց անիկա մնաւած Աստուած մըն է որուն շրթները քարերուն լռութիւնովն են կնքուած:

Ու կոյր աղջնակը կը սպասէ սրբազան բարբառը որուն համար ուրկէ փախչելու համար ան իր մարմինը գոռնց:

Բայց սենեակին մէջ գերանները կբրեմն կբրեմն կը հնձկլան ու բացերէն գացող թռչունէն երկու վանկ հագիւ ներս կուգայ:

Ու անբարբառ բերանէն որ աղջկան հոգին տարիներ գոցեց հիմա կը բարձրանայ չեռադարձ երգը, մեղմ, առանց հնչումի ու արցունքի մը չափ լեղի երգը՝ սպասող սիրականին:

* * *

— Անուշ է քու ձայնդ ինչպէս չեն եղած մեղեդիները բոլոր գործիքներուն:

Անիկա սակի մշուշ մըն է որ կը ըղխի քու հոգիդ ու անոր ալիքները անմահ համրոյրներուն գինովութեամբը կը թրթռան:

Անիկա կ'ինայ աղջիկներուն սիրտէն ներս հեղանիւթուած վարդի մը նման ու անոր ամէն մէկ վանկը գերագոյն հրաւէրն է որուն առջև գերիմանները կը դղրդին ու պատեր կը խորտակուին:

Անիկա գարարտիդն է որ բաղարներր կը գգանէ ու նոր աւերներէն սասաններ կը վերրնձիղէ:

Քաղցր է քու ձայնդ ինչպէս սաստան հովը որ ջուրի թնկերուն հետ կը խաղայ, ինչպէս գիշերուան հովը որ հառաչող մազերը կ'աշխատի գաւակել:

Քաղցր է քու ձայնդ ու կը սիրեմ ես քեզի:—»

Ու քոլորշի լուսամուտէն մեռած Աստուածը կը նայէ անտարբեր ու մեռած արձագանգը իր քարէ քունին է գացած:

* * *

Ո՛վ լծորդեց սէրը մահուան հետ:

Ո՛ր Աստուածը երկինքին դուռները բացաւ մեր աչքերուն, բայց այդ ճամբուն վրայէն չհեռացուց երիտասարդ նայուածքներուն դժոխքը:

Ո՛ր աղջիկը մոլեցաւ իր հոգիին մէջ տարփանքին աղաւնին ու օր մը անոր արիւնոտ վերադարձը չսպասեց:

Ու դուք որ տղայ կամ աղջիկ էք եղած ու հիմա տարիներուն սառույցին տակ սրբազան ծաղիկը չէզոքացուցած կը յիշէ՞ք ցաւ մը որ ըլլայ ահեղ ու անպատմելի որքան ցաւը այս հէքեաթին անունան աղջկան:

Անիկա կը սիրէ հիմա երբ իր մարմինէն ոչինչ կը մնայ ու անոր տարփանքը եղերական պատմուճանէն ալ սրտառուչ է դիտողին:

Ան կը սպասէ անոր որ գինքը կանչեց մեծ օրուան մը առտուն եւ տակաւին կէս օր չեղած գնաց ալ չգալու համար:

Ան կը սպասէ անոր որ ալ պիտի չգայ:

ԲԱՋՈՒԿՆԵՐԸ

ՀԷՔԵԱԹ

Դուք տեսած էք մեր լիճը, ամառ օրերուն, երբ եղէգներուն շուքը կը հալի աւազին վրայ, ու ջուրերն ի վար անգոյն բան մը, մեծ վշտի մը նման կը քաշուի կամաց:

Դուք տեսած էք ջուրի մեծ աւազան մը, այնքան մեծ որ իր ափերուն վրայ պզտիկ ձեւերը կը մարին դիմացէ դիմաց եւ եզերքին շարուած բլուրներուն պատկերները, անոր ծոցին մէջ իրար կը փաթթուին հէքեաթի մեծ աղջիկներուն նման:

Բայց դուք չէք տեսած, ինչպէս գեղին ներկայ տղաքն ալ, առանկ ջուրի մը վրայ, ճիշդ օրը կիսուած պահուն, փոքրիկ փոքրիկ պզպզակում մը, լճի մէկ որոշ կէտին: Հաւլած արծաթի այդ կայլակները, իրարու եռեւէ, իրենց խաբիսխին մէջ իրարու վրայ դառնալով կը բացուին լճին մեռած երեսին, հանդարտ, երբ առոր վրայ իջնող դալկահար կապոյտին մէջ ոչ մէկ հով կը քալէ ու ափին, մտածկոտ եղէգները իրարու սերտ մտիկ կ'ընեն տրտմութեամբ:

Դեղացին մեզի պատմած է վարչն ևկող այդ ալեակներուն քիչ մը ողբերգական հէքեաթը, երբ մենք պզտիկ էինք ու պատմողին շրմունքէն բխող հարսնուկին հասակը մեր երեւակայութեան մէջ կ'երկննար, անհամաչափ ու խորհրդաւոր, մինչեւ որ մեր հոգին լցուած կարծելով, գոչէինք անոր դուռները ու դառնայինք դուրսի աշխարհին:

* * *

Մեր լիճին տակը աւանդութիւնը բաղաք մը թաղած է: Անոր բնակորները երբեմն ալիքները կը վրցնեն ու կը նետեն ցամաք:

Բայց ալիքները երբեք բաւական զօրաւոր չեն եղած, լճին խորհրդաւոր երեսը բերելու թողուած հարսնուկ մը որ իր պալատի շաւարուանին առջեւ, պզտիկ աղբիւրի մը արծաթեայ ձայնէ դուռին մէջ, գմայլագին կը նայի իր պատկերին:

Ալիքները չեն գիտեր հէքեաթը ու չեն ճանչնար այդ աղջիկը, անոնք որ ջուրերուն տակը բանտուած այնքան

կորիճներու կանանչ արեւները, շքեղանքով ու փրփուրով ափերուն ամայութեանը կը նետեն տարիներով ու տարիներով, եւ քիչ անգամ նորեկի մը հոգուն երկու բերան աղօթք առած իրենց թեւերուն վրայ, կը տանին վարը, չրմեռնող ապաստին մեծ նահատակներուն:

* * *

Գալատ մը: Հէքեաթի անոր պատերը արծաթով է հիւսած ու անոր պատուհանները շրջանակած է ոսկիով: Ա-պակիի տեղ՝ անոր համար՝ թափանցիկ, ու սառած ջուրի պէս յստակ ըրած է ադամանդը:

Անոր առջեւը մնկած է պարտէզներուն ամէնէն աղուորը ուր ծառերուն արմատները կը հանգչին հոգիներու պարոյրի մը վրայ եւ անոնց ճիւղերը մարմնացած բարիքներու նման, իրենց ծիւերուն գեղեցկութիւնը կը կախեն օդին մէջ:

Ու այդ պարտէզին կեդրոնը, հէքեաթի փորած է դարձեալ աւազան մը, որուն յատակը երկինքին պատառէն կը ծեւէ եւ անոր վրայ վազող աղբիւրը ջուրի տեղ ժպգոյն բան մը կը թափէ իր բերնէն, ժպգոյն այնքան որքան կ'ըլլան մեր երազները երբ շատ քունէ մը կը դալկանան:

Ու հէքեաթին շունչովը կը պտտի այդ պարտէզին, այդ պարտէզին մէջ ու այդ աւազանին առջեւ աղջիկ մը, պա՛րգ, ինչպէս գինքը թանձրացնող հնչիւնը, անկարո՛ղ անշուշտ հասնելու այն լեզուին ուրկէ հասակը, շնորհքի գիծի մը պէս, դուրս կ'իյնայ եւ ուր մորմին տեղ կաղապարուող բոցի մը յիշատակութիւնը յայտ կուգայ:

* * *

Ու աղջնակը միեսակ իր պատատին մէջ, իր ձանձրոյթը կը փաթթէ աղբիւրին ծորակին, զոր անուտս ձեւը մը կը բանայ անոր ամէն մէկ բաղձանքին առջեւ: Եւ վազած նիւթը հարազատ մարմնատութիւնն է անոր երազներուն:

Աղջկան երազնե՛ր, երբ չեն անոնք ոսկին ու գոհարը:

Եւ մանչը կը վազէն ծորակին բերնէն, մեծ, պրկուած բերաններով որոնք թրթռալէն կը հալին ու կը հատնին, մեծ, պրկուած աչքերով, որոնք պաղատանքի մէջ իրենց լոյսը, հնդուկ ադամանդի նման կը բամեն իրենցմէ:

Ու մանչը կը վազեն ծորակին բերնէն, իրենց թեւերը խմորի պէս կակուղցած տղա՛քը բռնկումին, որոնց սիրտե-

բը, ծանրացած իրենց ամբաւ սուգէն, որպէս սարդի ոս-
տայնի մը մէջէն, դուրս կը թափին իրենց վանդակներէն:

Եւ կարաւանը կ'անցնի բոլոր ձեւերուն: Անտեսանելի
ձեռքը միշտ կը դարձնէ կախարդուած ծորակը երբ արդէն
կտրուած կաթի մը պէս բերնէն ինկած հեղուկէն ծանծրոյ-
քը կը զատուի ու երազները, կտոր կտոր, վիրաւոր ու մե-
ռած կ'երթան դուրին տակը թաղուելու:

Ու վա՛յ այն օրին երբ ծորակը պիտի յապաղի դառ-
նալու:

* * *

Աղջիկները, բոլորն ա՛լ, խաղալ կը սիրեն:

Բայց հէքեաթին աղջիկը, իր ծորակին առջեւ, յոգնած
է իր խաղէն:

Ամայի պալատին մէջ, պատերը կը սպասեն ձեւին ո-
րուն գիծերը սարսուռով պիտի արձանագրէին անոնք ու
արեւին բաց ապակիներուն՝ շարժումի ոչ մէկ հետք, որ գար
կոտրելու անոնց մէջ:

Երկինքը ամուլ էր ու երկիրը մեռած:

Կը մեռնէին բոլոր մանչերն ալ զոր ծորակը դուրս
կուտար անսպառ, եւ ծառին ճիւղէն մեռաքսէ հովի մը
պէս ծփացող քօղը պզտիկ թրթռումէ մը վերջ կ'իյնար
որպէս թէ մէկը կոտրած ըլլար յանկարծ անոր թեւերը:

* * *

Եւ օր մըն ալ եկաւ ան:

Մանչ մըն էր նորէն, աղուոր ու կախարդ, որուն աչ-
քերուն մէջ նայած ատենը աղջիկը զգաց որ իր ոտքերը
կր կորչին գետնէն: Ու գուռին մէջէն, հեղուկին ժժգու-
նութենէն կամաց կամաց անջատուեցան գիծեր ու ձեւեր
որոնք մարդերու համայասխութիւնը կը յօքինեն:

Յետոյ անոր բազուկները գծուեցան գուռէն դուրս,
ներմակ, առինքնող ու տաք այնքան որ աղջնակը դողաց:

Այն ատեն է որ ծառէն ծփացող քօղը հովէն առնը-
ուած եկաւ թափելու աղջկանը վրայ, երբ անիկա ինկած
էր գուռին մէջ, անկէ բարձրացող բազուկներէն վար քաշ-
ուած:

Ու անտես ձեռքը սպասեց:

Ծորակը բաց էր ու անոր բերնէն հիմա հեղեղն էր որ
դուրս կուգար:

* * *

Դուք աղջիկ եղած էք, աղջիկ, այնքան տենդով երազ-ուած բազուկներուն մէջ նուաղած ինկող աղջիկը եղած էք երբեք:

Այնատեն պիտի հասկնաք թէ ինչպէս մեր միտքը կը մոռնայ ինքզինքը բոլորովին, ինչպէս երէկուան անծանօթին քայլերուն տակը փոշիանալը քիչ կը տեսնանք մենք մեզի, ու ինչպէս մենք կը գոցենք մեր կեանքը, անոր՝ անծանօթ տղուն քմայքէն բռնաւար:

Ու մի զարմանաք, երբ պալատին աղջիկը կը մոռնայ ծորակը գոցելու, անտես ձեռքին թելադրելով անոր պաշտօնը:

* * *

Եւ ջուրերը ելան, ելան ծանրութեամբ, ելան հեշտանքով ու պարտէզին ծառերը իրենց ճեւերը լքեցին անոնց փաթթող գգուանքին:

Ջուրերը ելան, անցան պալատին պատուհաններէն ու թաղեցին անոր կարկեհանէ տանիքը:

Ջուրերը ելան, լայնցած, գացին ու դաշտին մէջ ծածկեցին իրենց տակ հողաշէն գիւղերը, անջատ ամսրանոցները եւ մօտեցան քաղաքին:

Աղջիկը միշտ կը սեղմէր իր տղան իր կրակուած կուրծքին վրայ:

Քիչ քիչ քաղաքը մտաւ ջուրերուն մէջ, անոր հսկայ ապառաններն ալ ծանր ծանր սուզուեցան մեծ մեռելներուն նման, որոնք մահուան մէջ կը թաւիին հասուն պտուղներու պէս:

Ու երբ ծորակը դարձաւ, ընդարձակ դաշտէն ու քաղաքէն ոչինչ կը մնար:

* * *

Այն ատեն ջուրերուն խորը տեղի ունեցաւ եղերերգութիւնը, անողոք, անակնկալ մարտիրոսութիւնը պալատին աղջկան:

Ծորակը գոցուեր էր ալ չբացուելու համար: Ու ջուրերուն ծոցը բանտարկուած դիւթանքի աղջիկը ալ չէր կրնար իր երազները վազեցնել գուռին մէջ որ հիմա փախած էր իր տեղէն:

Ու անիկա կը փնտռէր, կը փնտռէր իր մանչը, որուն

բազուկները փակեցին իրմէն դուրսի արեւն ու իր լուսաւորած վայելչութիւնները:

Անիկա կը փնտռէ, տակաւին դարեր ետքը, մինչեւ այսօր, իր մանչը, կէս օրերուն, երբ լճին երեսին վրայ աբեը պայծառ կերպասի մը պէս կը փռուի անիոյմ:

Անիկա կուլայ ու մեղմ կը հեծկլտայ, կ'աւելցնէ հէքեաթը, տարիին մէջ մասնաւոր օրեր, երբ իրիկուան լուսինները աւելի տարփալից ջուրերուն կը հակին ու միջոցին մէջ կը պտտի անծանօթ աստուածուհիները, ան, որ գուռերէն տղու բազուկներ կը ծաղկեցնէ ու աղջիկներուն սիրտը իրենց շրմները կը փոխադրէ:

* * *

Մեր լճակը: Ինծի կուգայ թէ ծերերուն պատմած բերխումը, լճի մէկ կէտին, ամրան որոշ օրերուն, կը բացատրէ քիչ մը, տարօրինակ այս հէքեաթը:

Ու երբ նոր դաշտ տրվող աղջիկները, իրենց մանրիկ կուրծքերը կը թաթխեն անոր գաղջուխնանը խորը, հին աղօթք մը ու երկու խաչ կը պաշտպանեն զանոնք ջուրէն մեր ճերմկող թեւերուն խոնարհէն:

Բայց, ամառուան այդ օրերուն, երբ ջուրերը ոսկի կը դառնան ու երկինքին երեսէն կապոյտը կը տարտամնայ, երբ եգերքի բլուրները կարծես աներեւոյթ հովի մը թեւ առած կը փախչին աւազանին մեծ հայելիէն, մեր գեղէն շատեր, կարծած են տեսնել կարկհանել տանիքը մեծ պալատին, որուն վրայ ծեռքերը ծնօտին, աղջնակ մը կը նայի միշտ վար սպասելով բազուկներուն՝ որոնց իր մէջքը պիտի տար:

ՀԷՔԵԱԹ

Անոնք Ջուրերը հանդիպեցան իրարու:

Խարտեաշ էր աղջիկը, մորթովն ու մազերովը. ունէր աչքեր, որոնք վախցեր էին կապուտնալու: Քսան տարեկան էր ան ու չէր սիրած մինչեւ որ Ջուրերը հանդիպեցան իրարու:

Տղան: Բոլոր տղոց պէս:

***

Անոնք իրար համբուրեցին շագանակենիներու անտառին մէջ, կարճ թուփերուն շուքովը: Ու արտուեցէն փուշ մը ինկաւ անոնց շրթներուն մէջտեղ, առաջին համբոյրին:

Յետոյ անոնք գացին անտառին կողերէն, գացին ածելի մուխ շուքերուն սիրտը: Անոնք նստեցան իրարու ծունկին: Ու աղջիկը թեթեւ էր աշտանակի մէջ գամուած ոսկի ծաղիկի մը նման ու անիկա կը դողար տղուն քաղուկէն ու տղուն մատներէն:

Ու ծանր երազի մը պէս, տղան կը գոցէր իր թարթիչները անոր ծոցին, քունի մը դիմաց որուն սկիզբը համբոյրը կը բանայ:

***

Իրիկուան դէմ, թեւ թեւի, անոնք կը դառնան մեծ աղեղը ափունքին:

Ու անոնք ըսին իրարու բոլոր խենդութիւններէն, որոնք մինակութիւնը կը ներէ, իրարու ըրին բոլոր խենդութիւններէն որ քով քովի գացող մարմինները կ'ունենան ամայի ափերուն:

Անոնք Ջուրերը հանդիպած էին իրարու: Ու սիրեցին իրար շագանակի անտառին մէջ ու մանուանդ աղեղուած ափունքին, լուսընկաներուն, երբ հովը ջուրին մէջ քաղցր է լոգցող աղջկան մը պէս:

***

Աշուն:

Բլուրներէն ոսկի կը թափին ու շագանակի անտառներուն մէջ տերեւները արիւն կուլան ակսող ու հատնող արեւներուն:

Իրիկուան դէմ, թեւ թեւի, անոնք կը դառնան մեծ

պարոյրը, որ դեղին գետի մը պէս կը շրջանակէ ջուրերուն փրփուրը: Թեւ թեւի քայց խելօք:

Աղջիկը ծանր է, հասո՜ն՝ պտուղի մը պէս ու անոր նայուածքը վար կը նայի կաթիլի մը պէս որ կը դողայ իյնալու համար: Ու անոր թեւը ծանր է նորէն տղուն մէջքին:

Անոնք կը քալեն մանաւանդ անլուսին իրկուններով, երբ մութը մարդերուն դիմակ կը բերէ, անոնցմէ որոնց պէտք ունեցանք, ամէնքս մեր կեանքին որոշ օրերուն:

Ու անոնց ձա՛յնը, բոյնին խորը կծկուած թռչուններու պէս, որ կը թաղուի կոկորդէն վար:

Անոնք կը քալեն, այդպէս թեւ թեւի, երբ բլուրներէն սեւ ճիչը կ'անցնի ուշացող ագռաւին, սե՛ւ, պատռուող մեծ թուղթի մը պէս որ չերեւար:

Ու առեն առեն ուշացող այջիկներ, մինակնին, ճերմակ գլուխով, մութին մէջ կը գծուին, խոշոր ու քմայքէ սունկերու նման ու կ'անցնին ու կ'երթան ստուերէն ներս:

Թեւ թեւի:

Անոնց բազուկները ծանր են իրարու մէջքին ինչպէս դերձանի մեծ կարժերը որոնք ձեղուններէն վար կը սողսկին հորին (métier) սանտրերուն մէջը հատնելու: Ու անոնց երեսները իրարմէ բաց են այնչափ, որչափ չուզեց ընել ոչ մէկ նկար երբ երկու սիրողներ իրարու մօտ քալեցուց:

*
* *

Գիշեր է, առաջացած ու խորունկ գիշեր:

Լուսինը մեղմ է. լուսինը անուշ՝ ինչպէս գիտէ ըլլալ, երբ ամպերը արծաթէ են չորսդին ու ատտղերը նուագդուն՝ նման աչքերու որոնց իւղը կր հատնի:

Ու նաւակին մէջ ու ջուրերուն հետ որոնք թիակներուն պզտիկ սարսուռներ ու մռայլ երգ մր կր բերեն, կուլայ աղջիկը:

Մեղմ է անոր լացը ջուրերուն նման որոնք նաւակը կը համբուրեն ու սարսուռ կր բերեն թիակներուն:

Ու արցունքին գի՛ծր, լուսնին տակ, արծաթի թելի մը նման որուն ակը չերեւար:

Ու անոր դէմը, տղա՛ն, գլուխը կախ դէպի ջուրերը, որոնք կուգան ու կ'երթան, կամաց կամաց, երբեմն փրշ-

բուելով բիւրեղէ գաւաթի մը պէս, նաւակի կողերուն:

Անոնք չեն համբուրեր իրար, ինչպէս ըրին ամառ գիշերներ, երբ լուսընկային տեղ մութին թաւիշը կար իրենց այտերուն:

Ու տղան լուռ է, բոլոր տղոց նման որոնք գինիէն կ'արթննան: Անիկա չի լար, ինչպէս սիրեցին ընել խաբուող աղջիկները, երբ, մէկ օրէն միւսը ծանրացած, մեղքի թաղարի մը պէս, կը սպասեն որ մէկը առնէ տանի զիրենք, հոգ չէ թէ մինչեւ գերեզման:

Ու անոնք նկան ջուրերու մէջ, տժգոյն նաւակով, շատ իրկուններ, մէկ՝ լալով՝ ճամբորդ մեռելի մը պէս: Մթնսը:

Տղայ է անիկա:

***

Սենեակ մը՝ հիւանդանոցէն:

Վարագոյրը վերցուած՝ աղջկան արցունքով: Ու անկէ կը նայի, լուսին մը նման անոր որուն լոգանքը, երկուքով, տեսան, խելօք ջուրերուն:

Մահճակալին աղջիկը, ան՝ որ Ջուրերուն հանդիպումը բրաւ ու անտառէն ներս գնաց տղուն հետեւէն:

Անոր այտերը, ծիրա՛նի, բոց առնող ծիւնին կը նմանին, ու անոր մազերէն խարտեաշ բան մը կէս շրջանակ մը կը բերէ բռնկող երեսներուն:

Բոյր մը, աղուոր, նկարի աղջիկներուն պէս, անոր գրկխին, ափովը՝ ճակտին զովութիւն դնելով: Ու անոր շրթներէն աղօթքը՝ առանց բառի, աղօթքը, որուն ստեղնը չ'անցներ շրթներուն դալուկ ազեղէն:

Դուրսէն, ձայներ որոնք կը պատռտին չերեւցող մեծ թուղթերու, մեծ գիրքերու կողերէն:

Դուրսէն քայլը անոր որ չի քալեր բայց կուգայ:

— Ինչո՞ւ չի գար:

Հիւանդէն այս ազաղակը, ա՛յնպէս, ինչպէս փակ պատուհաններէն մեկնո՛ւմը մահուան:

Աղջիկը կը սպասէ անոր որ պիտի գայ: Ու անիկա պիտի մեռնի, աղջիկ ըլլալուն:

***

— Ինչու՞ չի գար:

Կը մտնէ տղան, գլխահակ, այնպէս, ինչպէս լուսնի գիշերով, արծաթի ջուրին վրայ, Նաւակէն կախելով իր լուռ թիւնը: Ու անոր հետեւէն Ուրիշ մը, ան որ չերեւար եւ զոր

պիտի տեսնենք, ամէնքս, մեր կարգին, օրուան մը ծայրին:

Ջոյրը, լռիկ, կը գոցէ դուռը դուրս ելլելու:

Ու աղջիկը, կ'այրի բռնկած շուշանի մը նման ու աբիւնի աղբիւր մը որ կարծես մահճակալին կեդրոնէն կը բխի, անոր մարմինը ծիրանիով կը պատնէ:

Անոնք իրար համբուրեցին դարձեալ, այնպէս ինչպէս ըրին լուսընկայ գիշերներուն, երբ ամառը քաղցր էր աւազներուն վրայ ու ճամբուն պարոյրը թերի մանեակի մը պէս կ'օղակէր դէմ դէմ բլուրները:

Անոնք իրար համբուրեցին դարձեալ, ինչպէս եղած էր առիկա, անտառին ներսը, առաջին անգամուն:

Ու փուշին տեղ, հիմա մատը Անոր որ մեծ կնիքը կը նետէ երկու շրթներուն մէջտեղը:

*
* *

Պիտի մեռնի աղջիկը:

Անիկա պիտի մեռնի, վասնզի մեղքը ծանրացաւ իր մէջքին, մահուան մեծ պատժի մը նման:

Վա՛յ այն ձեռքերուն որոնք կոկոն մը փետուեցին:

Վա՛յ այն մատներուն որոնք կեանքին բաժակը կը խղդեն ու կ'երկննան մեղքին օղակին, որ իրենց մեղքը կը փաթթէ, մահուան կարժի մը նման:

Տղան:

Անիկա կը նմանի բոլոր տղոց, որոնք դագաղներու կը հետեւին ու լալո՛ւ տեղ, այքերնին կը գոցեն, ուրիշ անտառներու վրայ քանալու:

Անոնք նորէն պիտի վազեն ջուրերուն:

ՄԱՀՈՒԱՆ ԾԱՂԻԿՆԵՐ

ՑԱՌԱՋԱՐԱՆԻ ՑՆՂ.

Էջերը որոնք տպագրութեան կուտամ այս տարօրինակ վերնագրին տակ, կարդացեր եմ տարիներ առաջ, տըժգոյն տետրակի մը մէջ:

Կապոյտ ու բարակ կողքով այդ տետրակը ես գտայ խոտէ բազմոցի մը ներքեւ, քիչ մը ճմռթքուած բայց մաքուր՝ իր երեսներուն վրայ, հագիւ քանի մը աննշան քերուկներով:

Այն առեն մտքիս առջեւ կեցուցեր եմ պատկերը անհասկանալի այդ տղուն որ ինծի պէս մահուան ստուերին մէջ մտած, քաջութիւնն էր ունեցեր կիները տեսնելու, ու երգելու անոնց հրապոյրներուն հինցած քերթուածը, նոր լեզուի մը ու նոր ջիղերու բախտաւոր հանդիպումին տակ: Տուեր էի անոր ինծի պէս մելամաղձոտ հոգի մը ու անոր մատներուն մէջ տեսեր էի այդ տողերուն մթին ու առեղծաւոր կծիկը զոր քակեր էր անգիտակցաբար, առանց ետին դառնալու ու օր մըն ալ ծգեր ու գացեր:

Եղեռնի օրերն էին, ու ես ահաւոր այս քաղաքին մէջ, հարիւր հազարներու հասնող այդ տուներու շարանին առջեւ կը փախչէ՛ի, անկարող գլուխիս համար անկիւն մը ճարելու:

Մեծութեան եւ անորակելի ստորնութեան այդ շրջանին Պոլիսը՝ պատմական յիշատակարան մըն է ինծի համար երբ բոլոր բարեկամներու դուռները վախցայ զարնելու ու անծանօթին յանձնեցի իմ ճակատագիրս:

Տուները տուներուն յաջորդեցին, միշտ եղերական ընդշումով մը նետելով զիս իրենց դուռներէն, ցերեկով կամ գիշերով: Միշտ անտանելի ծեռք մը բացաւ իմ վախուտս տիս առջին հատ մը անոնցմէ:

Այս անգամ պատաւ մըն էր զիս ներս առնողը:

Ան ունէր հայ կիներուն յատուկ քաղցրութիւն մը, շեշտի գորով մը որ մէկէն սիրտդ կը գտնէ: Իր տղան տուեր էր Թուրքերուն, որոնք անոր քար կոտրել կուտային, անօթի եւ բոպիկ:

Առտուն կանուխ դուրս կ'ելլէր, հետեւելու համար իր

հին սովորութիւններուն: Իրիկունը կուգար, կտոր մը հաց կը ծամէինք մէկտեղ ու մութին մէջ, փսփսուքով ան կը խօսէր իր տղուն, մէկ հատիկ տղուն վրայ:

Ան ինծի բերած էր գիրքեր, Պալզագի ամբողջական գործը եւ ժամանակակից խորհրդապաշտներուն ընտրեալ հատորները: Նոքէն իմացայ թէ այդ գիրքերը եկած էին դարձեալ նոյն տունէն, ինծմէ առաջ իմ տեղս պառկող ուրիշ տղու մը խնդրանքովը:

Մեր լաւագոյն զրոյցներէն մէկուն կը պատկանէին անոնք:

Պահ մը խորհեցայ զգած տեսրակս վերագրել անոր: Բայց ոեի տարօրինակութիւնը ըսելու այդ աճապարոտ ու անհանդարտ ձեւը. պատկերներով արտայայտուելու չատ յաճախող մոլութիւն մը զիս հետացուցին ենթադրութենէս: Գիրքերուն տէրը կը զրէր ոեներուն ամէնէն խնչօքով, հոգ տանելով զգայութիւնները արտայայտել աւելի երկարուն քացատրութիւններու մէջ cavalier բնել: Ըետոյ ձեռագիրն ալ դէմ կ'ելլէր կասկածիս:

Օր մը սակայն պառաւը խօսեցաւ խարխուլ սեղանի մը վրայ, երբ չորցած կաղամար մը, պահարանի մը անկիւնէն եւած էր մատներուն դէմ: Ինծմէ առաջ պահուող տղան երբեմն գրած էր պզտիկ տետրակի մը մէջ:

Հիմա կը ճանչնայի իմ անծանօթ բարեկամս:

Պառաւը զայն ներկայացուց նոր տղու մը հասակին մէջ, երկար մազերով ու խորունկ աչքերով, որոնք նայելու ատեն հոգիդ կը մերկացնեն աւտին ու կեղծիքին լսելէն ու մէջդ կ'իյնան դարձեալ բօղազերծ ու մերկ՝ աղջկան մը նման: Ես կը ճանչնամ այդ աչքերէն:

Ան չէր խօսած իր մասին: Պահած էր իր անունը, տարիքը, բնակարանը եւ զաւառը: Ու երբ իրիկուն մը դուռը քացիր էր դարս նետուելու համար, դէպի նոր ճակատագիրը, պառաւը չէր կրցած արցունքը բռնել:

Ինչ օրեր էին: Մարդ նոր մայրեր կ'ունենար ու մայրերը կրկնապէս տառապագին բախտ՝ զաւակներ կորսընցնելու:

***

Կարդացի տետրակը, երկու երեք անգամ:

Դուք ալ ինծի պէս, պիտի չկարենաք հոն հանդիպիլ ա-

նանկ տարրերու, որոնք գրողը կը յատկանշեն եւ անոր անձին վրայ լոյս կը բերեն:

Անիրական դէմքն է ան, որ խորունկ զգայութիւններ կը ստուգէ իր մէջ եւ զանոնք արտաբերելու ձեւին մէջ պատկերներ կը հետապնդէ:

Տարփանքի մը պատմութիւնն է, երազային շրջագիծով մը յաճախ, քիչ անգամ ապրուած սարսուռով մը կենդանի:

Մեր մէջ մինչեւ այսօր չհանդիպեցայ այն դէմքին որ մօտէն կամ հեռուէն այս ոճին նմանութիւնը ցուցնէր իր մէջ:

Ու փրկելու համար եղերական այդ կտակը կուտամ զայն անաղարտ, այնպէ՛ս, ինչպէս ելած են այդ տողերը առաջին բխումով: Ծոց ներուի ինծի որ չյարգեցի հեղինակին կամքը որ կ՚արտօնէր վերապրողներուն՝ կարելի սրբագրութիւնները ընել իր էջերուն վրայ:

Առաջին ու վերջին գործերը պէտք է մնան անձեռնմխելի՝ մեր շատ գիտցող գրական ճաշակին բարբարոս ծանրամտութեան առջեւ:

Տետրակը կը սկսի նախաբանով մը:

ԻՆՉՊԷՍ Կ՚ԱՊՐԻՆ ՄԵՌԵԼՆԵՐԸ

Ահա ատրակին մէջ կը դնեմ այն ինչ որ արագ ու փախստեայ տպաւորութիւններէն կը յաջողիմ սեւեռել: Յաճախ այս բռնաբարուած վայրկեանները, իրենց խորութեանը եւ ուժգնութեանը մէջ նկատուած՝ թերի ու տարտղնուած, չհասունցած ու շատ ալ մէկդի նետուած քերթուածներու կը նմանին քիչ մը:

Բայց մահապարտը կեանքին կ՚աշխատի կապուիլ նոյն իսկ ամէնէն կասկածելի թելերով, դիւրաբեկ շատ անգամ, քան ոսկորներուն լրուած հոսանութիւնը:

Ու մնալ կարենալու համար նորէն կեանքին մէջ, ու մանաւանդ շուրջս պտտող մահուան դէմ իմ սառնութիւնս պահելու համար, որքան անհրաժեշտ է պատրանքը: Պատրա՞նք մը գոնէ, ըլլար անիկա կնոջ մը ծոցէն կամարագեղ դէպի ինծի երկարած, կամ մտածող տղու հպարտութենէս, կարապի պէս իր վիզին շնորհը դէպի օրերուս անդունդը

կորացուցած: Բայց պատրանք մը վերջապէս:

Այս էջերուն վրայ մէկը եկած է ինծի աստուածային քարոզեմամբ մը:

Դուք կը տեսնէք Թերեւս կինը, որ մեր երազներէն ամէնէն հնազանդն է շատ անգամ եւ մեր ուզած ձեւովը կ'առարկայանայ Թուղթերուն վրայ:

Բայց այս տողերը, աւելի շատ անգամ, կը կրեն հիւանդոտ, մահէն տառապող մտքի մը բոլոր վարանումները: Շատ սայթաքում կայ հոն, որ կուտրատած կամքի մը աւերակներուն վրայ, անցքերուն հետքը կը ներկայացնեն, ինչպէս կը պատահի ասիկա երբ հողերուն խաղաղութիւնը կը խանդենայ տարրերուն քմայքէն ու հովերը կարմիր կը փչեն: Փոթորիկէն ետքը՝ ածխացումը, ու աւելի ետքը՝ ճերմակ նշխարումը, մինչեւ որ տարրերը նորէն խանդենան ու հողերուն սիրտը արիւնր խաւ կապէ:

Գրողին եւ գրուածին մէջ ապերսը երբեք այսքան չբռատակ չեմ տեսած, ես որ առաջ կ'ուրանայի գրագէտը, զայն անգիտակից ու անպատասխանատու անօթի մը դատանելով. տեսակ մը խողովակ ուրկէ դուրս պիտի վազէին կանանչին ապրուստն ու յուզումները: Օրինակները, նոյնիսկ վերցուած ամէնէն տագնապալատ մարդերու վրայէն, չեն կրնար տագաղել համոզումին ուժը: Ես որ քանիցս ամէնէն եղերական մէկ օրին այնքան սիրուած անձի մը հոգեվարքին վերեւ գրիչ բռնեցի, ես որ բոլոր կանխահաս ու յամառ տառապանքներուն ընդմէջէն Թուղթին ճերմակին յառեցայ, ու անոր մաքրութեամբը գերեզմանել սիրեցի տածուած ու գլխիկոր իմ վառասիրութիւնս, ես կուզամ խոստովանելու մեծութիւնը իմ պատրանքիս:

Կատարելութիւն, բացարձակ զոհացում Թող չտպասեն անկէ որ պատուհանին կը մօտենայ մանուկն գալոշտոր լրտեսելու:

Անոր համար այս տողերը կը մնան իրենց անկապակից, Թերի ու Թերեւս շատերու համար անիմաստ շարքին մէջ քանի մը զոյ մեկնելու եւ լուսաւորելու համար քիչեր պիտի յղկին: Եւ սակայն այնքան շատ բան ուզած էի դնել անոնց մէջ: Հարկ կա՞յ ափսեօք նորէն ապաստիլ այս ապաժամ վառասիրութեան:

1.

ՍՓԻՆՔՍԸ

Ա.

Կ՚ուզե՞ս. ըսեմ քեզի լեզուն, այն լեզուն որուն բառերը քիչ են այնքան եւ զոր չեն սորվիր ոչ մէկէն:

Դիտեմ թէ կարդացեր ես, գիտեմ թէ գրեր ես անկէ ու անով: Բայց ո՞վ երբեք կրցաւ վերջինն ըլլալ գիտցողներուն:

Մտքին վրայ կան էջեր ուր հետքը չի կայ փետուրին: Ձե՞ս կարծեր որ լեռներուն վրայ ըլլան խորշեր, որոնց ծիւնը չէ տպաւորուած ոչ մէկ ճառագայթէ: Ոչ մէկ ոտք դրած է հոն ոամ՚ուէթիւնն իր ծանրութեան: Ձե՞ս կարծեր որ քու վրադ ալ, կրնան կենալ այդ չայցելուած ու անփոյթ անկիւններէն: Ե՛ս. ես անոնց խորհուրդին լոյսը կը բերեմ քեզի:

Կ՚ուզե՞ս: Այդ անաչառ ամայութիւններուն վրայ արձանագրեմ իմ քերթուածը. տարօրինակ, քու ճանչցածէդ տարբեր նուագը բանամ այդ լուութիւններուն մէջ այն տարտուններուն որոնք կը վազեն ոսկի գրիչներէն:

***

Կ՚ուզե՞ս: Քեզ մոցնեմ տաճարը, տաճարը քեզ տակաւին կէս ծանօթ սրբութեան:

Մի ըսեր թէ կը ճանչնաս զայն: Ժամուորը ե՞րբ հասկըցեր է խորհուրդը խորաններուն:

Այդ Աստուածը յայտնի է քեզ անունով: Այդ տաճարին մէջ քու շրթներդ պագած են նուիրական մասունքներ, բայց քու հոգիդ հետեւ է մնացած խենդութեան, գինովութեան այն մրջիկին որ սեղաններուն ետին, գոհերուն ճնճին ու արիւններուն գաղջ բուրմունքին մէջ կը պտտուկի:

Հոն, այդ գաղտնի սրբավայրերուն վիրկը, ես պիտի խնկեմ քու հոգիդ հոտով մը որուն նման քաղցրութիւն չէ այցելած մինչեւ հիմա ունգերուդ: Քու հոգիէդ ներս ես պիտի նետեմ կրակը, նորօրինա՛կ, հզօ՛ր, ուսո՛ղ կրակը քեզի օտար տարփանքին, հո՛ւրը որ պիտի փաթթուի քու մարմինդ բազինին, պիտի լզէ քու միսերուդ մաքուր աւիքը, պիտի վարդավառէ քու մերկութիւնդ ու քոցէ պա-

տանքովը պիտի շղարշէ:

***

Կ'ուզեմ: Այս նոր պաշտամունքին հարցումը ընեմ քեզ, սրտիդ չայցելուած, սրտիդ էն մինակ անկիւնին մէջ բարձրացնեմ ոսկի եռոտանին:

Ու դուն քա՛ց քու ներսիդ բոլոր ծածկէններուն բոլոր դուռները՝ այն արտաքուրումին որ մեղմօրէն պիտի ելլայ վեր, խորունկէն փրթող բաներուն մեծավայելուչ անուշութեամբն ու երկիւղովը:

Այն աւուն պիտի զգաս թէ՝ սիրտեր կան որոնց զմուռսը տարբեր է քու գիտցածէն:

Բ.

Ես կը փոխեմ բառերը:

Կ'ուզե՞ս, ո՛վ աղուոր կնիկ, օրերուն մեռելութիւնը մոռնալ, արհամարել ապիրատ դառնութիւնը վայրկեաններուն: Միջոցը պարզ է:

Կեանքը անգօսնելու միակ եղանակը անկէ դուրս ելլելն է: Ու մարդ աշխարհինը չէ, երբ իր գիրկը ուրիշներուն գիրկին կը նետէ, երբ ուրիշի մը միսին մէջ կ'ընկղմի:

Գիրկերուն օրո՛րը: Երբ դուրսը, կեանքին մէջ, զիրար բզկտող զգացումներուն պարը կը խենդենայ, ու մեծ կիրքերուն կռիւը կ'արիւնի, քա՛ղցր է վախկոտներուն համար գիրկի մը շուքը, իրարու մէջ թաւիող կուրծքերուն խաղաղ հրդեհը:

Ու փափկութի՛ւնը համբոյրին որ միսիդ թաւիշին վրայ կը մարի, ու անուշութի՛ւնը՝ իրարու վրայ ծալլուող բազուկներուն գգուանքին, ու հեշտութի՛ւնը նայուածքին որ մարմինիդ գիծերուն շուրջը կը՛սահի խենդեցած:

Կ'ուզե՞ս փորձել ասանկ:

Կ'ուզե՞ս տակաւին: Հաճոյքի լճակը որ կը նիրհէ քու ներսդ, ես ալեկոծեմ, ալղտորեմ հովին տակը ամենախոր տարփանքին:

Կ'ուզե՞ս: Տարբերութիւնները ջնջող, միսերը հալեցնող, բաժանումները ընկլուզող գաղտնիքը գիտեմ ես: Ես ունիմ երջանիկ ցնցումներէն, որոնք գլխուդ տակ բարձրը կ'ոչնչացնեն, ու գալարուող մարմիններուն գոյութիւնը կուտեն ակնթարթի մէջ: Այդ գերագոյութեան պահերուն դուն կը դադրիս դուն ըլլալ, ու կը դառնաս քու գրկինդ հոգիին մէջ խառնուած, ծուլուած, նորաստեղծ էութիւն մը, իրերէն վեր երջանիկ սաւառնումի մը մէջ բաբախումի: Կ'ուզե՞ս դուն քեզ մոռնալ:

Կ'ուզե՞ս: Ես ունիմ անուշութիւններ, վերջալոյսին միայն ապրող ցոլքերուն նման նրբալար ու խուսափուկ: Այն անուշութիւններէն՝ որոնք մեռնող լոյսերուն շուրջը ծիածան կը բանան, որոնք չի տրուած համբոյրէ մը թե

կը բաժնեն ու կը մարին, կը մարին, վար քաշուած շրթ-
ներուն կարմիրէն:

Ես ունիմ, ունիմ տակաւին մոգութիւնը կամաց բա-
ռերուն, անոնց՝ որոնք չեն թրթռար արեւէն լուսաւոր
միջոցին մէջ, որոնք հազիւ կը յաջողին իրենց ձեւերուն
ուրուագրումը պատցնել եւ որոնք հրաշքը ունին անհու-
նապէս դիւրավազ ու թափանցող ըլլալու: Անոնք կը գըտ-
նեն դուռները քու հոգիիդ, առանց իրենց քայլերը տալու
քու ջիղերուդ. կ'անցնին սրտիդ խորանէն որուն շղարշը
հազիւ կը ծփայ, կ'իյնան անմատչելի լարերուն, կ'ողջա-
գուրեն խորհուրդը որ անոնց ծոցը կը քնանայ, հոն կը
վառեն իրենց կրակը, իրենց արիւնը ու կը բուսցնեն դալ-
կօրէն մելամաղձոտ ու աշնային պարտէզը, ուր մեր զգա-
յութիւնները կը դիտեն սրսփուքը մսող ու հիւծախտաւոր
աղջիկներուն:

Կ'ուզե՞ս: Ես ունիմ մատներ որոնք շուքէ են հիւսուած,
որոնք քու միսերուդ վրայ կ'ոստոստեն աւելի թեթեւ քան
ամէնէն թեթեւ հովերը նոր գարուններուն: Ու անոնց
ստուերին ու անոնց սահանքին կը հետեւին մեղրն ու
նեկտարը որոնց համը դեռ պտտած չէ քու մէջ:

Ես ունիմ քաղցրութիւնը մեղքին, ու գինին հեշ-
տութեան:

Կ'ուզե՞ս. քեզ յայտնեմ նոր տիեզերք մը, նոր արեւով
ու նոր կերտուածքով:

Կ'ուզե՞ս:

Գ.

Ինչո՞ւ սփինքսը կին է եղած:

2.

ԼԱՑՈՂՆԵՐԸ

Ս.

Մութը կուգայ, այս իրիկուն, ինչո՞ւ այնքան կամաց:
Առարկաները հալող ծիւնի կտորներու նման կ'աւրուին
իրենց ձեւին ու գիծերուն վրայ:

Պատին յեց հայլին, սկսած է երկինքի պզտիկ պա-
տառի մը նման բռնկիլ քաղաքէն եկող լոյսերէն:

Դառն բան մը կայ վերէն վար սեւաւորուող մենու-
թեանը մէջ սենեակին: Լալու ձեւեր ունին ծաղիկները ո-
րոնք ապակիին տուած իրենց կիսահակ գլուխները՝ կը
մտածեն, կը մտածեն անոր նման որ անոնց մօտիկ, բազ-
մոցին անկիւնն է քաշուած ձեռքը ծնօտին:

Մանկան մը գլուխը: Այնքան անուշ է ու պարզ այդ

ճերմակ կաղապարը որ մութ մազերուն տակ, ինքն ալ կտոր կտոր կը տժգունի: Ու այդ երեսէն կը ցաթէ բարակ լոյս մը, ծածանուտ, աւելի թրթռում մը, սարսուռ մը քան գիծերու, ճառագայթի իսկական խուրձ մը:

Անոր աչքերուն գունատ կապոյտը, կաթով մեղմացած, ուժն ունի մութին վրայ պուտ մը երկինքի պէս շարունակ կաթելու:

Խաղաղ է սենեակը, հանդարտ ու եղերական յոգնութեան մը մէջ որ կը թափի մութին թեւերէն: Դուրսը, հալող քաղաքին մէջէն կարմիր աստղեր կը բուսնին ու երկինքը կ'աւրուի, կը քաշուի, նման վարագոյրի մը զոր կը տանին:

Եւ անիկա, ափին երեսին, կը նայի դուրս: Իր մարմինէն կը մնայ հիմա իր երեսը, տակաւին ճերմակ՝ ա՛յնքան, որքան ամպէն տարուած մեծ լուսնկայ մը:

Ինչ ծանր է պահը: Ճնշումը կ'իջնայ պատերէն ու առաստաղէն, գրեթէ տեսանելի թանձրութիւնով մը:

Ու ես, անշշուկ աւելի քան ատեր մը, կը քալեմ պատէ պատ, ուսերուս վրայ դժնդակ բեռան մը պէս տանելով անձկութիւնը այս մեռելին որ ցերեկ կը կոչուի:

Ինծի այնպէս կուգայ որ բոլոր գացող օրերը տառապագին հոգեւարքով մը կը գոցեն իրենց մեծ աչքը: Այլապէս, ինչու այն անհուն խռովքը, այն չքսուելիք ու չհանուելիք խորունկ ցաւը որ վերջալոյսներէն կը թափի մեր վրայ, որոշ ատեններուն, անակնկալ ու անդիմադրելի:

Պատուհանին հատած պայծառութեանը վրայ, իր աչերովը գոցուած աչքերը կը կաթին, մեղմ ու քաղցրագին, աղբիւրի մը պէս որ իր կաթիլները կը համրէ մամուռներէն:

Ան կուլայ: Մութը գրկած է զայն հիմա: Ու քիչ բան կայ անոր երեսներէն որոնք դիմանան սեւին հոսանքին վրայ: Անոր մազերուն կոնը աւելի սեւցած է արդէն ու սենեակին մէջ ինչ ահարկու է ճնշումը որ կը բղխի վարէն ու վերէն, պատերէն ու առխտակներէն:

Եւ անձայն, անձա՛յն՝ քալող մեռելի մը պէս կը դառնամ մութին մէջ, ալ չկեցող պատերուն դէմ չեմ գիտեր ինչպէս կանգ առնելով:

Դառնագին անուշութիւն մը կայ սեւ սենեակներուն մէջ, երբ անկիւնի մը խորը մէկը կուլայ, անձայն, մեռելի մը պէս: Երբ՝ գերեզմանի պէս փակուած սենեակէն ներս ուրիշ մը կը քալէ ծանրօրէն, կրակ առած իր սրտէն, տառապելով այն արցունքներէն որոնց կաթիլները կ'ելլեն իր հոգիէն ու կը վառին, խորաններուն վրայ ծաղկող լոյսէ աչքերուն նման:

Ինչեր կը բերեն, այդքան վարերէն, այդ արցունքները լացող կիներուն:

Որո՞ւ համար կը թափին անոնք, մուխին մէջ, այդքան աղուոր աչքերը ծգելու ցաւով դալկացաց այդ խեղճ արցունքները:

Ես կը դիզուիմ մուխին վրայ: Ու աչքերը կը շարունակեն լա՛լ իրենք իրենց, բաց ծգուած աղբիւրներուն նման:

Ինծի չեն տրուած մատներ որոնք մօտենային անոնց աստուածային ակունքին:

Բ.

Կէս է գիշերը:

Ես երկնցած եմ այն բազմոցին վրայ, ուր թափեցան անոր արցունքները: Դուրսէն մուխը կը քնանայ, լոյսերէ հակուած ու սենեակին խելօքցած խորքին վրայ՝ ես կը տեսնեմ ծուէններ, փախչտուն նշուլումներ որոնք կը հեռանան ամէն ուղղութեամբ, յետոյ իրարու կուգան կեդրոն շինելու:

Ստեղծո՞ւմ մը: Թերեւս:

Ու ձեւը կը սկսի, ծածանուտ ու տարտամ: Ահա՛ մազերուն կոնը, որ կը բարձրանայ, մուխէն առնելով իր գոյնը:Ու դարձեալ, երազի մը պէս այդ կոնին տակ, սարսո՛ւռը անոր ճերմակ երեսներուն:

Դէմքը կը ցաթի, անակնկալ: Տրտում՝ քօղուած լուսնակի պէս, այդ երեսներուն՝ կ'երկննայ թեւի մը գիծը, լա՛յն, աչքերը գոցելու աստիճան:

Ու նորէն արցունք, այս անգամ լուսաւոր ու տեսանելի: Ինչ թախիծ, բայց ինչ շնորհ կայ ճառագայթող այդ պատկերին վրայ:

Ու, երկիւղալից անշարժութեամբ ես կը նայիմ, մտքիս ուժովը ծաղկած այդ զմայլելի նկարին, սեւ խորքի մը վրայ, լուսեղէն կնոջ այդ լացող գլուխին:

Գ.

Մուխին մէջ կուլանք միասին:

Արցունքները իրար ապաւելով իրենց կարգովը կ'իյնան, իրարմէ անջատ, իրենց ադամանդ ակօսը գծելով մուխին վրայ որ տեղի կուտայ պահ մը ու նորէն կը դառնայ իր լիութեան:

Դ.

Ճա՛ր այդ արցունքներուն:

Կարե՞լի չէր որ անոնք իրարու խառնուէին, իրենց ակերուն իսկ վրայ:

Ինչո՞ւ երազին դիմել, նոյն իսկ արցունքին համար:

ԱՂԲԻՒՐԸ

Տեղն ամայի է, ամայի՝ շարժումներու ու ելեւէջի պակասովը, գիծերու դժնդակ միօրինակութեամբ մը որ հեռաստանը կը գծագրէ ու հորիզոնին կամար կը նետէ:

Երկինք մը, առանց գոյնի, լոյսով մը, որուն ակը չերեւար: Միջոց մը, մինակուկ, տրտում, լքուած աղջկան մը նման որ չէ դադրած աղուոր ըլլալէ:

Ժայռեր որոնց տակէն, որոնց սրտէն թելեր կը փըրթին: Բարակ ջուր մըն է, քարին խորը տեղաւորած իր աչքերը ուր աւազի մանրիկ ու բարակ քղխում մը կ'ելնի: Կլոր է աղբիւրին սիրտը ու մեծ այնքան որ կրնայ շրջանակել երկու գլուխներ:

Ու երկու դէմքեր այդ կտոր մը ջուրին վրայ իրար կը դիտեն: Մէկն ունի ինքնագլուխ ու գունատ մազեր, խոշտունկը ինկած բայց կրակի կտորի ն ան աչքեր, նայուածքով մը որ առեղծուած մըն է: Անոր երեսին վրայ մաքուր վիշտ մը թեւ է բացեր: Միւսը ունի հանդարտ ու շագանակի գոյն հոծ մազեր որոնք անոր ճակատը կը ստուերեն, աչքեր որոնք ջուրին մէջ կը կապուտնան: Անոր երեսներէն դեղձին դալուկն ու թաւիշը կը դողդղան:

Երկու գլուխները մօտ են իրարու: Ջուրեանուող ճեռք մը զանոնք իրարու կը մղէ ծաղկի մը շուրջը որ հէքեաթի սուրի մը նման երկու մարմինները կը բաժնէ իրարմէ:

Ու ջուրը կը վագէ: Ան կը տանի վարի լճակին շատ շատ բան: Պզտիկ ալիքի մը թեւին վրայ, տեսէք, ինչպէս կը մեռնի քերթուածը իրարու վրայ գոցուող շրթունքներուն:

* * *

Աղբիւրին առջեւն են:

Ջուրը յոգներ է համբոյրներ կրելէն: Ջուրը գինովցեր է սիրնկներուն պարոյրէն ու անոնց սրբուող ու վերաբուսնող գգուանքէն: Ջուրը կը մարի, կը մարմրի կրակին տակը նայուածքներուն որոնք իրարու համար կը հալին:

* * *

Մինակ է աղբիւրը: Աւազանին մէջ հիմա վայրի վարսակ մը կո'րուի, իր գեղանի իրանը երկարած մրմունջի մը որ ջուրինը չէ:

Ու ձայնը մեղմ՝ անունդմէ որոնք կը մեռնին հասնելու մօտիկ, կուգայ այդ գլուխներէն որոնք նոյնացեր են հիմա, երեսներ միայն դարձեր, իրա'ր գտած իրենց կիսաղեղներուն վրայ:

Ձայնը կ'ելլէ, ողբի մը պէս ծանր ու սրինգի մը չափ թեթեւ: Մետաքսի թել մըն է, վոխն ի վոխ գոյն նետող, հովին դէմ վէտվէտուն: Ու թելը կ'երգէ, ոսկի երգն իր

մենութեան ու սխրանքին:

Անուն չունի այդ երգը: Յաւիտենական է ան: Զայն կը հասկնան լերան ծաղիկները, ու անհուններով անջրպետուած երկու աստղերն անգամ կը հակին այդ մեղեդիին: Անոր փայփայանքը կ'իյնայ մեծութիւններուն ու փոքրութիւններուն վրայ: Մարդերը կը խենդենան այդ նուագէն ու ջուրերը կը խենդենան անոր թրթռումէն:

* * *

Երազի աղբիւր: Քեզ ո՞ւր եմ տեսեր:

Բայց որքան տղայ եմ այդ հարցումին համար: Տեղ ո՞ւնի ան որ ամէն տեղ է, ամէն տեղ ուր երկու կանաչ կրնան բացուիլ արեւին դէմ:

Ես քեզ գտայ, ո՛վ իմ աղբիւրս, քաղաքներուն մարդաշատ ամայութեանը մէջ, ամբոխներու աղմկայոյզ լռութեանը մէջ, դարձեալ աւազանի մը վրայ զոր մարդերուն ծեռքն էր կառուցած այս անգամ եւ ուր պարտէզի ստրուկ եղէգներուն դեղնութիւնը՝ խարտեաշ վարագոյրի մը պէս կը պահէր քեզ անխորհուրդ աչքերէ: Աղջի՛կ էր թէ կին, ան, որ ինծի ընկերացաւ հայելիիդ վրայ: Լաւ չեմ յիշեր: Բայց այդ գլուխը պատանք ունէր, կարմիր ու մետաքս պատանք մը ու անոր աչքերը կապոյտը մանուշակին որ շուքերուն կը բուսնի:

Աղբի՛ւր, դուն տուիր քու ջուրդ. բարի, մաքուր զովութիւնդ փուեցիր դուն այն կրակին վրայ ուր մեր երեսները այրեցան իրարու մէջ բռնկելով: Ես յանձնեցի քեզի ոսկիներուն ցոլքովը լուսաւոր զոյգ մը ճերմակ, զոյգ մը կլոր ծաղիկներ որոնք ծիւներու հովիտէն իրենց մանրիկ գլուխները վերցուցին, թուխ կտուցներովն իրենց ծիւնէ վիզերուն:

Դուն գացիր. ան ալ գնաց: Բայց պատկերը չի մեռնիր: Մեր տեսիլքները կը թռչին մենէ դուրս վախճաններու համար որոնց չենք հասնիր: Մարմիններուն յարութիւն են խոստացեր. ի՛նչ է բախտը չմեռնողներուն:

* * *

Նորէն կը յիշեմ քեզ, ո՛վ իմ աղբիւրս, այս անգամ կաղնիի մը տակ, լայն ու լեցուն շուքով մը հարսնացած: Գեղի աղջնակ մըն է քեզ դիտողը, դեղին մազեր, բարի, անյաւտակ աչքերով:

Դուն տեսար թէ ինչպէս մազերուն արեւին տակը անոր երեսները պագի ես, ինչպէս խմեցի անոր հոգին, անմահ ու մահաբեր կաթիլի մը նման, անոր բերանէն: Ինչպէս դողաց քու անապակ վարագոյրդ, երբ քու վրադ ինկաւ իր միսին ճերմակ պատառը կոկոնաւոր իր կուրծքէն:

Աղբիւր, դուն տեսար տակաւին թէ ինչպէս քաղցր է քաղուկը գեղի աղջիկներուն, երբ անոնք զիրենք սիրողները փաթթելու տեղ ցօղունէն կոտրած ծաղիկներու նման, ուսերէն վար կը կախեն մոգութիւնը իրենց թաթիկներուն. . . :

Ու այնքան ուրիշ տեղեր, ուրիշ պայմաններու մէջ, ուրիշ հորիզոններու տակ դուն հանդիպեցար ինծի, ո՛վ իմ աղբիւրս:

Ծարաւը կայ շրթներուս վրայ, հինին չափ տաք, հինին չափ հզօր: Ջեմ աւարտած խորհուրդը օրհնուած ջուրերուն: Պատարագն ունիմ դեռ կարելի բոլոր սրբութիւններուն որոնք քեզ կը փնտռեն, ո՛վ անարատ բագինը հեռաւոր երանութեան, ո՛վ համբոյրի աղբիւր:

Հիմա կ'ուզեմ քեզ գտնել նորէն, սարսափի այս պահերուն երբ իմ ետիս լեռները կ'այրին ու մեռելները վռընտուած իրենց գերեզմաններէն երկար, երկա՜ր կը պտտին արդարութեան պողոտաներուն վրայ:

Դուն վերցուր զիս այս եղերերգութեանց հանդէսէն. դուն պաշտպանէ զիս մըրիկէն որուն երկու թեւերն ալ կարմիր են, արիւնով ու հրդեհով: Չի դուն կը ճանչնաս հրաբուխները: Անոնց ոտքին քեզի պէս բարի ջուրեր պակաս չեղան:

Եկուր ինծի, նուիրական աւազան, եկուր՝ քու բիւրեղիդ հաւատքովը ու քու նուագիդ յոյսովը: Դուն կը պահես խորհուրդը ու գաղտնիքները կը հալին քու արծաթ պայծառութեանդ խորը, մաքրուած իրենց այրող տաժանքէն:

Մարդերը կը կախուին հիմա չուանը փորձողներուն հաճոյքին համար: Տղաքն ու ծերերը կը դադրին ապրելէ երջանիկ յաւիտենականութեան մը վայելքին գոհաբերուելով: Կեանքն այսպէս է եկեր ու այսպէս ալ կ'առնուի:

Ինծի՛, աղբիւր, ինծի, մահուան այս քաղաքին սրբապիղծ գօտիէն ներս: Հոս արեւը կը վախնայ իմ աչքերէս ու մութն ալ դաւակից է դարձեալ մարդ մորթողներուն:

Ինծի՛, իմ աղբիւրս, ինծի նորէն: Ու մէկը կ'ընկերանայ ինծի թերեւս նորէն, քու հայելիդ վրայ:

*

Հոգիները կը վախնան մինակ ըլլալէ ու անոնք իրար կը փնտռեն: Իրականութեան դաշտերուն վրայ անոնք կը թափառին, սարդի թելերու պէս, նեղուելով մարդերուն մացառումէն:

Աղբիւրին առջեւ չեն վախնար անոնք ու ջուրին վրայ համբոյրը զանոնք կը վառէ արցունքի մը մէջ եւ կը ծուլէ իրարու:

Ո՜վ իմ աղբիւրս: Աղջիկը զոր պիտի գգուես քու փայլիդ ու քու տաք գորովիդ մէջ, պահէ երկար ու ամուր:

Քու խաղաղ մաքրութեանդ մէջ լուա անոր վրայէն մարդերուն ծգած բոլոր թանձրութիւնը:

Ըրէ՛ զայն միամիտ, ալիքիդ պէս թափանցիկ ու զգայուն. սորվեցուր անոր թէ ինչ երկիւղալի խորհուրդ մը կը թաւալի քու հետքերուդ ետեւէն: Սորվեցուր անոր քու դերդ, քու բարձրագոյն դերդ, երբ կ'անցնիս կանանչ ծղօտի մը առջեւէն դողալով ու սիրելով: Ծղօտի մը շիւղը մեծ է տիեզերքին չափ:

* * *

Կը պաղատիմ քեզի, ո՛վ իմ աղբիւրս:

Նայեցաւը որուն գիծերուն տակ քու ջուրերդ պիտի արիւն ու ճերմակ հագնին, քեզ չխռովէ իր հոգիին ծանրութեանը տակ:

Ըլլայ անիկա նուրբ ու ժպտուն, ցօղի մը պէս ու արտոյտի երգին չափ բարի, բարի, բարի:

Սպրելու նահատակութիւնը, հոգի ըսուած թոյնէ շղթային դժուար է տանիլ առանց բարութեան:

ԲԱՑ ԱՋՔՈՎ

Հէքեաթ մը կ'ուզէ որ հոգիները վար գալէ առաջ, իրար ճանչնան լայն ու անբաւ այն միջոցին մէջ որ մեր աշխարհը կը տարածուի:

Ջեմ գիտեր, որքան ստոյգ է այս քաղցր կառուցումը: Բայց ինծի կուգայ թէ մարդերուն հոգիները միջոցին մէջ նետուած անտեսանելի առէջներու կը նմանին քիչ մը: Աներեւոյթ արուեստագէտ մը, անծանօթ կտաւի մը համար լարեր է այդ թելերը:

Ու սիրուն է անակնկալը այն թելերուն որոնք հեռուներէ եկող բոյրերու նման իրար կը ճանչնան կեանքին մեծ պաստառին վրայ, դնելով հոն իրենց շնորհէն ու անուշութենէն թելեթել ցոլք մը, պաստառին նրբաւրուեստ հիւսքին մէջ դրոշմելով հետքը իրենց շաղապատումի դաշնակութեան:

Դուք տեսած էք մետաքսէ կերպասին եզերքէն կախ՝ կտրտուած այն թելերը որոնք կանչուած մեծ երջանկութեան մօտիկ կը թափին, գետին կ'իյնան մեռնելու ցեխին վրայ:

Արեւին դէմ վառող կերպասը կը շարունակէ ապրիլ, մտիկ ընելով նոր կեանքի մը նոր յուզումները ու մոռնալով պզտիկներուն, զրկուածներուն, խեղճերուն սրտառուչ ոգեւարը:

Եւ սակայն որքան շատ հոգիներ փրթուկ թելի մը անգամ կը նախանձին:

* *
*

Սենեակ մը երբեմն աւելի լայն է քան մեր աշխարհը ու նոյնիսկ աւելի մեծ քան ամբողջութիւնը կարելի աշխարհներուն:

Պատէ պատ տարածութիւնը կրնայ ըլլալ այնքան անհուն որքան չեն թերեւս երկու հեռակայ լուսագունտեր անսահմանին մէջ:

Ու այդ պզտիկ միջոցի կտորին մէջ հոգիներուն ոսկի թելը կ'երթայ, կուգայ նոյն մեծ վայելչութեամբ, նոյն խորհուրդով, որքան ծնող երկինքի մը երկունքը ու մեռնող աշխարհի մը թաղումը:

*
* *

Դէմ դէմի իրարու կը նայինք: Պէ՞տք է խոստովանիլ հէքեաթին իրաւունքը:

*
* *

Ինչ յոգնեցնող է խորհուրդի լեզուն:

Ես կ'անջատեմ քեզ սենեակիդ հորիզոնէն, կ'ազատեմ քեզ լաթերուդ վարագոյրէն ու կը տանիմ:

Տեղը ուր կ'երթանք, անուն չունի: Ու հոն չի բացուիր աչքը սովորական լոյսերուն: Աշխարհներէն դո՛ւրս:

Ու երբ ծանրութիւնը կը դադրի, ես կը զգամ թեւերուս մէջ քաղցր բեռը քու մարմինիդ:

Ու երբ գոյները կը փախչին, դուն կը դառնաս անգայտութիւն մը, ազնիւ ու թրթռուն բոցակէզ ամպիկի մը նման, նման սարսուռի մը որ արցունքի վրայ կը խաղայ:

Դո՛ւն, դաշնակութիւններուն ամէնէն անուշը, դուն կը ծաղկիս ափիս մէջ երբ յոյսր մեռած է հալածական, դո՛ւն, նման երգի մը որ ինքնին կը բխի ծովերուն խորէն:

Ինչո՛ւ մութ կ'ըսուին այն բանները որոնք ամէնէն պայծառը կը տեսնուին:

*
* *

Դուն կը կարես:

Մեզմ նուագը մեքենայիդ կը փաթթէ քեզ աշխարհին:

Դիտո՛ս. ուրկէ ետ եմ բերած քեզ: Այդ հաստատակ բազմոցը տաճարի պէս կը վառի ծալքերուն տակ հրկինքներու ծիրանիին գոր նետեր եմ ուսերուդ: Դիտո՛ս թէ շրմներուդ վրայ անեծք երանութիւնը կը բաբախէ համբոյրին որ հոն, վերը, երկինքներուն արիւնը դրաւ անոնց սարսուռն աղեղին:

Դուն կը կարես:

Հովը դուրսէն քեզի կ'ըսէ թերեւս պատմութիւնը փաթթուռքի գիշերներուն: Բայց կը զգա՞ս արդեօք, ես անպատմելի բարձունքներու վրայ քու գեղեցկութիւնդ զմայլելի շղարշի մը պէս տարածեցի արեւներուն:

*
* *

Դուն կը խնդաս պատուհանին:

Բայց ես քու երեսիդ լոյսերէն շինեցի եզական փունջը, ճառագայթի ու քաղցրութեան քերթուածը հանեցի ես այքերէդ ու քու բառերէդ ես տեսայ թափանցիկ հոսանքը անուն չունեցող յուզումներուն:

Գիտե՞ս, գիտե՞ս այս ամէնը:

*
* *

Ան կը կարէ, կը խնդայ ու կը նայի: Սենեակը նստած է նոյն ոլորտին մէջ: Իրերը խելօք՝ նորէն մեզ կը դիտեն: Մեծ տուամէն լինչ է կաթած այս ափ մը տեղին վրայ: Պատասխան չունի իմ հարցումը:

*
* *

Հոգիները կրնան քոյր ըլլալ:

Ցաճախ մանիշակի երկու բաժակներ կը տառապին իրարմէ բաժնուած չորցած տերեւէ մը զոր անգիտակ հով մը, խենդութեան մը պահուն, տեղատորեց անոնց ցօղուններուն մէջտեղ:

Ու երկու բաժակներէն բոյրեր կ'երթան իրարու. բայց թերթերուն շրթունքները ծարաւի կը մեռնին:

Ջեմ գիտեր ինչո՞ւ այս պատկերները կուգան ինծի:

Տերեւ մը, հովէն նետուած, սպաննող է ինչպէս ցեղերը իրարմէ վանող մեծ ատելութիւնները:

Ի՛նչ կայ մեր ու մանիշակներուն միջեւ նոյն ու անընման:

Ինչո՞ւ այսպէս կը սիրեն տեսնել մահապարտները:

ԳՈՑ ԱՉՔՈՎ

Կը գրեմ:

Պզտիկ է տետրակը, տղու գիրերով, գիծերով ու պատկերներով լեցուն: Քակուած, կոտրտած թերթերուն անփութութիւնը տեսակ մը հրապոյր կուտայ անոր:

Մինակ եմ: Բազմոցը որ լայն է, կը կրէ կրակարանը, վախկոտ՝ առածիգ իր ոտքերուն վրայ: Կէս կարուած պլուզի թեւ մը իր դունչը դրած է անոր մէկ ոտքին: Ցած ու պզտիկ սենեակին մէջ, այս ամէնը կը լուսաւորուին լոյսի լայն շերտէ մը որ կէս մը բացուած դռնէն կ'ինկնայ ներս, խոշոր ու երկայն քանակ մը նետելով դէմի պատին վրայ: Արիւնէ քանակ մը:

Ու անկէ սենեակին մէջ կը տարտղնի այդ կարմրութիւնը, լուիկ, անկիւններուն մօտ յաղթահարուած: Ու լսել կը կարծեմ անոր քալուածքը:

Գիշերը, տետրակին վրայ, կը հագնի լոյսի այն քմայքը

որ երազներուն յաւտուկ է:

Աչքերս վեր կ'առնեմ գիծերուն ծիածաններէն: Քովս է: Չեմ գիտեր, ե՛րբ ու ի՛նչպէս է եկած:

Ու ծիածանումը կը շարունակուի անոր երեսին վրայ: Դոյները կուգան ու կ'անցնին անկէ, տալով անոր հէքեաթի աղջկան մը հրաշքը:

Բայց ահա կը կենայ պատրանքը: Հանդարտ կեցած է ան, դուռնէն նայող կարմիրի թրթռումին մէջ որ անոր դէմքին վրայ բիւրազան ու լուին նուագի մը պէս կը բաբախէ: Այդ ոսկիին մէջ որ կը հեւայ, ան կը ժպտի, ինչպէս ժպտէին պիտի երկինքէն ինկող երազները երբ ձեւ առնել ուզէին:

Կը նայինք իրարու: Ու նայուածքները իրար կը գտնեն դալկահար բոցի մը նիհար թելին մէջ:

Ու անոր աչքերը տաք են, խորանի մը պէս, ուր Աստուծոյ մը շունչը կը սաւառնի: Ու անոր աչքերը կապոյտ են, գարնան արեւին մէջ թեւ բացած մանիշակի մը նման որուն մարմինը դեռ քակուած չըլլար բիւրեղ ճերմակութիւններէն: Արտեւանները կը թաթխուին դուռէն ժպտող կարմիրին մէջ: Ու անոնց կատարին կը սարսռայ մեղմացած ու հալած բան մը, մաքուր՝ ոսկիի արիւնին նման, սրտառուչ՝ հեւքի մը չափ՝ ուրկէ կեանքը կը փախչի:

Չեմ տեսներ անոր իրանը որ ծունկերէն վար կը հատնի վերջալոյսի մը մէջ:

Գիտէ թէ կը գրեմ: Գիտէ թէ իր ուզածները կը գրեմ. գիտէ թէ այս մանրիկ գիծերուն տակ ես կը դամբանեմ տառապանքներուն էն խորունկը, որուն դժուար թէ դիմանայ մարդերուն հոգին:

***

Սենեակը մութ է հիմա, մութով մը որ աշխարհէն չէ, որ սեւ չէ, ուր կարելի է նայիլ ու տեսնել: Կրակարանին մէջ քօղուած դեղնութիւն մը լուսապսակ կը բանայ մոխիրներուն վրայ:

Մինակ եմ նորէն: Բայց ան, այս անգամ աներեւոյթ, կը լեցնէ սենեակը: Չեմ տեսներ, բայց գիտեմ:

Մի՞վ է ան, դեռ նոր խառնուած իմ կեանքիս: Անդունդին այնքան մօտիկ հանդիպուած այս պարիկը անուն ունի՞:

Անիկա ձեւն իսկ է, մաքուր ու աստուածային մարմինը այն անուրջին որուն ցոլքը առկախ կը մնայ մարդերուն ներսը, անոնց հոգիներուն երկինքէն վար, անորոշ, ծփանուտ, խորհուրդով ծոցուուր մշուշի մը պէս որուն գիրկը

հանգչէր բոլոր տուաններուն յաւիտենական հանգոյցը:

Բաւ է որ անիկա գեղեցիկ ըլլայ:

Ու կին մըն է անիկա:

***

Ինչ անհասանելի է քերթուածը մեծ մարտիրոսութիւններուն:

Ցերեկները կը սեւնան, արիւններուն մէջէն ածխացած փախչելով: Դիշերները կը լայննան, կը խորունկնան, կը կոտտան մեռելներուն անծայր տողաշարքերուն վերեւ: Աստղերուն տակ անպատանք տղոց միսերը կը մսին ու մայրերուն ծոցէն կաթը կը սառի:

Ինչո՞ւ մահն ու գեղեցկութիւնը այսքան ուժով կապուած են իրարու: Ո՞վ դրաւ աւերակներուն մէջ ծաղիկներուն քերթուածը: Ինչո՞ւ մահուան նուիրուած գանկերուն տակ աղուոր կիներուն, աղուոր ծեւերուն տառապանքը կ'աստղանայ:

***

Կը նայիմ մօտս:

Ան է դարձեալ: Բայց որքան փոխուած: Աչքերուն լոյսը հորն ինկած կանթեղ մըն է հիմա, ծիածանին վրայ, աբիւնէ ոստայնով աստղ մը՝ որ կը դողդողայ:

Կապոյտ ծիրերու զոյգ աղեղին վերեւ այդ աչքերը կը յառին, անթա՛րթ. հորի մը չափ խորունկ, որուն յատակը հրդեհ մը մարած ըլլար:

Երեսներուն վրայ խնդացող ճերմակութիւնը նուազած է ու այտոսկրերուն չարագուշակ չորութիւնը գերեզմանէն փախչող ցուրտ մը կը ցաթէ:

Մահուան մօտցող այդ գլուխը գրաւիչ է դարձեալ իր դալուկ ժպիտովը որ արհաւիրքը կը վարագուրէ:

Մերկ են իր թեւերը: Անոնց միսը, քիչ առաջ այնքան անուշ գրկած իր ծոցիները՝ թափած է հիմա, պարպուած բոլորովին:

Բաց է իր կուրծքը, ճերմա՛կ, տարօրինակ ճերմակով մը դէմ գալով գոյներու այն մահատիպ շիջումին որոնք ա-նոր դէմքը կը ծանրացնեն:

Ու ամբողջ մարմինը կը բարձրանայ կամաց կամաց, կ'երկննայ, տեղի տալով իր լայնքէն: Մատները բարակցած են, ժայռերու կուշտին արեւակէզ ոսկորներուն նման եղնիկին:

Տղու տետրակը նորէն ծեռքս կուգայ: Կը գրեմ: Ու մէկէն առանց նայելու կը հարցնեմ անոր.

— Ինչո՞ւ գացիր. ինչո՞ւ:

Ան իմ միտքս կը կարդայ ծալլուած էջի մը նման:

Գիտէ թէ ո՛ւր է գացած եւ ինչու:

Ոչ մէկ շշուկ: Ծանր քան մը կ'իյնայ ուսերուս վրայ: Մատներուս տակ գրիչը կակուղ է ծերացած մոմի մը նման:

Ցաւէս, յուզումէս, յուսահատութենէս կը զգամ որ ակռաներս կը հալին ու կը հատնին լինտերուս մէջ:

*
* *

Աստղի կտոր մը՝ տետրակին վրայ:

Վեր կ'առնեմ աչքերս:

Ան է նորէն: Իր ձեւերէն, իր մահճամերձ դէմքին սոսկումէն ու իր այլայլած մարմինէն հիմա դուրս է եկած զմայլելի կորութիւն մը որ քիչ քիչ կը խորանայ, ետ ետ կ'երթայ, հագնելով շնորհը երջանիկ գլուխի մը: Ու մեղմ այս շարժումը, կորութեան թեւաւոր այս ծփանքը տեղի կ'ունենայ կրակէ խորքի մը վրայ:

Հանդարտ բոց մըն է խորանարդ շառաւիղումով, կրկնակ վառարաններու մէջէն որոնք յակինթներու նման կը ծաղկին ճակտին ճերմակութեանը տակ:

Ու այդ վառարաններէն, կը կաթի, գերազանցապէս շնորհալի, տաքուկ լոյս մը, բանաստեղծին կրակէ կաթիլը, որ հեղուկ դարձած հոգին իսկ է անոր:

Տակաւ բոցը կը մեղմանայ: Ձեւերը կ'ալեծփին, կը սեւեռուին իրենց գոյներուն փակչելով: Միսը կը ծլի ու կը թրթռայ: Շրթներուն գիծը կը կարմրի բռնկած ու կիսաբեկ մահիկներու նման, ու դէմքին կաղապարը բոցավառ երկինքի մը նման՝ դարձեալ անխորհրդաւորելի բայց կայծկլտուն տարածութեան մը մէջ որ անհունին կը յանգի:

Գայծառ ու քաղցր է այս բղխումը: Ժպիտը կը բուսնի, կը բռնկի հոն: Լեցուած ու լուսալիր բազուկները բարձրացած են ու բացած իրենց աղեղին հրաշքը:

Իրարու կուգանք, իրարմէ քաշուող երկու արեւներու ուժովը: Արագ՝ մտածումին նման, մեր բերանները կը կրզպտուին իրարու վրայ:

Սենեակ չկայ մեր ոտքերուն տակ: Լոյս չկայ մեր շուրջը:

Բայց մեր ներսէն երկինք մը կը բխի ու մեր լոյսը մենէ կ'ստեղծենք:

*
* *

Բոց աչքերով:

Այո՛, երբ բաց աչքերը մոմէ զուրկ լապտերներ են ծերուն գիշերին մէջ:

Ծ Ա Ղ Ի Կ Ը

Ես կը յիշեմ, լերան մը՝ ոտքէ հեռու մէկ խորշը, կար ժայռերու ընտանիք մը, բաւական մեծ, գրաւելու համար ամբողջ մէկ երեսը բլուրին որ կը կոթնէր անոր:

Գազաններ ու վայրի թռչուններ վախի համբաւ մը բերած էին այդ քարերուն, որոնք մութ երեաներով, կոկոզած իրենց հաստ փորին վրայ, ամայութիւն կը նետէին իրենցմէ վար:

Հոն կ'երթայի երբ մութ ըլլար հոգիս: Ու իմ հոգին մութ է եղած նոյնիսկ իր արշալոյսին:

* * *

Քարերը կը մտնէին շատ խոր, լեռնէն ներս ու անոնց ոտքին կանանչը կար նուաղկոտ ու կտրարուն, յատուկ՝ քշուող հողերուն որոնք իրենց հոսումին մէջ, արեւէն բեղմնաւոր՝ արագ կեանքի մը սրտառուչ գեղեցկութիւնը կ'արծակէին ու կը ծածկէին արհաւիրքը որ հոդ պարուած՝ կը քնանար:

Ու անկէ վեր կը դառնար, քարերու շրթունքին կտոր կտոր ըլլալով, այն վախկոտ ճամբան որ կը տանէր բարձր ժայռերուն իսկական ամբարտակը:

Սրտառուչ բան մը կար այդ ճամբուն տառապանքին մէջ: Անդունդ այնքան մօտիկ, անոնց հակած իր խեղճ կրնակին մէկ երեսովը, ան կ'ապրէր, կը տեւէր քարերու ճեղքին մեծցող քանի մը տունկերուն դալարովը որոնք հոտ կը ծնէին ու կը մեռնէին իրենց մենութեանը մէջ ընկղմած վանականներուն լրջութեամբը:

Ու դարերուն քայքայումին հանդէպ՝ ճամբան յաճախ կտրտուած՝ անդունդ ինկած, բայց նորէն գտած էր իր քեւը: Հիմա վախով գեղեցկացած հաճոյք մըն էր ինծի համար քայլերս տալ այդ սոսկում տանող գիծին որ ապառաժին մարմինը պատռելով միշտ կը դառնար ու կը բարձրանար:

* * *

Քարերուն տունը:

Մինչեւ հիմա չպատմուող վախ մը կուգայ աչքերուս դէմ երբ միտքս կը տանիմ անոնց ահաւոր վերյիշումին:

Հոն հետքը չկայ հողին: Ապառաժը՝ բարկացած իր զանգուածը վեր կը նետէ ու կը սառի միջոցին մէջ: Իրեն կռնակ տուած ուրիշ կոյտեր իրենց բեկբեկուն սեւովը կ'եբանգաւորեն այդ մռայլ ամբողջը: Ու քարերը իրարու դէմ

ուս ուսի, իրար խածած՝ իրենց ժանիքներուն բովանդակ սաստկութեամբը մնացորդները կը թուին հսկաներու անչափ մեծ պայքարի մը:

Ճամբան, միշտ վարանոտ, միշտ չարչարուած մթոցը գտած է, այդ սպառնալիքին մէջ, քաշելու իր նիհար զիծը, որուն կը հետեւին դալարները նոյնքան ազազուն թուփերու:

* * *

Շատ անգամ կ'երթայի քարերուն տունը: Ճամբու սարսափը կը փոխարինուէր լերան մէջ միս մինակ ըլլալու, մարդերուն հոտը չզգալու վայրագ հաճոյքովը:

Ջարին բարձրագոյն կատարը լայն էր, խոռոչաւոր կռնակով մը որ կը հակէր դէպ առաջ:

Հոտ, կանանչէն, կեանքէն բան չէր տեսնուէր: Միայն՝ արեւին դէմ եփած քարերուն վրայ հեւացող գոլ մը կը ծանրանար. քարերուն տեսանելի շունչին նման հանդարտ ու մեծավայելուչ:

Ու քարին տմէնէն չոր մէկ անկիւնը որ պարապին վրայ էր գծուեր, կը կենար խոտ մը լերան՝ անունը անյայտ այն էակներէն որոնք իրենք իրենց կը ծնին, կը մեռնին առանց որ, դարերու ընթացքին օտար կեանքի մը հպանցը ճանչնան իրենց իրանին վրայ:

Ջմայլանք կուգար ինծի, անդունդին բոլոր արհաւիրքէն՝ միակուկ ոտքի՝ այդ խոտին հանդէպ:

Թիզ մը հասակը փոխանակ իր ընկերներուն ուղիղ ալացքին՝ չարչարագին գալարը ունէր հովերուն խենդութեան դէմ մաքառումին որ փոխանցուած ըլլալու էր անոր մռայլ առհաւատեամբ մը:

Իր մէկ ցօղունին վրայ, մորթը փոխանակ ըլլալու վարդագոյն ու մետաքսաթելերի՝ —ինչպէս իր ընկերներն էին վարը, քարերուն ներքեւ, հողերուն փաթաթուն գգուանքին հետ երջանիկ ու աղուոր— պատռտուած բան մըն էր, մուրացիկ պատանք մը որ ցանցառ տերեւներուն մօտիկ միայն կը գրկէր անոր տառապած իրանը: Իր տերեւները որոնք տեսակին մէջ այնքան շնորհալի սանդուխով մը ցօղունին շուրջը կը փաթթուէին, ծգած էին զայն ու անոնց յատկանիշը կը սրբուէր կարծես իրմէն: Ու մէկ երկու ծուածիր բաներ, իրենց դեղին աղեղովը կը մնային խոտին

վրայ, անոր ծուռիկ մէջքին կապելով իրենց դեղնոտ կանանչը:

Ու խոտը, այսքան զրկուած, այսքան մոռցուած ու մինակ հովերուն դէմ, իր արմատները փակցուցած էր քարին ճեղքերուն որոնք կայծակներէ ակօսուած, լեցուած էին նորէն դարաւոր աւազով ու արծիւներուն ծիրտովը: Ոսկորներ ներմկած ու կարմրորակ, պարտկուեր էին գլխներու նեղ գերեզմանին մէջ ու պատրաստեր գետինը պատահական կեանքի մէջ:

Ու կեանքը կար հոս: Տղայութեանս ատեն, ան գարունին կը շտկէր քիչ մը՝ կոտրած իր մէջքը, տերեւները դանդաղօրէն կը դառնային անոր ցօղունին. սանդուխի անհաւասար աչքերը դնելով անոր: Ծետոյ կը մոռնայի զինքը: Ձմեռը կարելի չէր իր հետքը ստուգել, քանի որ աշունէն առաջ ան արդէն կը ծգէր իր տերեւները ու պզտիկ, չարչարուած հասակը կ'առնէր կը պառկէր:

* * *

Խոտերն կը սիրենք մեր պզտիկ օրերուն: Անոնց վրայ կը պառկինք արեւին մէջ, գանոնք կ'այրենք բոցին հաճոյքին համար, կը քաղենք տասնոցի մը գինովը: Բայց ո՞ր օր կը տեսնանք անոնց բանաստեղծութիւնը:

Աւելի ետքը, երբ լեռներուն մէջ պտոյտը կը հալածուի յիշատակներով, երբ սարերուն վրայէն աչքդ կը փախչի տուներուն գոցած գեղեցկութեանց, խոտերը կը մեռնին դարձեալ մինակ:

* * *

Ամառ մը ժայռերուն տունն էի նորէն:

Խոտը եկեր էր դարձեալ ու այս անգամ պսակո՛ւած:

Գերազանց քաղցրութիւն մը կար ծաղիկի այն դեղնութեան մէջ որ կը լուսնար անոր գագաթին: Մեծ խանդաղատանքով մը ծռեցայ ու սկսայ դիտել:

Տունկը աւելի քան երբեք նիհար արթնցեր էր այս գարունին, Իր կաւիճէն պլորուած թուղթի կտորներ փրթած էին, Հասակը իջած ու մէջքին կուզերը ընդլայնուած: Իր տրմատները արիւնը առնուած միսերու նման դուրս կը ծնային ճեղքերէն: Անտարակոյս հովի անսովոր հոսանք մը դղրդեր էր անոր կազմը:

Գրեթէ լերկ իր իրանիկը հիմա ծռած էր անդունդին:

Իր վրայ եղերական համակերպութիւնը կար մահուան: Խոտը գիտէր ադ: Տերևները չէին երեւար, — եկած թէ գացած, չէի կրնար գիտնալ— ու միայն, գագաթին մօտիկ, ծաղիկին վահանումին համար կը մնար նոր ծլած, պզտիկ, անարիւն փունջ մը որուն ծոցը կը բացուէր պսակին դեղինը:

Հովը կրնար գալ: Տունկը իր գոհր ըրած էր կեանքին: Բայց դեղին ծաղիկը, այդ-ան գրկանքի, ոգորումի, սպառումի արդիւնք ինկեր էր հոն:

Ու պսակուած խոտը ուրախ կը մեռնէր:

*
* *

Չեմ գիտեր, ինչո՞ւ այս պատկերը կը գրեմ հոս:

ԺՊԻՏԸ

Ձորերուն մէջ, կակուղ ափերուն վրայ, ծաղիկներ կ'ապրին: Անոնք վայելուչ հակումով մը կը նային ջուրերուն, իրենց սլացիկ հասակին վրայ կեցած՝ շնորհալի մենութեան մը մէջ երջանիկ:

Քաղաքներուն մէջ, տուներու խորհուրդին տակ դէմքերը կ'ապրին: Անոնք մատաղ ծաղիկներուն թարմութիւնը կը պտտին: Երիտասարդութեան սրբութիւնը զանոնք կը պաշտպանէ:

*
* *

Ձորերուն մէջ, ափին սպասող ծաղիկները աղուոր են: Ամէնն ալ ունին գոյներուն քնքշութը ու լոյսին ոսկեսար ցանցը: Ամէնն ալ համբոյրի մը պէս կը կախուին ջուրին երեսին:

Քաղաքներուն մէջ, պատերու շուրին բաբախող աղջիկները ազուոր են: Ամէնն ալ ունին թարմ միտքերուն դրախտը իրենց վրայ: Ամէնուն ալ ներսը կը ծաղկի յաւիտենական զգացումին բոցը:

*
* *

Ձորերուն մէջ, կարճ կանանչներուն վրայ իրենց պզտիկ աստղերը վառող ծաղիկները գրաւիչ չեն հաւասարապէս: Չես գիտեր ինչո՞ւ, անոնց ցիրուցան վիճակումը կը զարտուղի ինքն իր մէջ:

Քաղաքներուն մէջ, մարդկուն տափակ խառնակոյտին մօտիկ, մանկամտի աղջիկները նոյն զգլխանքը չէ որ կը նաւազայթեն: Չես գիտեր ինչո՞ւ, բաժնողը անարդար ուզած է ըլլալ:

*
* *

Ծաղիկներ կան հոն, ձորին մէջ, որոնք այլապէս խոտովոյ բան մը կ'ներերցնեն իրենց բաժակին վրայ, իրենց բնակերներէն կը զատուին թերթերու ինքնակ յարդարումով մը:

Իրենց պսակին մէջ՝ թելերը նորօրինակ ծփանքի մը տակ կը դաշնակուին, ու կապերուն ընդ մէջէն հեւալով կը թըրթըռան: Անոնք կը ժպտին թերեւս:

Աղջիկներ կան, քաղաքներուն մէջ, որոնք իրենց երեսներուն վրայ ցոյցի կը բերեն առանձնապէս տաք ու տարբեր յարդարումը գիծերուն, միսերուն պատրող հանգիստին մէջ կը խաղցնեն անբացատրելի պարը թրթռացող գոյներուն, ու մորթին միապաղաղ հայլիին վրայ ոլորները կը փախցնեն երկայն ու մանրիկ կաթէ ու արիւնէ ալեակներուն: Անո՛նք ալ կը ժպտին:

* * *

Դուն կը սիրես ժպիտը:

Ան կը վայլէ քու դէմքիդ, ինչպէս քհեզը թիթեռնիկի մը թեւին ու ինչպէս փրփուրը՝ ալիքի մը զգլխիչ մէջքին:

Ան պատահական լոյս մը չէ քու աչքերուդ խորը, որ երկար այցելութիւններուն սպասումը եւ անոնց անխուսափելի ցրտութիւնը կը հետապնդէ: Քու նայուածքիդ մէջ անիկա կը խաղայ ընտանի հմայքովը լողացող կարապին: Անիկա զուարթ է ինչպէս հովիկը որ թեւ պիտի բանար բիբերուդ կապոյտ ծովէն ներս: Ու անիկա վագքն ունի առագաստով նաւակին՝ աչքերուդ անդունդին վրայ:

Քու երեսներուդ վրայ ժպիտը եղանակ մը չէ, սպասումի յոգնութեամբը ծանրացած:

Ան հոն է, ինչպէս է գարունը կարգ մը երկիրներուն համար որոնց խնայուեցաւ ուրիշ եղանակներուն խստութիւնը:

Ան, իր թռիչները քիչ անգամ ծալլող երազի թռչունն է քու երեսներուդ վրայ:

Ու ան վերջալոյս մըն է որ գիշեր չունի:

* * *

Ես կը յիշեմ երազած ըլլալ երբեմն հովերու՝ որոնք ծաղկազարդ լիճի մը ալիքներէն կը ծնին, ափերուն կանանչէն փայփայուած կը սահին թեթեւ թեւերով, ծաղիկներէն առնելով անուշութիւնն իրենց հոգիին:

Անոնք իրենց կեանքին բոլոր տեւողութեանը վրայ չեն փոխեր կշռոյթը իրենց թռիչին, անոնց գգուանքին կը հետեւի բարութիւնը հոգի եղած ծաղիկներուն:

Անոնք կը վախնան բարձունքներուն գլուխ դարձնող առինքնումէն, անոնք կը վախնան դարձեալ մութ փոսացումներուն անկումէն: Չեն լայնար, չեն ուժգնանար, չեն տաքնար ու պաղիր: Անոնք կը թռին, այդպէս պզտիկ, այդպէս զով, սկզբնական ալիքին զուլալ թեթեւութիւնը անաղարտ պահելով:

Ու երբ անոնք իրենց թափառումին մէջ առնեն ինչ որ

Հայ ամէնէն քնքուշ բոլոր ծաղիկներուն մէջ, ինչ որ կարելի է լոյսէն գողնալ ու կերպով մը մետաքսի փոխել, ինչ որ իրերուն ամէնէն խուսափուկ նրբութիւններէն յաջողին փաթթել իրենց թեւերուն լոյսէ սարուածին, անոնք, երազուած այդ հովերը կը յոգնին ու կ'երթան հանգչելու աղջիկներու երեսին, քու երեսիդ:

Երազ մըն է ասիկա: Ու սակայն ես քառ մը չեմ ուզեր փոխել այդ երազէն: Ինչնին վառող ժպիտ մը գողտր հրաշակերտ մըն է մեր այնքան զրկուած աշխարհին համար:

* * *

Դուն կը ժպտիս: Կէս մը կարմիր ու սակայն հատած դէմքիդ վրայ ժպիտը արծագանգ մը կը թուի ինծի, հոգիիդ խորը պառկած այն կրակին որ կը սիրէ միսերուն բուրվառը, որ կը տաքցնէ ու չ'այրիր, որուն լոյսը գերազանցապէս թափանցիկ, կը յաջողի բոլոր պատանքներուն մեռելութիւնը մէկդի նետել ու յայտնուիլ աչքերուդ ծարիրին ու երեսներուդ տարուկ ու ոսկեզօծ ծիւնին վրայ:

Ատսիլը գուցէ տառապանք մըն է քեզ համար, բայց անբարբառ խօսքը քու ներսէդ կը փրթի, նման քողուած հարսներուն որոնց կողքին, որոնց վերեւ մոմերուն ժապաւինեալ դեղնութիւնը կը կամարնայ: Ու հարսներու անցքին՝ մենք սիրած ենք միշտ միամիտ դառնալ:

Բառերը, ըսուածն ու չըսուածը, կը լուսնան քու ժպիտէդ ու կը քաղցրանան:

* * *

Դէմքդ պզտիկ երկինք մըն է, աչքերուդ արեւովր:

Ու բոլոր երկինքներուն պէս ան ունի իր գարունն ու իր աշունը: Երեսներուդ վրայ գարունը կը ծաղկի քու չըմեռնող ժպիտիդ մէջ: Ու այդ պահերուն՝ քու մարմինդ կը դառնայ թափանցիկ, տեսանելի կ'ըլլայ զգացումներուդ բովանդակ շառաւիղումը: Այս հրաշքը կարելի է բոլոր ապրողներուն, հերիք է որ անոնք ժպտիլ գիտնան:

Ժպիտը երբեմն ուրախ վէպ մըն է այտերուդ ծիրանիին վրայ: Կը պատահին աւետնիներ, երբ աչքերուդ ծոցը արցունքը կը դողայ ու այտերուդ ծիրանիին վրայ շուք մը կ'իյնայ, շուքը ցաւին որ կը գոցէ սրտիդ խորանը: Այդ աւետն նորէն, նորէն կը բուսնի ան, այս անգամ ծանր, վիշտէն մաքրուած ու աւտով աւելի սրտառուչ:

Ցաւող դէմքերուն վրայ ժպիտին մեզմ բոցը իր ելքի ճիգովը կը դառնայ յոգնած՝ բարի սպառումին նման աստղի մը որուն կը սպառնայ ամպի կտոր մը: Քեզի համար ամպի այդ կտորը ճերմակ է նորէն ու աստղին միայն թեւերը կը հալին այդ մշուշին մէջ:

* * *

Ուրախ թէ տխուր՝ ժպիտը կը պատի քեզի հետ: Ան

քու ամէնէն մեծ առաքինութիւնդ է: Անիկա բարիք մըն է անգիտակից ու փրկարար:

Նոր բան մը չեմ ըսեր, երբ քու ժպիտդ նմանցնեմ արեւին որ կ'իյնայ ամէնուն, չզատելով երջանիկն ու զրկուածը, դալար դաշտերուն հրճուանքը ու անապատին հեւքը:

Ինծի պէսները իրենց հոգին կը քանան բոլոր անոնց որոնք նայելէ աւելի ժպտիլը սիրեցին:

Տառապողին համար կա՞յ աւելի քաղցր հանգիստ, քան աչքերու այս ընկղմումը, այս հետախաղաղ սուզումը թըրթըռացող մեծ ալիքին մէջ, կնոջ մը երեսէն ու կնոջ մը աչքերէն:

* * *

Շարունակէ պահել քու դէմքիդ վրայ բոցի այդ ժանեակը, ու աստուածահիւս այդ շղարշը թող ծածանի միշտ հոն, հոգ չէ թէ ներսդ ցաւին ծուխը թանձրանայ ու դառնայ:

Երբեք սեւով դուրս մի՛ տար այդ մուխը: Տառապանքը կրկնապէս համբուրելի կը դառնայ երբ այդպէս մեղանուշ պատանքի մը, ժպիտի մը լուսաւէտ վարշամակին մէջ կը հանգչի:

ԵՐՐՈՐԴԸ

Յաճախ մնգի կը պատահի միևնակ մնալ, երկուքիկս, իրարու դէմ, հանդիպակաց բազմոցներուն վրայ:

Դուն գլուխդ կը թաղես կէս մը փեկոնեաններու այն կտրտուած ստուերին մէջ որ պատուհանին առաջամասը կը ծածկէ: Երեսդ կը հանգչի մերկ թեւիդ շնորհին վրայ ու վար կը նայիս:

Ես, ձեռքերս ծալած, գլուխս իջեցուցած կռնակիս խորը, կը նայիմ քեզի, պատուհանին այնքան հաճոյքով յանձնուած պզտիկ մարմինիդ.

* * *

Մեր միևնակութիւնները որոշ պահ չունին: Երբեմն, ապակիէն լայնցող արեւը կը գրկէ զովութիւնը երեսներուդ, առտուան լուացքէն, դէմքիդ ինկած կարմիր ժանեակը ոսկեզօծելով: Այդ առեն թաց մազերուդ եղկութեանը մէջ՝ լոյսը կը վառի, կը դեղնի, լեցնելով հոն անուշ պայծառութիւն մը որ կը յորդի, կը քալէ ճակտիդ վար, թարթիչներուդ ծայրէն ու կը թաւալի դէպի հովիտը ստինքներուդ՝ ուրախ սահանքով մը:

Այն առեն, դուն գիտես թէ լոյսէ այդ հեղեղումին ներքեւ, ինչպէս կը տպաւորես զիս: Ու կը յամառիս նայիլ դուրս, առտուան շէղ արեւին, զիս չտեսնելու յայտնի ճիգով մը: Ափիդ հանգչող երեսիդ վրայ, ես կը կարդամ, կը կարծեմ կարդալ փախուստի այդ հնարքը: Եւ սակայն,

դուն վստահ ես թէ, լոյսէ այդ պսակին տակ գլուխդ յա-
մառօրէն, սեւեռօրէն կ'ընդունի նայուածքներս, անոնց
բոլոր ծանրութիւնը:

Կը նայիմ ես քեզի, ուրիշ բան չընելու, երեսներդ աչ-
քով խմելու տենդէն խենդեցած:

Գիտենք թէ հակառակ տարբեր դիրքերու, հակառակ
նայուածքներու անջրպետին, մեր հոգիները իրարու դար-
ձած են, ներքին արեւելումով մը: Ու աչքերուն տեղ, այս
անգամ սիրտերն են որ իրարու կը հոսին:

Բայց ինչո՞ւ՝ անծուկ բան մը, ինչո՞ւ՝ չկրնալ խօսելու
նեղութիւնը կը տարածուի պզտիկ սենեակին մէջ, դէմ
դէմ բազմոցները ինչո՞ւ կը հեծկլտան մեր ճնշումին տակ:
Ինչո՞ւ կը սպասենք երրորդի մը:

* * *

Մեր մինակութիւնը կը պատահի նորէն արեւէն ետքը:
Այս անգամ պատուհանն է որ կ'ընդունի քու կէս մը վա-
ռած երեսներուդ կախարդութիւնը:

Թեւդ չիյնար դէմքիդ վրայ, որուն աղօտելու մօտ ներ-
մակութիւնը չես ուզեր շուքով մը քօղաւորել: Մազերուդ
տակ, որոնք կը ժողուեն իրենց քիչ մը յանդուգն գալար-
ները, այտերուդ կիսաբոլորակները կ'անջատուին, շուք ան-
տառէ մը դուրս սահող ուժգնօրեայ լուսնկայի մը նման:

Ստուերները կը ծանրանան մեր շուրջը: Թաղարներուն
վերեւ տերեւները կը հալին իրարու ետեւէ, իրարու եր-
կընկնալով: Պատուհանէն դուրս երկինքը կը հատնի քիչ քիչ,
ու դանդաղ այս մահացումին դէմ քու շունչդ, մեղմ ու
կշռաւոր՝ կը ծաւալէ քաղցր երաժշտութիւնը երազին գա-
ցող հոգիիդ:

Ու շրթներդ կ'արտաբերեն թախիծի վանկը, զուսպ ու
խորհրդաւոր:

* * *

Երբեմն ալ իրարու մօտիկ, նոյն բազմոցին վրայ օրը
մինակ կը տեսնէ մեզ:

Ես կը քաշուիմ քենէ, անզգալի բայց անվրէպ ձգողու-
թեանը տակ քու մարմինին: Այսպան մօտն ես կը հետե-
ւիմ վիզիդ եւ ուսերուդ խարտեաշ աղուամազին որ, արե-
ւին տակ, ոսկեփոշի մը կը նետէ միսերուդ թաւիշին: Եւ
կը փնտռեմ դուրս ելած մազերուդ ոլորը, դողահար փըն-
ջիկը, որ ինքն իր վրայ կը դառնայ, կը գալարի ու կը
կախուի վախնալէն:

Ու թելեր կուգան անկէ, իյնալու իմ մազերուս, կու-
գան սահեցնելու իրենց հեշտանքը իմ երեսներիս: Հո՛ տը
միսիդ որ ողջակէզ բարձրացող ծուխին պէս կը տաղա-
ւարէ քեզ, որ իմ սիրտս կ'առնէ, անբացատրելի իսկու-
թեան մը նման:

Դուն նոյնն ես: Կը մնաս քու վայելուչ հակումիդ վրայ, ինքզինքդ բռնելով, խոոված՝ այս առանձնութեան գինովութենէն, յուզումդ պարտկելու, այքերու դժուարատար հանդարտութիւնը բանալու աճապարանքիդ մէջ կրկնօրէն գրաւիչ:

Ու մեր բառերը կը դառնան կցկտուր, անիմաստ ու վարանոտ: Մեր լեզուները կը տանջուին վարը եփ եկող յուզումներուն ենշումէն ու ստիպուած կ'ըլլանք արտայայտելու ինչ որ կեղծաւոր զգուշութեան մը թելադրանքէն կուգայ:

Պէտքը կը զգանք երրորդին, անոր որ տեսակ մը չեզոքացում պիտի բերէր մեր բարդուած, մեր տենդայոյզ զգացումներուն:

Ինչո՞ւ երրորդին մուտքը՝ կանոնի բերելու համար ծրգտումը մեր ջիղերուն:

* * *

Հիմա որ այս տողերը կը գրեմ, մինակ եմ դարձեալ: Եւ սիրտս քու պատկերդ կը փնտռէ, անծուկով ու դողով:

Կը հարցնեմ ես ինծի: Ինչո՞ւ պարտաւոր ըլլան մարդերը ծածկելու անծածկելին, իրենց հոգիներուն այդ իրեբահոս փայլակումը, երբ աշխարհին մէջ ամէն բան պէտք ունի այնքան լոյսի:

Ինչ որ հովերը կրնան հաղորդել ուրիշ հովերու, ինչ որ երկու՝ ծաղիկ քովէ քով՝ իրարու կը ղրկեն առանց քաշուելու, ինչո՞ւ երկու հոգի որոնք դէպ իրար կը քաշուին, բռնադատուած ըլլան զսպելու, գրեթէ խղդելու, երբ դուրսը, մարդերէն զատ ամէն տեղ անոնց իրարու վազքը տաբերային ուժ մըն է, անդիմադրելի ու եղերական:

Աւելցուցէք այս բռնութեան դէմ՝ հոգիի պայծառ այտնատեսութիւն մը, թափանցում մը՝ որ մարմինին պատեանը անվաւեր կը գտնէ: Այն ատեն դուք կ'ունենաք հրաշալի առանձնարանը, մեայլ խորքով ու թրթռուն զբմբէթով պաշտամունքի սեղանը ուր հոգիները իրարու կը փաթթուին նոր ծիածաններու համար:

Ու այդ միութեան մէջ կը վառին հոգիները, իրարու անցած երկու բոցերու գրկուածքին մէջ, ինչպէս ըսած է մեր բանաստեղծներէն մէկը, կը վառին անոնք նուիրական մշտավառի մը նման մինչեւ որ բոցերը պատեան փոխեն:

* * *

Ինչո՞ւ երրորդը, երբ անիկա անիմաստ ու ռամիկ սրբապիղծն է խորհուրդին:

Ե Ր Գ Ը

Կիները չեն ապրիր միայն, երբ կը ժպտին: Անոնք երկու երեք անգամ աւելի ուժով կ'ապրին երբ՝ ծայնի մը

Ներդաշնակ ծիրանին տաղաւարէ անոնց միսերուն քերթուածը:

Սենեակին ներսը, մերկ ճերմակութեանը առջեւ սառած պատերուն, կը մսի իմ նայուածքս: Ու ինքն իր շուքին ծգուած խեղճ իմ սիրտը՝ քու լոյսերէդ տարակայ՝ կը գոցուի ինքն իր վրայ գիշերուան դէմ ծրարուող մեծ ծաղիկի մը նման:

Ու մութը, որուն խորհուրդը կ'առինքնէ զիս հիմա, մութը ուրկէ կը քաշուիմ, հակառակ իմ ուժերուս, իմ ապրիւնիս ու երիտասարդութեանս բողոքին կուգայ, ու անոր հակայ թեւերուն անդադրում հիւսքը ես լսել կը կարծեմ:

Ահա չուանը: Ահա ճօճումը՝ կախուած ճառագայթենեղնուն, անոնց որոնք հոտ բարձրացան իրենց պայծառութիւնը քաւելու համար: Ու ահա դժոխքը որուն ուրուագիծը կը բացուի իմ դէմ, եւ ուր կ'ընկղմին մեր ցեղին բոլոր լոյսերն ու քաղցրութիւնները:

Մահուան գրուղները ինչո՞ւ այսպէս կը տեսնան ծայները:

* * *

Ու միւս սենեակէն, ծայնն է որ կ'ելլէ:

Անիկա չէ պաշտպանուած օժտուած թաղանթներուն հրաշքովը: Շեշտերը չունին անոր մէջ խորացումը մեծ նրւաղումին որ մահուան կը մօտենայ, ոչ ալ հոլանի ելքերուն զգլխանքը որ հոգիները արեւներէն այրելու կը տանի:

Ու անոր մէջ չկան գալարումները նուիրական բոխուրին, անոր որ արուեստէն կ'առնէ փողրակումը ու կոկորդները դրախտի կը վերածէ:

Բայց անիկա համեստ մրմունջն է որ կը խնդայ ժայռի կողքին իր փորած ուղիովը: Ու իմ ականջը, պատուած, կը հետեւի անոր նուազկոտ ալիքին:

* * *

Ձայնը կը նմանի չտեսնուող խունկի մը: Ան կը տարածուի, քիչ քիչ կը լայննայ, կ'ողողէ սենեակները, պատերը կը վարագուրէ տաքուկ մշուշով մը ու կուգայ փաթթելու բանտուած իմ մենութիւնը:

Ու կամաց կամաց ան կը թափանցէ ինծմէ ներս, կը մշուշէ բոլոր տեսիլքները, յետոյ մինակուկ՝ կը կախուի ներսէս, ջահի մը պէս որուն աչքերէն լոյս ու բոյր կը վազէն:

Ու ծայնը կ'օրրէ, մեղմով կը դպի իմ զգացումներուս, տեսակ մը ադապատանք բիւրեղացնելով անոնց վրայ:

Կը լսեմայ իմ հոգին: Ինչ անուշ է այս արշալոյսը որ կ'ոսկիանայ իմ գիշերիս վրայ:

* * *

Ձայնը կը սիրէ:

Ան, արուեստագէտին քերանէն, հազուագիւտ թելն է զոր գուրգուրանքով կը տանինք մեր ներսը շինելու համար

երբեմն մեր երազներուն պատատուը:

Սիրուած կնոջ մը շրթունքին՝ այն կենարար շառաւիղն է Սիրոյ, անոր թռչուն օդաւորումը, տեսակ մը մարմնաւորութիւնը հոգիին, զոր աչքերը չեն տեսներ բայց որուն հրապոյրը կը յորդի յորս դին:

Ինչ որ աչքերը կը բանան փայլակի մը մէջ, ինչ որ ժպիտը կ'երգէ բռնկումի մը պահուն, կը մնան առարկայական, կերպով մը, կողմով մը թերի: Անոնց կը պակսի արիւնի տաքութիւնը, շունչին բոյրը որ ծայնին շղարշն է կարծես:

Ու ծայնը կ'ըլլայ երգ, հոգիի մեղմ գալար մը, որ սիրտին կապուած՝ կը բղխի քու բերնէդ:

Կեանքիս այս շրջանին՝ երբ ցուրտը, մահուան սպասող մարդու մը մէջ ծուէն ծուէն ինկած, բեւեռներ ստեղծող ցուրտը կը յառաջանայ ինծմէ ներս, երգը տեսակ մը կրակ է հիմա: Ու այդ հանդարտ կիզումը ինծմէ ներս՝ սառոյցներուն վերեւ տաքուկ հիւսիսայգ մըն է կարծես:

*
* *

Եւ կը սպասեմ քու ծայնիդ:

Ան կուգայ քենէ՝ իր սիւնակին մէջ ամբարձած բոլոր գորովը որ կը փթթի քու մէջդ, որ չայցելուած ծաղիկէն, թոռմելու դատապարտուած բուրումը կը ծրարէ ու թեւերը կոտրած կը տառապի ինքնիրեն:

Անիկա ծանրացած է լքումէն, ծանրացած է մենութենէն ու երբ շրթներուդ վրայէն իր թեւը կը փորձէ, պատկերը կուգայ աղաւնիին, որուն թռիչը խորտակուած է ճակատագրին գնդակէն:

Ես կը սպասեմ որ անիկա պարուրէ քեզ, հալեցնէ իր աշուշին մէջ ինչ որ կայ մարմինէդ ու քեզ վերածէ դաշնակութեան մը որ կը պտտի, կը հառաչէ ու կուլայ:

Ինչ տաք է ծայնդ երբ կուլայ: Քու երգերդ թեւ առած արցունքներ են, թեթեւցած մորմոքներ որոնք այդպէս դուրս բերուած քու էութեանդ խորերէն՝ կը դառնան անուշ, կը դառնան համբուրելի ինչպէս շրթունքներուդ ստեղնը երբ նոր կը բացուի:

Երգէ՛ մանաւանդ: Աշխարհը կրնայ սեւ ըլլալ առտուն մոռցուած գիշերուան մը պէս: Ինչ փոյթ ոեիրն ու արիւնը, երբ անիկա իր օդակը կը նետէ մինչեւ քու վիզին:

Թող բուանի ժպիտը՝ երեսներուդ, թող բերնէդ վազէ երգին ծիրանին: Դուն պիտի կրնաս նայիլ բոլոր անդունդներուն, բոլոր գերեզմաններուն որոնց հալածական մեռելներն անգամ անգայ չեն մնար:

Երգէ՛: Վանգի սէրը որուն զեղումը կորտեցին անօրինակ բրտութեամբ ձեռքեր, կրնայ հինանալ, ծերանալ եւ բիտասարդ կուրծքիդ տակ. քանի որ գիտենք թէ համբոյր-

ները վարդ կը բերեն երեսներուն եւ անոնց պակասը ե-
րաշտ արտի մը կը վերածէ գանոնք:

Երգէ՛: Վանդի տառապելուն ու սիրելուն ամէնէն նրբաձեւ հեշտութիւնները այնքան վազուն դիւրութեամբ մը դուրս կը բերուին երգով: Ինչ որ միսերուն մոլուցքը չի հաւնիր ըսելու ու ինչ որ սովորական լեզուն կ՛աղարտէ արտայայտած ատեն, երգը կ՛ընէ՝ անպատմելի խորութեամբ ու անհաւասարելի թեթեւութեամբ:

*
* *

Բայց երգէ մանաւանդ՝ մոռնալու համար մարդերն ու անոնց ահաւոր աշխարհը: Գիրկերուն քունը սթափուելե-
րուն ամէնէն դառնը կը կապէ իր ետեւէն: Երազ մը լեղի է միշտ երբ հողով չի յաւէրժանար: Բայց երգը քեզ կը տանի ուրիշ երկիր:

Դուն կը սաւառնիս ինծմէ վեր, վենէ վեր ու կը մնաս մեզի հետ շուքովը քու ծայնիդ:

*
* *

Կ՛ըսեն թէ հաճոյքները եսասէր կ՛ըլլան:

Երգը երբ տառապանք մը չէ, — հազուադէպ ալ չէ պարագան — չի նմանիր մեր ուրիշ վայելքներուն: Նկարի մը առջեւ մեր աչքերը գուցէ նախանձին, բայց ծայնին յուզումը անկախ է մենէ:

Ստրիէ որ անոր ալիքները կը զարնուին ինծի, բան մը դնելով իրենց փրփուրէն: Ու գիտցիր որ գիշերուան նը-
ւիրուած իմ հոգին կը լուսնայ քու երգիդ թելերէն:

Երգէ: Արցունքներուս կը հետեւիմ առանձնարանէս ծայնիդ բոլոր վէտվէտումներուն: Ու ներէ ինծի որ ինք-
զինքր մխիթարող գուշակր դառնամ քիչ մը:

Ինչ որ բառերր կ՛ամչնան ըսելու, ու ինչ որ նայուած-
քը վարանի արձակելու, երգը թող բնէ, քու գրեթէ ման-
կական բերանէդ, խնայելով քեզի շիկնոտ վերապահումդ:

ՎԵՐՋԱԼՈՅՍ

Վերջալոյսը սենեակ է նկած: Բազմոցին անկիւնէն, գը-
լուխ գլխի իմ ցաւիս հետ, կը տեսնեմ տխրութիւնը օդին որ քիչ քիչ կը մեռնի, քաշուող հոգիի մը պէս:

Խաղաղ է ներսը: Պատին վրայ, պատուհանէն ինկած է լոյսի քառանկիւն մը, կարմիրին զարնող ու գրեթէ հեւքի մը մէջ:

Յամառ, կը նայիմ անոր: Կարմիրի մօտ դեղին մրն է: Հետզհետէ նուազումը կը փախչի, կարմիրը կը հոծնայ, դառնալով յստակ ու բոցանուտ:

Պատին վառող այս ծիրանիէն թեթեւ անդրադարձ մը կը լայննայ, ու առարկաները որոնք կ՛իյնան լոյսի այդ կը-
տորին մէջ, կ՛անջրանան, կը փոխուին:

Ու տխուր է պահը: Բան մը կը մեռնի երկինքին մէջ ուր չեմ նայիր. բան մը կը մեռնի հոս, սենեակին մէջ ուր արցունքներ կը թափին հինաւուրց գորգին:

* * *

Ցանկարծ ոտքեր կ'արթննան դուրսէն: Կամաց է անոնց զարկը: Մենաւորը քաղաքներուն մէջն իսկ ճգնաւոր մըն է: Ան գիտէ գաղտնիքը բոլոր հեւքերուն ու քիչ անգամ կը սխալի հեծքերուն իսկ հասկացողութեանը մէջ: Սուզումը սովորական վիճակն է անոր: Մեռած աւազանի մը պէս ան կը դողայ լոյսերուն գիծէն ու շուքերուն շրդարշէն:

Սենեակ բերող նրբանցքին մէջ կեանքի թեթեւ բաբաս խում մը, ու անմիջապէս՝ անոր մուտքը սենեակէն ներս:

Ինչ սրտառուչ բան կայ սպասումէն յոգնած երազողին համար այդ անբարբառ մուտքին մէջ:

Ան, ներս մտնողը, կը բերէ երիտասարդութիւն, կը բերէ ժպիտով խառնուած ազնուական թախծութիւն, կը բերէ մանաւանդ մոգութիւնն իր իգութեան:

Ու անով կը լեցուի միջոցը:

* * *

Վերջալոյսը կայ ու կայ սենեակին մէջ: Հիմա լոյսը հասած է գոյնի գմայլելի մաքրութեան մը —կարծես հեղուկցող սուտակներէն թորուած կարմիր մը, որ թողած է հատնումին բոլոր բացութիւնը ու արիւնին հոծութիւնը:

Նոր երանգ մըն է ան զոր տեսեր եմ արհեստական քանի մը վարդերու վրայ:

Լոյսը կը տպաւորէ մտնողը: Կը նայի ան, յոգնած ժըպիտովը: Կը քալէ ու պատուհան կը շտկի:

Անոր դէմքն ու իրանը կը թաթխուին այդ ծիրանիին մէջ: Երեսին վրայ պարոյրը կայ ժպիտին ու անոր կաթը կը սարսռայ այդ արիւնին տակ:

Մազերը կը վառին, կը բռնկին, բոցը կը սահի անոնց հիւսքերէն ու աչքերուն կապոյտը անոր պատեանովը կը քօղուի:

Ու տեսիլքին առջեւ իմ նայուածքս կը տարտամնայ այնքան որ դուրս կ'ելլեմ ինծմէ: Չեռքս կ'երկնցնեմ բռնելու համար այդ ճառագայթումը:

Բայց ան կը շեղի, թեթեւ՝ ինչպէս երազի մը պարիկը, կը փախչի արեւէն ու ալ չ'երեւար:

* * *

Իրիկուն: Տխուր վերջալոյս մը այս անգամ: Կը յիշենք միաժամանակ հրաշալի օրը:

— Այնպէս վերջալոյս ե՞րբ կուգայ:

— Այդ վերջալոյսը չի գար: Համոզուեցէք ատոր:

* * *

Չեմ գիտեր, կը զգա՞յ արդեօք անհուն այն լքումը որ

իր պզտիկ պարքերութենէն կը քակուի ու կը թափի իմ մէջս:

Վերջալոյսը կուգայ. վտահ եմ ատոր, թերեւս աւելի հարուստ քանի որ երկինքին քմայքը աղբիւր ու ծով չունի իր ետեւէն: Վերջալոյսը կուգայ, բայց դուն չես գար անոր լոյսին մէջ:

Ինչո՞ւ զլանալ իմ տարաբախտ աչքերուս բոցով ու արիւնով բռնկած քու դէմքիդ երազը, երբ ան կրնայ լուսինի մը պէս ցայտել ինծմէ ներս, թանձրացող մութին վրայ:

Այդ վերջալոյսը, քու վերջալոյսդ չի գար: Դուն կ'ըսես:

Բայց թող գայ անիկա: Թող գայ ան երբ տակաւին երեսներուդ վրայ ինկող լոյսերը չեն մոռցած խնդալը: Ու մանաւանդ երբ այդ ողողումը պիտի խնայուի աշխարհին:

Մահուան հետ այսքան ընտանեցած տղան թող գերեզմանին մէջ տանի վերջալոյսէն աղջիկ մը գոնէ:

Բ Ա Ռ Ը

Էջերը որ անցան, լեցուն են քեզմով, լեցուն են քեզի համար: Դուն անոնց մէջ կ'ապրիս քու բոլոր մասերովդ, նոյնիսկ գոյութեանդ այն հատուածներովը որոնց կասկածը չունիս: Ու դուն անոնց մէջ կը պտտիս քու շունչիդ բոլոր զովութեամբը:

Տենդէն կարմրած ու արհաւիրքէն մռայլ աչքի մը հետապնդած տեսիլքներուն մէջ, ես ունեցած եմ քու գիծերուդ շէնքը, ու զգայութեանց այս սեւեռումը տեղի է ունեցած քու շնորհիդ ու երիտասարդութեանդ թեւաւոր բիւրեղացումէն:

Քեզի համար եմ գրեր առեղծուածային այս թնճուկը զոր քիչեր պիտի հասկնան:

* * *

Բայց այս էջերուն մէջ —երբ օր մը քեզի պատահի թափառիլ գիրերու այս գիշերին մէջ — դուն պիտի փնտռես, թերեւս անձկութեամբ, թերեւս տրտմով՝ քառ, պզտիկ խորհրդանշանը որ աստղի մը պէս պիտ էր այրել հոս:

Բառը թանկագին, անուշ զգլխող վանկը կը պակսի անոնց մէջ:

* * *

Պէ՞տք կայ արդեօք ցուցադրելու հոգիին ծաղիկը, գաբրունի մը մէջ, երբ ամէն կողմէ հովերուն հոտը գլուխդ կ'առնէ: Կ'արժէ՞ պօռալ վանկը՝ զոր ստուերները պիտի փսփսային այնքան կամաց, վախնալով զայն վիրաւորելէ:

Ես կը կարծեմ թէ տաճարի մը մէջ արձանը ոամկացում մըն է: Գմբէթին տակ Աստուածները յատակ են բաւական: Կարեւոր եղեռները նեղ հորիզոնով նայուածքները միայն կը սիրեն ճակատին քսել խորհուրդի քարին:

Այս էջերուն մէջ բառը ծեւ չէ հագած: Եւ սակայն կայ անիկա:

Սկիզբները վախկոտ է ան, նոր բուսնող ջուրի աչքի մը պէս որ կը զգուշանայ, կը դանդաղի ու պահուըտիլ կ'աշխատի: Օրէ օր ան կը լայննայ, կը հասուննայ, կ'ուժդնայ կէս օրուան ճառագայթ մը դառնալով:

Ու ան կը պտտի տեսիլքներուն հետ: Դոց թէ բաց աչքով բոլոր ապրումներուն վերեւ անոր ոսկի դալուկը կը դեղնի, վասնզի ան կ'ամչնայ:

Երբեմն հզօր է անիկա, աղաղակելու չափ լեցուած կըրակէն: Այնատեն կը զգաս թէ անիկա կը գալարուի. ու պատկերներուն վերեւ, խաւարած լուսինի մը պէս կ'արիւնի, բայց դարձեալ չ'երեւար:

Ու անոր շուքը, ինկող աստղծոյ մը տրտմութեանը նըման, կը սաւառնի: Ու էջերը կը ծանրանան, քանի տառապանքը կը խորանայ տողերուն ներքեւ:

* *

Գլուխները, նոր կուրծք ունեցողները, միամիտները կը փնտռեն զայն մարդերուն գիրկին վրայ, պայմանադրական աղեղով մերկ մանկիկը:

Անոնց կը ներուի փնտռելուն այդ տղայութիւնը: Շատ անգամ մանկիկին արծանը կը բաւէ անոնց անփորձութեանը համար:

Դունողներէն անոնք որ փախցուցած են մերկ տղան, չեն դադրիր զայն հալածելէ մարդերուն մարզարանին վրայ: Ու անոնք յաճախ արծանին հետ կը պառկին:

Բոլոր այս խուզարկուները կը ճանչնան բառը, որ առաջնորդ ամպի մը պէս կը շարունակէ իր ծեւը գրել, միշտ քալելով, միշտ փախչելով: Ու փնտռողները անոր հասնիլ կը կարծեն գիշերուան մը քունին մէջ, երբ արդէն ամպը հեռացած է ուրիշ բարձունքներ:

* *

Դո՛ւն ալ, փնտռէ՛ բառը:

Փնտռէ՛ զայն առանց մեծ շարժումներուն թատերականութեանը որոնցմէ կը վախնայ անիկա: Փնտռէ զայն լռին, երբ մինակութիւնը հոգիդ տեսանող կ'ընէ: Փնտռէ երբ կուրծքիդ տակ սիրտդ կենալու կը տարուի այս սարսուռներուն առջեւ որոնք անծանօթ կը մնան իրենց ակին ու հետեւած գիծին վրայ:

Փնտռէ զայն առուտուները երբ երազներուն շուքը դեռ չէ քալած աչքերէդ: Իրիկունները՝ երբ լոյսը կուգայ հոգիդ զգեստաւորելու:

Պիտի գտնես: Ուրիշներ կը յոգնին կանուխ, այդ մռայլ աշխատանքէն: Մի՛ մոռնար երկար ճամբաներուն անծանօթ ճամբորդները:

Այս թուղթերուն մէջ գուն կը հանդիպիս անոր՝ ամէն քայլիդ: Բայց մի՛ խաբուիր: Փնտռողը՝ կը կարծէ գտած ըլլալ: Գտնողը՝ ուշ կը ճանչնայ:

* * *

Մեծ հեշտանք մըն է անծանօթը: Բայց աւելի քաղցր է թելադրուած թափանցումը: Կրնաս պտտիլ այս թուղթերուն մէջ առանց որ անոնք բան մը ըսեն քեզի: Բայց անմիջապէս որ ուզես՝ ամէն պարբերութեան ու մելանի բոլոր խազխզուքներուն տակ դուն կը հետեւիս ոսկի թելին որմէ կը գրուի թանկագին, նուիրական գգլխող վանկը:

Բառը չեմ գրած: Կը սիրեմ մտածել որ քու կողմէդ պզտիկ ճիգ մը զայն պիտի ընէ լուսաւէտ, զայն պիտի տեսնէ գրուած արիւնէ տառերով:

ՊԱՀՈՂԸ

Այն որ յանձն առաւ պահելու այս թուղթերը, անգիտակ է անոնց ծանրութեան ու տարողութեան: Կը նայի անոնց՝ իր միամիտ գլխուն բարի աչքերովը: Ու չեմ կարծեր որ շատ բան ալ հասկնայ անոնց գաղտնիքէն:

Բայց, թուղթերուն ճակատագիրը երբեմն կ'անցնի մարդերուն սահմանէն: Ինչ որ իրեն համար շարք մըն է մանրադիտական տողերու, ուրիշներուն համար խոստովանութիւն մըն է:

Ի՞նչ կը սպասէ ինծի: Երբեմն մտահոգուած եմատով: Ու քարի մը վրայ պառկած գլուխս կը տեսնեմ ուղեղիս վազքը, գուցէ հանգա՛րտ, քանի որ վարժուցայ մեռնելու:

Ի՞նչ կը սպասէ անոր: Անպահուպատ մշտական ու յաւէտ չհամոզուելիք գերեզմանը, որ իր սիրտին պիտի ըլլայ:

Բայց անիկա խոստացած է ինծի, պահել աս թուղթերը:

* * *

Պիտի մնա՞ս լրջութեանը մէջ խոստումիդ:

Ու կ'ըսեմ ես քեզի:

Այս թուղթերուն մէջ ես քեզ եմ երգած: Զգացումներուն ամէնէն եղերականը կը թաւալի անոնց մէջ երբեմն տառապելով, երբեմն քնքուշութեամբ: Դիտցիր թէ ամէնէն անկեղծն է ան իմ ունեցածներէս:

Ամէն բառ լուսաւորուած է հոս քու ժպիտէդ. ամէն պատկեր թելադրուած է քու երեսներէդ ու ամէն հատուածը անոնց, ես ապրեր եմ քու ստուերիդ կամ մարմինիդ հետ:

Դուն կրնաս չգիտնալ այս բոլորը:

Բայց կ'ըսեմ քեզի:

Քեզի համար տառապողի մը այս թուղթերը պիտի վայե՞լէն կեանքի իրաւունքը: Մարդկային ըմբռնումներու վարագոյրը պիտի չիջնա՞յ աչքերուդ: Պիտի համարձակի՞ս ազատել այս տետրակը մահէն որուն դատապարտուած է ան ընկերութեան օրէնքէն ու ճակատագրին մէկ խաղէն:

Չեմ գիտեր:

* * *

Երբ որոշումը տաս այրելու, այն ատեն աչքերդ լաւ բա՛ց: Գզտիկ գզտիկ սկսող մուխին մէջ դուն պիտի տեսնաս հոգիս, որ պիտի ճերմակի՝այ գիրերուն սեւէն քակուելով: Ու ծուէն ծուէն պիտի ելլէ զգացումը գիծերուն բանտէն:

Բոցը երբ մաքրուի, դուն պիտի տեսնես սիրտս ուրկէ արիւնը պիտի բարձրանայ ա՛յնպէս մեղմ, այնպէս լռին, ինչպէս կ'ըլլայ տատրակներուն՝ երբ կը մորթուին: Դիտցիր թէ ինչ որ բոց ու մուխ ըրիր, ազնիւ տեսակէ ադամանդ մըն էր, անոնցմէ որոնք ցանցառ կ'իյնան սովորական ճամբաներուն:

Ու կեցիր մտամփոփ այս թուղթերուն մոխիրին առջեւ: Ու անիկա, մոխիրը քեզի բացատրէ թող խորհուրդը զոր մահը կը քակէ այնքան դիւրաւ:

Դիտցիր թէ փոշի ըրիր զմայլելի շէնք մը, քերթուածը այն տղուն որ քու մօտիկութիւնդ ընդունեց, որ տպաւորուեցաւ քու մարմինէդ, որ հզօր կորովն ունեցաւ իր տառապանքը իր մէջ թաղելու, արտայայտումի տափակութիւնը շատ հասարակ գտնելուն:

Դիտցիր թէ մոխիրներուն տակ կան ծեւեր, մտածումի եւ զգացման, որոնք կը զարտուղին յղացման եւ առարկայացման տեսակէտովը: Ու մի՛ մոռնար որ դուն սրբագրուած, թերեւս գերազանցուած յարդարումով մը ապրեցար անոնց մէջ երբ դեռ գիր ու թուղթ էին:

Ու խորհէ որ, դժբախտ բայց ճակատագրական զգացումը մոխիր ես ըրած, երբ կարելի էր անով տաքցնել վերահաս ցուրտը, —հեռի հիմա քիչ մը բայց այնքան ալ մօտիկ—:

* * *

Կրնաս ալ պահել:

Իմ մասիս կը գգուշանամ իրաւունք ունենալէ անոնց վրայ, քանի որ կեանքիս ամէնէն մութ հանգրուանը կ'ապրիմ: Առջեւս նայելու անկարողութիւնը կը ստիպէ զիս վեհանձնութիւնդ փնտռելու:

Ինծի համար չեն անոնք:

Ու քեզի համար այս թուղթերը կրնան նշանակութիւն մը հագնիլ դարձեալ: Ճակատագրին ուրիշ մէկ հարուածը անատոյգ ըրած է քու օրերդ:

***

Սիրտդ կրնաս վստահիլ թուղթերուն լուռ նայուածքին, երբ մարդերէն չյաջողիս գտնել լսունութիւնը, կրակը, որուն պէտք ունին հոգիի հորիզոնները մեծ ծմեռնեբուն նախօրին:

Կեանքիդ ամէն շրջանին հոն կրնաս մատ փոխել, գըտնելու համար պատրանքը երբ մարդերու գիրկէն յաւիրանքը կը բարձրանայ ու համբոյրները լեղիով կը լուանան մեր շրթունքը:

***

Կրնաս յիշատակներուդ հետ մինակ եղած ատենդ կարդալ ասկէ, մինչդ բերելու համար տարօրինակ տղան որ քովդ ի վեր տատապեցաւ ու քեզի խնայեց իր ցաւին ցաւը:

Ու այս թուղթերը հեղինակաւոր են դարձեալ օրերուն համար որոնք պիտի ծնին եւ որոնց հարուածը անծանօթ կը մնայ:

***

Ազատ ես որոշումիդ համար:

Մի՛ մոռնար թէ խանդաղատանք եմ ունեցեր այս թուղթերուն վրայ: Քեզի համար անմատչելի է արուեստագէտը որ լեցուց թուղթերը: Բայց պարզ է սիրտը՝ որ զգաց անոնց բեռը:

Ինչ որ ալ ըլլայ բախտը որ ինծի կը սպասէ, ես կը մնամ այս թուղթերուն մէջ քեզ՝ սրտէ, քեզ՝ հոգիէ, քեզ՝ լռին սիրողը, որուն խոստովանանքը կը բերեմ այս վերջին տողին:

1916 Մարտ

Նօտր գիրերով՝ տետրակին վերջին էջին վրայ կայ հետեւեալ ծանօթութիւնը.

(Այս էջերը երկրորդ ընթերցումէ մը վերջ գոյ թերի արուեստի տեսակէտով, ծանրաբեռնուած ու տկարացած՝ կրկնութիւններով:

Պէտք կը զգամ աւելցնելու թէ անոնք գրուած են շատ արագ, գրեթէ հայածուողի հետքին մէջ ու երկրորդ անգամ երբ ինծի տրուի բախտը զանոնք այլէ անցընելու, պիտի

վարենա՞մ բացատրութեանց հարազատութիւնը փրկելու:

Գրողի ունայնասիրութի՛ւն:

Ինչ որ անկեղծ է անոնց մէջ ու ատով իսկ արժանի պահուելու, զգալու ձեւն է ան: Տպաւորուելու զանազան եղանակներ կան, ինչպէս սիրելու այլազան կերպեր: Գրականութեան մէջ փոխադրուելու սոսկ ամէն զգացում ձեւափոխման կ՚ենթարկուի: Ես կ՚ընդհակառակն մաքուր քերթուածը որ թաքնուած է բառերու եւ պարբերութեանց այս ցնծուկին տակ:

Ետոյ արդէն վստահ չեմ անոնց նիւթական կեանքին: Մեղքի ծնունդ տղոց կը նմանին քիչ մը: Անոնց հայրը կըրնայ մեռնիլ: Մայր ունեցո՞ր են:)

* * *

(Կրնայ պատահիլ որ բարեկամ ձեռքեր ինձմէ ետքը զբաղին ասոնցմով: Կը յանձնարարեմ անոնց՝ պահել պատկերներուն ամբողջութիւնը, ջնջելով զարտուղութիւններ ու լեզուական անճշտութիւններ:

Ամէն հատուած ամբողջ մըն է ինքն իր մէջ, գոր տեսեր եմ ու ապրեր գրելէ առաջ: Չեմ յուսար որ ինծի յաջողուած ըլլայ վերջնական կաղապարը պարտադրել այդ կտորներուն, բայց սեւեռումներ եղած են անշուշտ: Ու դժուար չէ գիծերուն վերէն կենդանագիրը բարձրացնել:)

* * *

(Գոցելու ատեն այս տետրակս, ծիծաղ մը կուգայ ինծի ակամայ ու վշտագին հեգնութեան մը ժպիտը:

Ինչ միամիտ ենք մենք: Հո՞ս ալ փառասիրութիւն: Դերեզմանը կը սպասէ ինծի ու ես գիրք կը գրեմ:

Բայց ժպիտը կ՚անցնի շուտ: Չգացում կամ ձեւ, հոգ չէ: Կարդացողինն են անոնք: Բայց ներշնչող կինը կը մնայ սփինքսի իր լռութեան մէջ ու մանկունակ իր ժպիտով, քաղցր իր օրրող երգերուն մէջ, խնկուած նայուածքովը ու հոգիովը:

Որո՛ւ:) (վերջ)

ՎԵՐՋԱԲԱՆԻ ՑԵՂ

Առանց տող մը փոխելու արտագրեցի այս տետրակը: Թող չբարկանայ զայն լեցնող հոգին:

Կ՚ուզեմ մէջ հագուստդէպ է որ գացողներուն կամքը յարգուի: